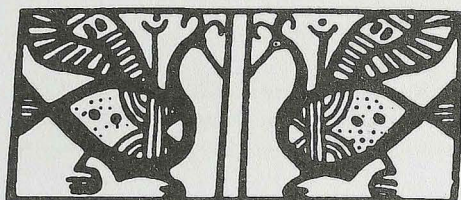

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΙΤΑΛΟ ROCCO, ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΕΛΑΖΗΣ, Π.Μ. ΣΩΤΗΡΧΟΣ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΡΙΣΤΟΓΙΑΝΝΗΣ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ Α. ΚΡΑΝΗΣ, ΠΕΤΡΟΣ ΖΑΓΚΛΙΒΕΡΙΝΟΣ, ΦΟΙΒΟΣ ΚΛΗΡΙΔΗΣ, ΓΙΩΤΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ - ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΑ, Γ.Δ. ΚΟΥΒΕΛΑΣ, ΑΝΤΩΝΗΣ ΠΙΛΛΑΣ, ΑΓΝΗ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ, ΤΑΣΟΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ Γ. ΣΜΥΡΛΗΣ, ΗΡΑΚΛΗΣ ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ, ΛΥΓΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, ΛΑΜΠΗΣ Γ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ, ΒΙΡΓΙΝΙΑ ΒΕΡΓΗ-ΝΕΡΗ, ΑΝΤΡΕΑΣ ΜΑΡΑΣ, ΝΙΤΣΑ ΣΟΛΟΜΩΝΙΔΟΥ-ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ, ΜΙΧΑΛΑΚΗΣ Ι. ΜΑΡΑΘΕΥΤΗΣ, ANGELO FLORES, NICOLA D. GUGLIELMO, Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ, ΒΕΡΑ ΚΟΡΦΙΩΤΗ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΡΟΥΛΟΣ, ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ

409

ISSN 0554 - 3363

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνη εκδότρια: ΛΟΥΛΛΑ ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ

Ανδροκλέους 2, 1060 Λευκωσία

Τηλ. 22764900

Το Περιοδικό εκδίδεται από Έπιτροπή Φιλολόγων και Λογοτεχνών.

Έτήσια συνδρομή	Κ£6.00
Έτήσια συνδρομή Ελλάδος	€25
Έτήσια συνδρομή εξωτερικού	€25 ή \$30
Τιμή τεύχους	Κ£2.50
Συνδρομή για βιβλιοθήκες, σχολεία και Όργανισμούς	Κ£10.00
Τα χειρόγραφα δέν επιστρέφονται. Φωτογραφίες επιστρέφονται. Ανάτυπα πληρώνονται στον τυπογράφο.	

Για τους συνδρομητές Ελλάδος:

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ - Λογαριασμός 080/51260530
στο όνομα Παναγιώτης Κ. Χρυσάνθης.

Αιτιολογία: Συνδρομή Περιοδικού «Πνευματική Κύπρος»
και να αποστέλλεται στο περιοδικό ή απόδειξη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Italo Rocco: Κάτω απ' τον μυρωμένο ουρανό του Μάη, 'Ο ήλιος κεντᾶ με ἀραβουργήματα	1
Θανάσης Παπαθανασόπουλος: Δέκα κοτσύφια	2
Γιάννης Βελάζης: Ξενίχτι	3
Π.Μ. Σωτήρχος: Τι συλλογείται ο ποταμός	4
Γιώργος Χριστογιάννης: Λευκωσία 1964-1965	5
Δημήτρης Α. Κράνης: Τέσσερα «Χάϊ - Κάϊ»	6
Πέτρος Ζαγκλιβερινός: 'Ο χορός των πνευμάτων	7
Φοίβος Κληρίδης: Τό στερνό δάκρυ σου, Καρδιοχτύπια	8
Γιώτα Παρασκευᾶ-Χατζηκώστα: Πνοές	8
Γ.Δ. Κούβελας: 'Η δικαίωση	9
Αντώνης Πιλλᾶς: Άλλοῦ, Σάν ἔρθει ὁ ὕπνος	12
Άγνη Χαράλάμπους: 'Εσμιγε ὁ ἄνθρωπος με τόν ἄνθρωπο	13
Τάσος Άριστοτέλους: Στην ἀπαρηγόρητη μάνα	16
Κύπρος Χρυσάνθης: Δύο λόγια για τήν Ἐλευθερία	17
Άνδρεανή Ἡλιοφᾶτου: Μελαγχολία	19
Άνδρεανή Ἡλιοφᾶτου: 'Η ποιητική δημιουργία τῆς Νίκης Λαδάκη-Φιλίππου	20
Γιώτα Παρασκευᾶ-Χατζηκώστα: Διδασκαλία ποίησης	25

(Συνέχεια στη σελ. 83)

Το περιοδικό ἐπιχορηγείται μερικῶς ἀπό τίς Πολιτιστικές Ὑπηρεσίες τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας και Πολιτισμοῦ και τὸ Πολιτιστικὸ Κέντρο Λαϊκῆς Τράπεζας.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΙΜΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ίδρυτής: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΜΕ'	ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2005	ΑΡ. 409
------------	----------------------------	---------

ΚΑΤΩ ΑΠ' ΤΟΝ ΜΥΡΩΜΕΝΟΝ ΟΥΡΑΝΟ ΤΟΥ ΜΑΗ

*Κάτω απ' τὸν μυρωμένον οὐρανὸ τοῦ Μαῖη
ἢ κουκουβάγια λέει τὸν στίχο της θρηνώντας
στό φῶς τῶν ἀστεριῶν καὶ τῆς σελήνης.
Τὸ κάθε κουρασμένο πλάσμα ξαποσταίνει·
τὸν ἥλιον ὄνειρεύεται τῆς ἄλλης μέρας.*

Ο ΗΛΙΟΣ ΚΕΝΤΑΕΙ ΜΕ ΑΡΑΒΟΥΡΓΗΜΑΤΑ

*Ὁ ἥλιος κεντάει τὴ ροδακινιά
μὲ ἀραβουργήματα φωτὸς
μέσα στὴ διάφανη μαγιάτικην ἡμέρα
ξεπλένοντας τὰ κατακάθια ὅλα τῆς θλίψης.
Μὲ δάχτυλα θεραπευτικὰ φυσᾶ ὁ ἀγέρας
δροοσίζοντας τὸ πρόσωπο τῆς φύσης.
Ψηλά περνᾶ ἓνα χελιδόνι τραγουδώντας
κι ἀνεβάζει
τὸν στεναγμὸ τοῦ ἀνθρώπου στὰ οὐράνια.*

ITALO ROCCO

Ἀπὸ τὸ *Il Canto dell' Umanità*, 1995

(μετάφρ. Γ. Χατζηκωστής)

ΔΕΚΑ ΚΟΤΣΥΦΙΑ

Στην κυρία Λούλα Χρυσάνθη, ἄξια συνεχίστρια
τοῦ πνευματικοῦ ἔργου τοῦ ἀείμνηστου Κύπρου Χρυσάνθη

1.

Ἄλλο κοτσύφια γενικῶς
κι ἄλλο κοτσύφια τῆς αὐτῆς μου.

2.

Ἄκούει κοτσύφια τρώγοντας.
Νομίζει πῶς ἰσορροπεῖ ἀνάμεσα
στὶς ἀπολαύσεις τῆς παροδικότητος
καὶ στὶς ἐνατενίσεις τοῦ αἰωνίου.

3.

Ἐμπριμὲ ἀνοίξεις φορεμάτων
κοριτσιῶν μὲ σώματα σοφά.
Ὁ κότσυφας λαλεῖ ἀνεβασμένος
πάνω σὲ μιὰ σταμπάτη μουσμουλιά.

4.

Ἡ ἀλογόμυγα ζωντανεύει τὸ νωθρὸ ἄλογο.
Τὸ κοτσύφι κινητοποιεῖ τὸ νυσταγμένο ὄρθρο.

5.

Βραδύαζει· τὸ κοτσύφι κλείνεται στὸ κυπαρίσσι.
Τὶ λέει στὴ νύχτα ἢ σιωπηλὴ του ἀναφορὰ;

6.

Ἐπιβραδύνεται ἢ ἐπιταχύνεται
ὁ ροῦς τοῦ ποταμοῦ
ὅταν πετάει πάνω του ἓνα κοτσύφι;

7.

Δέν ἔχει ἀηδόνια ἢ λεύκα μου
ὁμως ἔχει κοτσύφια.

8.

Πηγαίνει ὁ σκίουρος πρὸς τὸ κοτσύφι.
Θὰ σταματήσει ἢ μουσική; Θὰ δυναμώσει;

9.

Μπερδεύω τή φωνή τῆς μάνας
καί τοῦ κότσουφα.

10.

Ὁ δάσκαλος καί ὁ παπᾶς μαλώνουν
γιὰ τὰ κεράσια κερασιᾶς ποῦναι στό ὄριο
τῶν οἰκοπέδων ἐκκλησίας καί σχολείου.
Δέ μάλωσαν ποτέ γιά τή διανομή
τῶν τραγουδιῶν τοῦ κότσουφα στό ἴδιο δέντρο.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΞΕΝΥΧΤΙ

Τα φῶτα στον Γολγοθά ξενυχτάν
ἀπό φόβο πλάι στα ξυλιασμένα
κορμιά των σταυρωμένων.

Οι Ρωμαῖοι σολδάτοι ξενυχτάν
ἀπό φόβο τρίβοντας τα μεριά τους
να ζεσταθoύν στη σκιά
των σταυρῶν.

Οι Γραμματεῖς καί οἱ Φαρισαῖοι
κρύβονται στα μπουρνούζια τους
μήπως συναντήσουν τη ματιά
του Ἰησοῦ.

Τ' ἀστέρια ξενυχτάν
πάνω ἀπ' τους σταυρούς
καί τους λεγεωνάριους
σφυρίζοντας ἀδιάφορα
να διασκεδάσουν
την ἀνία τους.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΕΛΑΖΗΣ (1954)

ΤΙ ΣΥΛΛΟΓΙΕΤΑΙ Ο ΠΟΤΑΜΟΣ

Τοῦ Κίτσου ἡ μάνα ἡ καφερὴ δὲν κάθεται στὴν ἄκρη
 μῆτε μαλώνει κλαίγοντας, μῆτε πετροβολάει,
 κυλιέται μέσα στὰ νερὰ καὶ πνίγεται μονάχη,
 νὰ φτάση θέλει τὰ παιδιὰ, πὺ πιάσαν τὰ μαχαίρια.
 Εἶναι παιδιὰ τῆς καὶ τὰ δυό, τὸ ἴδιο ἀγαπημένα.
 Ζητᾶ βοήθεια νὰ τὰ βρῆ, βοήθεια νὰ τὰ σώση
 πρὶν σκοτωθοῦν, πρὶν νὰ πνιγοῦν σφαγμένα στοῦ ποτάμι.
 Ὅχτες γνῆκαν τὰ παιδιὰ κι ἀντίπαλοι θανάτου
 ἀπὸ τὴν μιὰ ὁ Κίττος τῆς κι ὁ ἄλλος ἀντιπέρα
 καὶ πνίγεται ἡ μάνα τους μέσα στὰ βρωμονέρια,
 νὰ τ' ἀγκαλιάση προσπαθεῖ, νὰ τὰ φιλιώση θέλει
 κι ὁ ποταμός, πὺ τὴν θωρεῖ βουβὸς τὰ συλλογᾶται
 πόσο βαθειὰ εἶν' κι ἄγρια τὰ πάθια τῶν ἀνθρώπων...
 Ἐντικρουστὲς κι ἀσάλευτες οἱ ὄχτες τοῦτες μένουν,
 ποτὲ οἱ δυὸ τους δὲν μιλοῦν καὶ δὲν κοντοζυγώνουν
 κι ἔχουν κρυμμένο καὶ γυμνὸ τὸ φονικὸ μαχαίρι.
 Πῶς νὰ τὸ βρῆ τὸ μυστικὸ, πὺ μέσα τους φωλιάζει;
 Τὸ συλλογιέται ὁ ποταμὸς κι εὐχὴ δικιά του λέγει:
 «Κάλλιο νὰ ἦταν μοναχὴ στὴν ἄκρη τῆς ἡ μάνα
 καὶ νὰ προσμένῃ τὰ παιδιὰ νὰ πᾶν νὰ τὴν φιλήσουν...».
 Βλέπει τὸν πόνο τῆς γριᾶς, μὰ πῶς νὰ τὴν συνδράμῃ;
 Δὲν ἔχει χέρια ὁ ποταμὸς, μῆτε γοργὰ ποδάρια
 μόνο δακρῦζει καὶ μιᾶ στὴν γλῶσσα τὴν δικιά του:
 «Ἄχ, ποιὸς ποτὲ τοῦ μπόρεσε νὰ ζήσῃ δίχως δάκρυ;».
 Κι ὅπως φλισβίζει ὁ ποταμὸς καὶ σέρνει τὰ νερὰ του
 μοιρολογάει τὴν γριὰ προτοῦ νὰ ξεψυχήσῃ,
 τὴν μάνα ὅπου ἔδωσε τὰ σπλάχνα τῆς στὸν κόσμον
 καὶ φύτεψε στὰ στήθια τῆς τὸν πόνο τὸν μεγάλο
 πρὶν νὰ ριζώσῃ μέσα τῆς ὅση χαρὰ τῆς πρέπει...
 Τώρα κυλοῦν οἱ λογισμοὶ καὶ τρέχουν, ὅλο τρέχουν
 γι' αὐτὸ βαθαίνει ὁ ποταμὸς σὰν τὴν καρδιὰ τῆς μάνας
 κι ἀπ' τὸν πικρὸ τὸν λογισμὸ κλαίει ὁ κόσμος ὅλος
 γιατί χωρίζει ὁ ποταμὸς τῆς μάνας τὴν ἀγάπη...

Π.Μ. ΣΩΤΗΡΧΟΣ

ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1964-1965

(θρύμματα ξεχασμένων στίχων)

Ημισέληνος κι αεριωθούμενα «Σαΐτάν»,
γιουρούκηδες, μεχμετζίκι και TMT
ρίχνουν βαρεία σκιά στον Πενταδάχτυλο.
Η «Πράσινη γραμμή» δεν άνθισε από τον Απρίλη
και δεν στολίστηκε το στήθος του εθνοφρουρού
απ' τις παπαρούνες της Τηλλυριάς...

... Σ' άντρες της UNFICYP φάνηκαν
συμπτώματα αφροδίσιων κι οινοποσίας:
(Οινωμένα Έθνη!)

Το ίδιο μονότονο νυφοπάζαρο στην πλατεία Μεταξά
με την μισοσβησμένη επιγραφή: "GOOD(Y)EAR"
(Προσοχή, έχουν αυτιά και τα ελαστικά...)

... Πρόσκληση για την πατριωτική επιθεώρηση
«Άλλος για την Μανσούρα». (Θεέ μου, τι πλήξη!)

Οι δυο κινηματογράφοι ανατρέχουν
σε φιλμ σχολικού σκασιαρχείου.
Στο CHANTE ECLAIRE (Καμπαρέ δια οικογενείας)
χορεύτριες λικνίζουν την Ανατολή
και πίσω τους μια πινακίδα με τιμολόγιο:
– Κονσομασιόν με αρτίστα: λίρες 10
– Χορός με αρτίστα: λίρες 20
(Κι η σκέτη ερωτική διέγερση;)...

... Στην ταβέρνα «Ο ΓΙΩΡΓΟΣ»
δυο ποτήρια ανάποδα κι ένα όρθιο
ανάμεσα σ' αλατιέρα με οδοντογλυφίδες,
είναι ο ορίζοντάς μου απόψε.
Στη γλώσσα έχει κατασταλάξει η πίκρα
του ποιητή που οι στίχοι του δεν θα διαβαστούν.
(Οι «δάφνες» του θα ποικίλουν το στιφάδο;)

... ΚΥΡΗΝΕΙΑ. Η φοινικιά φυγόκεντρα
γέμισε τη νύχτα μ' άστρα
κι αδελφικά ζευγάρωσε με τον μιναρέ.
Τ' αμπελοπούλια και το κρασί απ' την κολόκα
μυριμήκιασαν την αϋπνία μας.
Στο σαλόνι της αποικιακής έπαυλης

μας κούρασαν σενάρια «κρίσεων»
 κι ανοίξαμε τις γρίλλιες διάπλατα
 για να μας καληνυχτίσουν οι μπουκαμβίλιες.
 Κάτω στην απλωτή παχύαμμο
 τα κύματα-ορφικές χορδές αργοσυνθέτουν
 την συμφωνία της αιωνιότητας...
 ... Κι η μακρυνή θρηνωδία του μουεζίνη
 αναστρέφει το χρόνο: 1964 σε 1469 μ.Χ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΡΙΣΤΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΤΕΣΣΕΡΑ «ΧΑΪ - ΚΑΪ»

Τὸ φεγγάρι εἶν'
 ἔρωτευμένο μὲ τὸ
 χαμόγελό σου!

Γλυκὸ ὄνειρο,
 μὲ τὴ γλαυκὴ θύμηση
 τῶν ματιῶν σου...

Εἶσαι ὁμορφη
 γιὰ νὰ καταλάβεις
 τὴν ἀσχήμια!

Ἦρθ' ἢ Ἄνοιξη,
 γέμισε τὰ χέρια σου,
 λεμονανθούς...

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Α. ΚΡΑΝΗΣ

ΣΗΜ.: Χαΐ-κάϊ, παραδοσιακό τρίστιχο γιαπωνέζικο ποίημα, με 5 συλλαβές στον 1ο
 και 3ο στίχο, και 7 συλλαβές στο 2ο στίχο.

Ο ΧΟΡΟΣ ΤΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΩΝ

Του Αιγαίου η ανάσα ξύπνησε τα γιασεμιά της Πλάκας
και τάστειλε σεργιάνι καλοκαιρινό
στα τρίστρατα που ο μπάτης αρμενίζει.
Η πελαγίσια αύρα του μοσκιές και μνήμες κουβαλά.
Σκιές πανώριες ξεγλιστρούν
κι ανάλαφρα ονυχοβατούν
στον Ποσειδώνα τα υδάτινα σοκάκια.

Χρυσή η Ιωνία, βαθυκόκκινη η Κρήτη.
Γαλάζιες Κύπρος, Θήρα, Δήλος, Κως κι οι άλλες.
Κάτασπρο περιστέρι η Αττική.
Σπεύδουν μηνύματα παρήγορα να ψάξουν,
να ψυχωθούν, να ξαποστάσουν
στον Παρνασσού τη μυρωμένη αγκαλιά
και στους Δελφούς, εκεί που ο Απόλλων κατοικεί.

Μέσα απ' τα δώματα του Ολύμπου τ' άβατα
σπίθα ο Ερμής χυμάει και ρίχνεται
βέλος του Ηφαίστου σ' ουράνια ρότα.
Σκορπάει το μήνυμα παντού της σύναξης,
στεριές και θάλασσες ριγούν στο διάβα του,
γελούν σα πρώτα.

Στήνει ο Λοξίας χορό ουράνιο
στης Κασταλίας τη μαγεμένη
αυλή τη δύση.
Γλυκό διθύραμβο χαρίζει η λύρα του,
μούσες και νύμφες σιμά λικνίζονται.
Πνεύμα η Ελλάδα, ψυχή αθάνατη,
στο φως λουσμένη.

ΠΕΤΡΟΣ ΖΑΓΚΛΙΒΕΡΙΝΟΣ

ΤΟ ΣΤΕΡΝΟ ΔΑΚΡΥ ΣΟΥ

Όταν στερνοθαπεύει ο χρόνος τη ζωή σου
πριχού με το ουράνιο ταξίδι σου ανταμωθείς
θα σιγοκλαίει μια καρδιά τ' άλικά νιάτα σου
ωσάν αθάνατες στιγμές της ζήσης σου θ' αναπολείς.

Τα βήματά σου το αγέρι κι αν τα σκόρπιζε
όμως τη σκέψη σου θωράκιζε η γνώση,
κι αν νύχτες αξημέρωτες η μοίρα σου θρυμμάτιζε,
το στερνό δάκρυ σου μόνο ο χρόνος θα επουλώσει.

ΚΑΡΔΙΟΧΤΥΠΙΑ

Στη ζήση σου καρδιά μου πάψε να καρδιοχτυπάς
ο χρόνος κι ας σκορπάει τα άλικά όνειρά σου.
Τον πόνο σου μάθε γαλήνια πάντοτε να ξεπερνάς
γιατί στο διάβα δεν θα δείχνει το ρολόι σου,
τις ώρες στην ουράνια ζωή σου.

Τη μοίρα σου ανώδυνα κι ολόρθος να τη ξεπερνάς
τους καημούς σου τύλιγε με το παρθένο δάκρυ σου.
Με κρίνα, ροδοπέταλα, ν' ανθίζει η ψυχή σου,
λεύτερη τότες κι η πατρίδα θα φωλιάζει στο κορμί σου!

ΦΟΙΒΟΣ ΚΛΗΡΙΔΗΣ

ΠΝΟΕΣ

«Τὸν ζῶντα καίνειν τοὺς τεθνηκότας» (Τον ζωντανό οι νεκροί σκοτώνουν) Αισχύλου, Ορέστεια

Το σπίτι γέμισε πνοές· ζεστές ανάσες, ίσκιους.
Μες στη σιωπή αργοσέρονται, ζητούν ζωή να πιούν,
να ζήσουν.
Ο Κάλβος και ο Σολωμός, Ελύτης, Μόντης, Ρίτσος
κι άλλοι, ωσάν αρχαίος χορός γύρωθεν της αβύσσου.
Κρατούν ρήματα θεία, φυλλωσιές, χλόη του παραδείσου,
μα λαχταρούν κελάρυσμα ν' ακούσουνε του νου
και ζωντανής καρδιάς τους χτύπους.
Το σπίτι γέμισε πνοές που πίνουν την πνοή μου·
παράφορες, ερωτικές, απομυζούν
την ακριβή ζωή μου.

ΓΙΩΤΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ - ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΑ

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Η ΔΙΚΑΙΩΣΗ

Ἡ Εὐανθία καὶ ὁ Ἀνδρέας ἦταν παντρεμένοι ἐδῶ καὶ δυὸ χρόνια. Ἐκεῖνος, φημισμένος δικηγόρος μὲ στρωμένη δουλειὰ ἀπὸ τὸν πατέρα του. Στὴν ἡλικία ἦταν μεγαλύτερος τῆς γύρω στὰ δέκα χρόνια. Τὰ ἄσπρα μαλλιά εἶχαν κάνει ἀπὸ νωρὶς τὴν ἐμφάνισή τους καὶ μιὰ μικρὴ κύρτωση, πού ἄρχιζε νὰ σχηματίζεται, τὸν ἔδειχναν ἀκόμα μεγαλύτερο. Εἶχε ὅμως μιὰ τέτοια ἐνεργητικότητα καὶ ζωντάνια, πού θὰ τὴ ζήλευαν καὶ πολλοὶ νεώτεροί του. Ἄνθρωπος τῶν Γραμμάτων καὶ διανοούμενος. Φιλόσοφο, τὸν ἔλεγαν οἱ φίλοι του. Τὸν γοήτευαν οἱ νέες ιδέες, οἱ καινούριες θεωρίες περὶ ζωῆς καὶ ἀνθρώπου.

Ἐκείνη ἦταν ὁμορφὴ γυναίκα, μ' ἓνα γλυκὸ πρόσωπο καὶ μιὰ χαριτωμένη κορμοστασιά, πού τραβοῦσε ἀμέσως, χωρὶς νὰ τὸ θέλεις, τὸ βλέμμα σου καὶ τὴν προσοχή σου. Καθὼς μάλιστα μιλοῦσε μὲ πολλὴ ἄνεση καὶ χάρη, γοήτευε ἀληθινὰ τὴν παρέα τῆς, προπάντων τοὺς ἄντρες, πού ξεχνιόνταν νὰ τὴν κοιτάζουν καὶ νὰ τὴν ἀκοῦνε. Μέσα τους ἐνωθῶν κάποια ζήλια, πού ὁ Ἀνδρέας εἶχε μιὰ τέτοια γυναίκα. Ντυνόταν ἀπλᾶ ἀλλὰ ὁμορφα. Κάτι ἀκόμη: Δὲν ἔκανε καμιὰ προσπάθεια νὰ δείχνει ἢ νὰ τονίζει τὴν ὁμορφιά τῆς.

Ἡ μόρφωσή τῆς ἦταν μέτρια. Δὲν εἶχε τελειώσει οὔτε τὸ Γυμνάσιο. Διάβαζε ὅμως πολὺ καὶ ἔτσι ἀναπλήρωνε τὴν ἀπουσία τῶν σπουδῶν. Συχνὰ διαφωνοῦσε μὲ τὸν ἄντρα τῆς, πού εἶχε περιέργες ιδέες. Ἐπειτα, τῆς ἄρεσαν οἱ κοινωνικὲς ἀναστροφές, ἡ καλὴ παρέα, ἡ πολιτισμένη συζήτηση. Τακτικὰ ἔρχονταν στὸ σπίτι τους οἰκογενειακοὶ φίλοι γιὰ ἓνα τσάι ἢ καφέ. Περνοῦσαν εὐχάριστα τὴν ὥρα τους συζητώντας.

Ἄν μποροῦσες ὅμως νὰ διαβάσεις τὰ βᾶθη τῆς ψυχῆς τῆς, θὰ ἔβλεπες ὅτι ἡ Εὐανθία δὲν ἦταν καὶ πολὺ εὐτυχισμένη μὲ τὸν Ἀνδρέα. Κάπως ἀλλιῶς σχεπτόταν τὸ γάμο. Ἄλλα ὄνειρα ἔκανε, πρὶν παντρευτεῖ. Δὲν ἦταν μόνο οἱ ιδιοτροπίες τοῦ ἄντρα τῆς. Αὐτὲς εἶχε μάθει νὰ τὶς ὑπομένει. Οὔτε ἦταν οἱ παράξενες ιδέες του, γιὰ τὶς ὁποῖες συχνὰ ἐρχόταν μαζί του σὲ ἀντίθεση. Ἐκεῖνο πού ἔβλεπε νὰ λείπει, ἦταν τὸ πλησίασμα τῶν καρδιῶν, ἡ ξεστασιά, ἡ ἀγάπη. Ὅχι πῶς δὲν τὴν ἀγαποῦσε ὁ Ἀνδρέας. Κάτι τέτοιο δὲν μπορεῖ νὰ τὸ πεῖ. Ἦταν μᾶλλον ψυχρὸς, φαινόταν χωρὶς αἰσθήματα, ἐγκεφαλικὸς τύπος, θὰ ἔλεγε. Τὸ γραφεῖο του, οἱ φίλοι του, τὰ βιβλία του, οἱ ιδέες του, ὁ κόσμος ὁ δικός του.

Ἐβλεπε κάποια ἄλλα ζευγάρια πόσο κοντὰ ἦταν, πόσο δεμένα ψυχικά. Τὰ χαιρόταν, τὰ καμάρωνε, κάποτε περνοῦσε ἀπὸ μέσα τῆς καὶ μιὰ δόση ζήλιας... Ἐνωθε τότε μοναξιά, ὦρες-ὦρες τὴν κυρίευε μιὰ πλήξη, ἀκόμη καὶ ἀπογοήτευση. Γρήγορα ὅμως ἔδιωχνε τὶς σκέψεις αὐτές, δὲν τὶς ἄφηνε νὰ ριζώσουν. Σίγουρα ἔφταιγε καὶ ἡ ἔλλειψη παιδιοῦ, πού πολὺ τὸ ἤθελαν καὶ οἱ δυό. Αὐτὸ τὸν καιρὸ μάλιστα πῆραν ἀπόφαση νὰ πᾶνε σὲ εἰδικὸ γιαιτρό.

•••

Κάποια μέρα, ἡ Εὐανθία καὶ ὁ ἄντρας τῆς εἶχαν μιὰ ἔντονη συζήτηση. Αὐτὴ τὴ

φορά ό Άνδρέας ήταν στά νεύρα του. Αίτία, ή άρνηση τής γυναίκας του νά δεχτεί τήν πρόσκληση ένός οικογενειακού τους φίλου, του Άλκιβιάδη, για ένα πάρτυ πού θα έκανε στό σπίτι του.

– Δέν μπορώ νά καταλάβω τή νοοτροπία σου, τής έλεγε. Άλλοι επιδιώκουν νά αποκτήσουν τέτοιους φίλους και μεϊς πού τους έχουμε, δέν μάς άρέσουν. Άπορώ με τή στάση σου. Δέν ξέρω πώς σκέφτεσαι! Μάς καλεϊ ό άνθρωπος και μεϊς τόν άγνοοῦμε... Μάς τιμά με τή φιλία του και δέν τό άναγνωρίζουμε. Έ, όχι πιά! Πάει πολύ! Σκέπτομαι μήπως κομπλάρεσαι πού ή γυναίκα του εϊναι έπιστήμων. Τί νά πώ! Δέν ξέρω. Έτσι πού τό πās, θα με άποτραβήξεις άπό τους φίλους μου, θα με άπομονώσεις κοινωνικά.

Εϊπε και άλλα, μερικά πιό βαριά.

Έκείνη δέν μιλοῦσε. Τόν άφηνε νά πει.

Πέρασαν λίγα λεπτά σιωπής.

– Σε διαβεβαιώνω πώς δέν έχω τίποτε με τή γυναίκα του Άλκιβιάδη, έπιασε σέ μιá στιγμή νά λείει εκείνη. Τό ξέρεις πολύ καλά πόσο τήν έκτιμώ. Και νομίζω πώς τό έχω άποδείξει. Οί άντιρρήσεις μου εϊναι για τόν Άλκιβιάδη. Συμφωνώ πώς εϊναι πλούσιος, μορφωμένος, ευγενικός... πώς έχει γνωριμίες, κοινωνική θέση και τά λοιπά. Πέρα όμως άπό αυτά, τί ύπάρχει; Λόγια μόνο, χωρίς οῦσία και περιεχόμενο.

– Τώρα τό διαπίστωσες; εϊπε εκείνος συγκρατώντας με δυσκολία τόν θυμό του.

– Και τώρα και άλλοτε. Άπό καιρό διαισθάνομαι ότι ό Άλκιβιάδης δέν εϊναι και τόσο τίμος και ειλικρινής φίλος, όπως τόν θεωρείς.

– Τί μπορείς νά πεις γι' αυτόν;

– Για τήν ώρα τίποτε.

– Κάνεις λάθος. Και τόν άδικείς.

– Μακάρι νά κάνω λάθος.

• • •

Πλησίαζε ή γιορτή του Άνδρέα. Όπως κάθε χρόνο, λογάριαζαν και φέτος νά κρατήσουν μερικούς στενούς φίλους για φαγητό. Άνάμεσα σ' αυτούς θα ήταν ό Άλκιβιάδης με τή γυναίκα του.

Έκείνο τό βράδυ, μόλις έφυγαν και οί τελευταίοι επισκέπτες, έτοιμάστηκε τό τραπέζι. Οί καλεσμένοι πλησίασαν πρόθυμα τό μπουφέ κι άρχισαν νά δοκιμάζουν τά πλούσια και νοστιμότατα εδέσματα τής οικοδέσποινας. Ό Άνδρέας πιό πολύ μιλούσε παρά έτρωγε. Έκανε λόγο για μιá νέα εποχή, τήν εποχή του ύδροχόου, όπως τήν έλεγε. Οί άλλοι εϊχαν στρωθει για καλά στό φαγητό. Σημάδι πώς δέν τους ένδιέφεραν οί ιδέες αυτές. Κάπου-κάπου έδειχναν πώς πρόσεχαν ή κουνούσαν άφηρημένα τό κεφάλι τους. Ήταν φανερό πώς δέν συμφωνούσαν, μά κανείς δέν είχε τό θάρρος νά έρθει σέ αντίθεση με τόν οικοδεσπότη.

Σε κάποια στιγμή, η Εὐανθία σηκώθηκε.

– Με συγχωρείτε, εἶπε. Θὰ σὰς ἀφήσω γιὰ λίγο. Ἔχω κάτι νὰ ἐτοιμάσω. Καί τράβηξε γιὰ τὴν κουζίνα.

– Ἀσφαλῶς κάποιος γλυκός, εἶπε χαμογελώντας ἕνας ἀπὸ τὴ συντροφιά κι ὅλοι κοιτάχτηκαν μὲ ἱκανοποίηση.

Στὸ μεταξὺ, ἄρχισε πάλι ἡ συζήτηση. Αὐτὴ τὴ φορὰ τὸ λόγο πῆρε ὁ καθηγητὴς Διονυσίου. Μιλοῦσε γιὰ ἕνα καινούργιο βιβλίο διηγημάτων, ποὺ τοῦ ἔστειλε φίλος του λογοτέχνης.

– Εἶναι μιὰ σειρά ἀπὸ δεκαοχτῶ διηγήματα, ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὶς λαχτάρες καὶ τοὺς καύμους τῆς πονεμένης Ρωμιοσύνης. Μνήμες ἐπώδυνες, ματωμένες γιὰ τὶς ἀξέχαστες, τὶς ἀλύτρωτες πατρίδες, τὴ Μικρασία, τὸν Πόντο, τὴν Κωνσταντινούπολη. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς ἄλλες μεγάλες ὥρες τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅπως τὸ Σαράντα καὶ ἡ Ἀντίσταση τῆς Κατοχῆς.

– Μοῦ φαίνεται πὼς πολὺ ἀργεῖ ἡ κυρία Εὐανθία, εἶπε ὁ Ἀλκιβιάδης, διακόπτοντας τὸν Καθηγητὴ. Μὲ συγχωρεῖτε, ἀλλὰ ἡ περιέργειά μου δὲν μ' ἀφήνει νὰ περιμένω. Θὰ πάω νὰ δῶ.

– Λοιπὸν ποὺ λέτε, συνέχισε ὁ καθηγητὴς, τὰ διηγήματα τοῦ φίλου μου εἶναι μιὰ δυνατὴ, ρωμαλέα πεζογραφία. Καὶ πᾶν ἀπ' ὅλα καθαρὴ, γνήσια, ἑλληνορθόδοξη πέρα γιὰ πέρα. Εἶναι κείμενα ποὺ ζωντανεύουν τὴ λεβεντιά καὶ τὸ μεγαλεῖο τοῦ Γένους μας.

Ὁ Ἀνδρέας, ποὺ δὲ φαινόταν νὰ γοητεύεται ἀπ' ὅσα ἔλεγε ὁ καθηγητὴς, σηκώθηκε νὰ κλείσει ἕνα παράθυρο, ποὺ ἦταν ἀνοιχτὸ κι ἔφερνε κρύο. Ὑστερα κατευθύνθηκε πρὸς τὴν κουζίνα. Μόλις πλησίασε, ἄκουσε ἔντονη λογομαχία. Παραξενεύτηκε. Τώρα ξεχώριζε τὰ λόγια:

– Τουλάχιστον, ἄφησέ με νὰ σοῦ ἐκφράσω τὸν θαυμασμό μου, τὴ λατρεία μου, ἔλεγε ὁ Ἀλκιβιάδης.

Ἡ γυναίκα τοῦ Ἀνδρέα διαμαρτυροῦταν:

– Σὲ παρακαλῶ, Ἀλκιβιάδη. Ἄφησέ με ἡσυχῇ. Πήγαινε μέσα. Σκέψου τὸν ἄντρα μου, ποὺ σὲ ἐκτιμᾷ πολὺ.

Πρὶν ἀνοίξει τὴν πόρτα ὁ Ἀνδρέας, ξερόβηξε. Μπαίνοντας μὲ μιὰ προσποιητὴ εὐγένεια καὶ πιέζοντας τὸν ἑαυτὸ του νὰ χαμογελάσει, εἶπε στὸν Ἀλκιβιάδη:

– Ἐλπίζω, φίλε μου, νὰ ἔμεινε καὶ γιὰ μᾶς λίγη τούρτα!...

Ἐκεῖνος, πρὸς στιγμὴν, σάστισε. Σύντομα ὅμως βρῆκε τὴν ψυχραιμία του. Καὶ ἄρθρωσε:

– ὦ... Ναί... Βέβαια... Ἡ γυναίκα σου δὲν μ' ἄφησε νὰ τὴν ἀγγίξω!...

•••

Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸ ποὺ ἔγινε, ἡ ἀτμόσφαιρα στὸ σπίτι τοῦ Ἀνδρέα εἶχε πιά βαρύνει. Οἱ καλεσμένοι φαίνεται πὼς κάτι ὑποψιάστηκαν.

Κάποιος από τη συντροφιά θέλησε ν' αλλάξει τὸ κλίμα μὲ μιὰ εὐτράπελη ἱστορία ἀπὸ τὴ στρατιωτικὴ του ζωὴ. Μάταια ὅμως. Ἡ φιλική, εὐχάριστη ἀτμόσφαιρα δὲν ὑπῆρχε τώρα. Γι' αὐτὸ καὶ μόλις γεύτηκαν τὸ λαχταριστὸ γλύκισμα τῆς οἰκοδέσποινας, ἄρχισαν σιγά-σιγά νὰ ἀποχωροῦν. Ἄλλωστε, ἡ νύχτα ἦταν ἀρκετὰ προχωρημένη. Ἡ πόλη εἶχε ἡσυχάσει.

Ὅταν ἔφυγαν καὶ οἱ τελευταῖοι, ὁ Ἄνδρέας ἔτρεξε καὶ ἀγκάλιασε τὴ γυναῖκα του.

– Εἶσαι ὑπέροχη! τῆς εἶπε.

Ἐκεῖνη δὲν μίλησε. Χαμογελοῦσε εὐτυχισμένη.

(Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ διηγημάτων *Ἡ διάγνωση*)

Γ.Δ. ΚΟΥΒΕΛΑΣ
Καλαμάτα

ΑΛΛΟΥ

Ἄλλοῦ μᾶς παίρνει κάποτε
ἢ σιωπὴ ποῦ ἐγκατοικεῖ τὰ πρόσωπά μας·
ἐκεῖ ποῦ ἡ βροχὴ πέφτει σὰν οὐράνια μουσικὴ
καὶ περπατώντας οἱ νεκροὶ στὴ μύτη τῶν ποδιῶν
μυρίζονται ἀγινὰ τριαντάφυλλα
ἐκεῖ ποῦ οἱ πληγὲς γεμίσαν ἄνθη τοῦ πρωῖνοῦ
καὶ λάμπουν δάκρυα μπρὸς στὰ πόδια τοῦ Χριστοῦ.
Ἐκεῖ ὅπου ἀκούγονται ψαλμοὶ
παιδιῶν κάτω ἀπὸ θόλους τῶν συννέφων
καὶ οἱ λησμονημένοι τραβοῦν κουπί
γιὰ ρόδινα ἀκρογιάλια.

ΣΑΝ ΕΡΘΕΙ Ο ΥΠΝΟΣ

Σὰν ἔρθει ὁ ὕπνος ξάφνω, θέλω νὰ μὲ βρεῖ
μὲ τ' ὄνειρο τῶν λουλουδιῶν
ποῦ ἀνοίγουν ἀπαλὰ τὰ πέταλά τους τὴν ἀγῆ
τὴ νέα χαιρετώντας μέρα
κι ἡ ἄγραφή μουσικὴ τῆς θείας σιγῆς
στὸν κόσμον νὰ μὲ ταξιδέψει.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΠΙΛΛΑΣ

«ΕΣΜΙΓΕ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΜΕ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ...»

Το απαλό αεράκι, που ερχόταν από τη μεριά της θάλασσας, έφερνε στ' αυτιά μου τη φωνή του μικρού Κεμάλ, έτσι όπως ζωντάνευε μέσ' από τις λέξεις της επιστολής που κρατούσα στα χέρια μου.

Αγαπητέ φίλε Αντρέα,

Αυτή τη στιγμή που σου γράφω βρίσκομαι κι εγώ στη θέση που κάποτε ήσουν κι εσύ. Παλεύω με το θάνατο... Εσύ γνωρίζεις πόσο οδυνηρή είναι αυτή η αναμέτρηση. Όμως είμαι κι εγώ δυνατός σαν κι εσένα. Παίρνω θάρρος και δύναμη από το δικό σου παράδειγμα και ξέρω πως θα νικήσω. Αφού εσύ τα κατάφερες και τώρα είσαι ζωντανός και υγιής, γιατί να μην τα καταφέρω κι εγώ;

Σου γράφω για να σου ζητήσω μια χάρη.

Προσευχήσου στον δικό σου Θεό και παρακάλεσέ τον για μένα... Είναι ένα Τουρκάκι, πες του, που αγαπά τους ανθρώπους, αγαπά τη ζωή και θέλει να ζήσει. Μην το πάρεις, Θεούλη μου, κοντά σου τόσο νωρίς.

Αντρέα, καλέ μου φίλε, είμαι σίγουρος πως ο δικός σου Θεός θα σ' ακούσει, αν και η μάνα σου λέει πως ένας είναι ο Θεός για όλους τους ανθρώπους, είτε τον λένε Αλλάχ είτε αλλιώς... Όπως και να 'ναι, εσύ παρακάλεσέ τον...

Η φωνή του μικρού Κεμάλ έσμιξε με τον ψίθυρο του ανέμου, που την τύλιξε απαλά και την πήγε πέρα μακριά... Κι εγώ απόμεινα με δυο λευκές κόλλες στα χέρια και μια απέραντη πίκρα στην ψυχή.

Ο Κεμάλ! Το Τουρκάκι με τη γενναία καρδιά, που τόλμησε να τα βάλει με τον χάρο, σε μια δύσκολη και σκληρή αναμέτρηση.

Μόλις είχε κλείσει τα δώδεκα ο Κεμάλ, όταν οι γιατροί διέγνωσαν ότι πάσχει από λευχαιμία και όρισαν την ημερομηνία... «λήξης». Μια ημερομηνία που δεν μπόρεσαν να δεχτούν οι γονείς, αλλά ούτε και ο μικρός. «Θα παλέψω», είπε «και θα νικήσω». Και αμέσως στη σκέψη του ο Αντρέας μας. Το παράδειγμα του γιου μας, που πάλεψε κι αυτός με τον χάρο και τον νίκησε, του έδωσε δύναμη και κουράγιο.

Κι αρπάχτηκε ο Κεμάλ από την αόρατη κλωστή της ελπίδας, που του 'στειλε ο Αντρέας. Κρατήθηκε γερά κι άρχισε την ακροβασία... Ακροβασία στην τεντωμένη κλωστή.

Όλοι στο πλάι του. Τούρκοι και Έλληνες μαζί αγωνιούν για την τύχη του, αγωνίζονταν για να τον σώσουν, ακριβώς όπως έγινε λίγους μήνες πριν με τον Αντρέα μας.

Θυμάμαι πόση συγκίνηση είχα νιώσει, όταν έβλεπα χιλιάδες ανθρώπους να στέκονται στην ουρά κάθε μέρα, για να δώσουν λίγες σταγόνες αίμα, για εξέταση, ελπίζοντας ότι ένας από αυτούς θα είναι ο συμβατός δότης μυελού των οστών για τη μεταμόσχευση του γιου μου...

Κι ύστερα πόση χαρά αισθανθήκαμε όλοι μας όταν τα πρώτα ελπιδοφόρα αποτελέσματα φάνηκαν στον ορίζοντα! Όχι για το γιο μας, αλλά για ένα κοριτσάκι. Βρέθη-

κε συμβατός δότης για μια μικρή Ελληνοκύπρια που έπασχε από λευχαιμία, την Άντρια. Η μεταμόσχευση μυελού των οστών έγινε στην Κωνσταντινούπολη. Δότης ένας νεαρός Τουρκοκύπριος, τριάντα χρονών. Σήμερα η Άντρια είναι καλά και χρωστά μεγάλη ευγνωμοσύνη στον Τούρκο ευεργέτη της.

Η ανθρωπιά ξεπέρασε τα σύνορα της Κύπρου, έφτασε στην Ελλάδα, αλλά και στην Τουρκία. Φοιτητές της ιατρικής σχολής του πανεπιστημίου Κωνσταντινούπολης οργανώνονται για την εξεύρεση συμβατού δότη για τον Αντρέα.

Και ξαφνικά η αγάπη σβήνει τη διαχωριστική γραμμή της Κύπρου, ρίχνει το τείχος της ντροπής. Αυτός ο λαός –Τουρκοκύπριοι και Ελληνοκύπριοι– τον οποίο έχει χωρίσει τόσο πολύ αίμα, σμίγει με λίγες σταγόνες αίμα, στην προσπάθεια να σώσει τα παιδιά, την Άντρια, τον Αντρέα, τον Κεμάλ...

Πήγα στο Καραϊσκάκειο Αιματολογικό Κέντρο. Εκεί συνάντησα, ανάμεσα στις ουρές των ανθρώπων, πολλούς Τουρκοκύπριους, οι οποίοι, με μεγάλη δυσκολία κατάφεραν να εξασφαλίσουν ειδική άδεια, τηρώντας τους όρους που έθεσε ο Πτενκτάς, και να περάσουν στις ελεύθερες περιοχές.

Ρώτησα κάποιο νεαρό:

«Γιατί βρίσκεσαι εδώ»;

«Για δώσει αίμα, εξετάσουν», μου είπε με τα σπασμένα του Ελληνικά, και συνέχισε: «Πού ξέρεις; Μπορεί εγώ σώσει Αντρέα...»

Μια νεαρή Τουρκοκύπρια ψέλλισε με βουρκωμένα μάτια:

«Έχω ένα παιδί στην ηλικία του γιου σου... Άνθρωποι είμαστε, μπορεί αύριο να βρεθώ κι εγώ στη θέση του, ίσως χρειαστεί βοήθεια το δικό μου παιδί, εσύ δε θα με βοηθήσεις;»

Ανάμεσα στην ατέλειωτη ουρά των ανθρώπων που περίμεναν, διέκρινα ένα γέρο, που με δυσκολία στεκόταν στα πόδια του.

Τον πλησίασα και τον ρώτησα:

«Εσύ παππού, γιατί περιμένεις τόση ώρα και βασανίζεσαι;»

«Τούτη ιστορία του μικρού εσυγκίνησεν πολλά ούλλους τους Τούρκους. Εμείς, γιε μου, νομίζεις δεν έχουμε καρδιά; Παρακαλούμε τον Αλλάχ μέρα νύχτα να βοηθήσει...»

Δεν μπόρεσα να τους πω «ευχαριστώ», έσκυψα για να μη δουν τα δάκρυά μου κι απομακρύνθηκα.

Στάθηκα συγκλονισμένος και κοίταξα προς την τουρκοκρατούμενη Λευκωσία. Και ξαφνικά είδα την Ελπίδα να φτερουγίζει, να πετάει πάνω από το συρματόπλεγμα και να γράφει στον ουρανό της Κύπρου μια τεράστια καρδιά... Και η καρδιά πήρε να κοκκινίζει και να στάζει αίμα... Όχι αίμα του πολέμου, αλλά αίμα της ανθρωπιάς! Ξαφνικά οι εχθροί έγιναν άνθρωποι... Χιλιάδες τουρκικές ελπίδες έσμιξαν με τις ελληνικές κι έφταξαν όλες μαζί τη μεγάλη ελπίδα της σωτηρίας του γιου μου, του Αντρέα.

Εκείνη τη μέρα η ψυχή μου είχε κάπως αλαφρώσει... Πίστεψα πως ο γιος μου θα σωθεί.

Και σώθηκε!

Δυστυχώς όμως ο Κεμάλ δε στάθηκε τόσο τυχερός όσο ο γιος μας. Το γράμμα* που κρατάω στα χέρια μου ήρθε δυο μέρες μετά τον θάνατό του.

Το βλέμμα μου επιμένει να μένει καρφωμένο στις τελευταίες τρεις γραμμές:

Φίλε Αντρέα, όταν θα γίνω καλά, θα επιστρέψω στην Κύπρο μας και θα πάμε μαζί στο Τρόοδος. Ίσως το πετύχουμε και χιονισμένο για να κάνουμε σκι, ξέρεις μου αρέσουν πολύ τα χιόνια...

Σήμερα η αδερφή του Κεμάλ ήρθε στην ελεύθερη Κύπρο, για να πραγματοποιήσει αυτή η ίδια την επιθυμία του αδερφού της. Να επισκεφθεί το Τρόοδος.

Μικρή μου Αϊτέν, μην περιμένεις να βρεις χιόνια στο Τρόοδος... Η ζεστασιά της αγάπης τα έχει λιώσει.

Η επίσκεψη αυτή είναι που μου θύμισε το γράμμα του Κεμάλ, το οποίο είχα φυλαγμένο εδώ και αρκετό καιρό.

Όταν το μικρό Τουρκάκι έγραφε αυτό το γράμμα, τα σύνορα ήταν κλειστά. Κανείς από τις δυο πλευρές δεν μπορούσε να διαβεί τη γραμμή της ντροπής. Ο Κεμάλ δεν ήξερε πως ακόμα και αν ήταν καλά, δε θα μπορούσε να επισκεφθεί το Τρόοδος... Ένα μικρό παιδί δεν μπορεί να καταλάβει τους κανόνες και τις απαγορεύσεις που ορίζουν οι μεγάλοι... Δεν ξέρει από γραμμές και συρματοπλέγματα.

Ή μήπως ήξερε; Μήπως τα λόγια του ήταν προφητικά;

Σήμερα οι Τουρκοκύπριοι, μετά την άρση των περιοριστικών μέτρων από το καθεστώς Ντενκτάς, έχουν τη δυνατότητα να έρχονται στις ελεύθερες περιοχές της Κύπρου μας. Το ίδιο και οι Ελληνοκύπριοι μπορούν ελεύθερα να επισκεπτονται τις τουρκοκρατούμενες περιοχές.

Άτυχε Κεμάλ, δεν έζησες να δεις ότι τώρα θα μπορούσες να επισκεφθείς το Τρόοδος που τόσο λαχταρούσες...

Θυμάμαι πόσο πολύ μας στενοχώρησε η είδηση του θανάτου του Κεμάλ. Γέμισε τις καρδιές μας θλίψη και πόνο.

«Πρέπει να πάμε στην κηδεία», μου είπε η γυναίκα μου.

«Ναι, πρέπει να πάμε», επανέλαβα εγώ, αν και γνώριζα τις δυσκολίες που θα συναντούσαμε για να διαβούμε τα «σύνορα».

«Θέλω να έρθω κι εγώ», πετάχτηκε ο γιος μας, ο Αντρέας.

Δεν του το αρνηθήκαμε. Ήταν ήδη οχτώ χρονών και αρκετά ώριμος....

Αφού εξασφαλίσαμε την απαιτούμενη άδεια, μεταβήκαμε συγκλονισμένοι στην τουρκοκρατούμενη Λευκωσία.

Μόλις αντίκρισα τους δυστυχισμένους γονείς, ένιωσα άβoλα. Δεν μπορώ να προσδιορίσω ακριβώς αυτό το συναίσθημα που μ' έκανε να αισθάνομαι τόσο άσχημα... Ξαφνικά έκανα τη σκέψη μήπως δεν θα 'πρεπε να βρισκόμαστε εκείνη τη στιγμή εμείς εκεί και περισσότερο ο Αντρέας μας. Η παρουσία μας θα ήταν, σίγουρα, μια πρόκληση μπροστά στη δική τους συμφορά... Σαν να τους λέγαμε:

«Εμείς είμαστε πιο τυχεροί από εσάς αφού ο δικός μας γιος ζει, ενώ ο δικός σας...» Προσπάθησα να διώξω αυτές τις ένοχες σκέψεις, που βασάνιζαν την ψυχή μου και ν' αφήσω το συναίσθημα της λύπης να κυριαρχήσει μέσα μου.

«Θεέ μου, σ' ευχαριστώ», ψιθύρισα σε κάποια στιγμή, βλέποντας τη δόλια μάνα ν' αναλύεται σε λυγμούς, ενώ η δική μου γυναίκα στεκόταν στο πλάι μου, αγκαλιάζοντας τον γιο μας...

Ήρθαν στη σκέψη μου όλες εκείνες οι στιγμές που το παιδί μας πάλευε για να κρατηθεί στη ζωή... Και ύστερα η ανέλπιστα χαρά, όταν μας ανακοίνωσαν οι γιατροί ότι ο Αντρέας μας σώθηκε!

Ναι, το δικό μας παιδί είχε γιαιτρευτεί, ήταν καλά και στεκόταν εκείνη τη στιγμή πλάι μας, ενώ ο Κεμάλ;

Ένωθα τον πόνο του άτυχου πατέρα, του φίλου μου του Σιούαρ, και δεν ήξερα τι να κάνω για να τον παρηγορήσω. Και ξαφνικά οι ματιές μας διασταυρώθηκαν. Αισθάνθηκα το βλέμμα του υγρό, αλλά γλυκό, να με κοιτάζει με παράπονο. Προχώρησε ανάμεσα στο πλήθος και με πλησίασε... Περίμενα να ξεσπάσει πάνω μου και να μου πει: «Γιατί ο δικός μου γιος πέθανε; ενώ ο δικός σου ζει;», εκείνος όμως με κτύπησε φιλικά στην πλάτη και μου είπε: «Ευτυχώς που έχουμε τον Αντρέα μας». Ύστερα έπνιξε ένα λυγμό, άνοιξε τα χέρια του και μ' αγκάλιασε. Τον έσφιξα με δύναμη στην αγκαλιά μου και θυμήθηκα, εκείνη τη στιγμή, τα λόγια του Νίκου Καζαντζάκη: «Έσφιγγα στην αγκαλιά μου τον Κινέζο στρατηγό, μας αγκάλιαζε κι ο Νέγρος, έσμιγε ο άνθρωπος με τον άνθρωπο, κι ένιωθα τα σύνορα να διαλύονται, ράτσες, ονόματα δεν υπήρχαν πια, γιατί μια αστραπή είχε φωτίσει το μυαλό των ανθρώπων και τους έκανε να δουν ότι όλοι ήταν αδέρφια».

ΑΓΝΗ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ

ΣΤΗΝ ΑΠΑΡΗΓΟΡΗΤΗ ΜΑΝΑ

*Είναι και αυτή η συνήθεια
που σου παίζει κάτι παιχνίδια
για πολύ καιρό θα του φτιάχνεις
κάθε πρωί το γάλα του.*

ΤΑΣΟΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Εἶν' ἀλήθεια πῶς οἱ λέξεις σὲ κάθε γλῶσσα ἐξελίσσονται ὅπως τὰ πάντα σ' αὐτὸ τον κόσμo. Πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς περιστάσεις ἀλλάζουν τὴν ἔννοια μιᾶς λέξης ἢ τὴν ἐπεκτείνουν ἢ τῆς ἀφαιροῦν τὸν συναισθηματισμὸ ἢ τῆς προσθέτουν συναισθηματισμὸ. Σήμερα πού ἡ πολιτικὴ εἰσχωρεῖ δυναμικὰ σὲ ὅλες μας τίς ἐκδηλώσεις κι ἔκαμε δόγμα τῆς τὴν εἰδικὴ προπαγάνδα καὶ τὴν «πλύση» καὶ τῶν λέξεων ἀκόμα, πολὺ πιὸ εὐκόλα καὶ κάπως ἐπικίνδυνα ἀλλάζουν τὴ σημασία τους οἱ λέξεις. Νομίζω πῶς χαρακτηριστικὸ τῆς ἐποχῆς μας, λιγώτερο αἰσθητὸ σὲ ἄλλες ἐποχές, εἶναι ἡ ἐρμαφροδίτη κι ἀμφιταλαντευόμενη σημασία μερικῶν λέξεων.

Μιὰ ἀπ' τίς λέξεις πού ἡ σημασία τῆς ὑποφέρει ὑπερβολικὰ εἶναι ἡ λέξη ἐλευθερία γιὰ νὰ μὴ ἀναφεροθῶ στὴ λέξη δημοκρατία. Ἀκριβῶς γι' αὐτὴ τὴ λέξη θᾶθελα νὰ μιλήσω συγκρίνοντάς τιν με τὸ πῶς τὴν θέλει ὁ τεκτονισμός. Δυστυχῶς ἡ πολιτικὴ κατασπάρραξε πραγματικὰ τὴ σημασία τῆς. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα τῆς ἀφαίρεσε τὸ ἠθικὸ παράστημά τῆς, τὴν ἔκαμε μιὰ πεζὴ ἔννοια, ἀπομακρύνοντάς τιν ἀπὸ τὸ βαθὺ συναισθηματισμὸ, τὸν πολὺ φιλανθρωπικὸ. Πολιτικῶς ἡ ἐλευθερία σήμερα σημαίνει νά... ψηφίσω. Μὲ ποιὸ τρόπο; Συνήθως κάτω ἀπὸ ἐξαναγκασμὸ τοῦ ὁποιοῦδήποτε τύπου. Ἡ λευκὴ ψῆφος δὲ σημαίνει ἐλεύθερη ἔκφραση. Ἄπλῶς σημαίνει ἀποδοκιμάζω κάτι. Μὰ τὸ ἀποδοκιμάζω δὲν εἶναι θετικὸ. Ἀποδοκιμάζοντας δείχνεις μισὴ ἐλευθερία ἐφόσον δὲ δηλώνεις τὸ τί πρεσβεύεις. Ἡ ἄρνηση γιὰ τὸ ἄλφα δὲν σημαίνει θέση γιὰ πολλὰ ἄλλα, ὅταν μεταξὺ τῶν πολλῶν ἄλλων μερικὰ μόνο δέχεσαι.

Ἄλλὰ ἄς ὑποθέσουμε πῶς ἐκφράζεσαι με λόγια γιὰ ἓνα σοβαρὸ θέμα ἀβίαστα κι ἐλεύθερα (νὰ μοῦ ἐπιτραπῇ τὸ δεύτερο αὐτὸ ἐπίρρημα). Ἄν δὲν τὸ μεταφέρεις στὴν πράξη, ἀψηφώντας τὸν προσωπικὸ κίνδυνο, τότε «εἶπες» ἀλλὰ «δὲν ἐπράξεις» ἐλεύθερα. Καὶ συχνὰ μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ μιλάμε ἐλεύθερα, τάχα ἐκφράζοντας δημοκρατικὰ τὴν ἀποψή μας, σχεδὸν ἀσύδοτα, ἀλλὰ μᾶς ἀποκλείουν ἀπὸ τὴν πράξη καὶ τὸ δεχόμεστε αὐτὸ παθητικὰ, νομίζοντας πῶς ἐκτελέσαμε τὸ καθήκόν μας.

Ἡ ἐλευθερία εἶναι ἀγάπη πρὸς τὴν ἀλήθεια, πού πρεσβεύεις, ἐξυπνέτηση τῆς ἀλήθειας αὐτῆς πού τὴ θέτεις σὲ πράξη. Σὲ πλημμυρίζει αὐτὸς ὁ συναισθηματισμὸς, χωρὶς νὰ ὑπόλογίζης προσωπικὸ κέρδος ἐκτὸς ἀπὸ ἠθικὰ ἀντικρύσματα, δηλ. τὴν ἱκανοποίηση τῆς συνείδησός σου. Ἀναγνωρίζεις τὸ δικαίωμα αὐτὸ, ὁμοιο, καὶ στὸν συνάνθρωπό σου κι ἄς ἔχεις ἀντίθετη γνώμη. Δὲν δέχεσαι ὅμως νὰ ὑποκύψης ἂν δὲν πεισθῆς γιὰ τὸ λάθος σου. Δὲν καταπολεμᾶς τὸν ἀντίθετο με ἄνομα μέσα. Ὅφείλεις νὰ τοῦ ὑποδείξης χωρὶς πάθος τὸν σωστὸ κατὰ τὴ γνώμη σου δρόμο. Δὲν θὰ περηφανευτῆς ἂν τὸν πείσης, ἀλλὰ νὰ ἱκανοποιηθῆς σιωπηρῶς γιὰ τὸ ἠθικῆς ἀξίας ἐπίτευμά σου.

Μίλησα γιὰ τὸ θέμα «ἐλευθερία» κάπως θεωρητικὰ, ἔστω κι ἂν ἄγγισα καὶ μερικὰ σημεῖα τῆς καθ' ἡμέραν πράξεως. Ὑπάρχει ὅμως τὸ δόγμα ἢ διακήρυξη τῶν «Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων», πού θέτει σὲ τύπο ἢ κωδικοποιεῖ τὴν Ἐλευθερία. Τὰ Ἀνθρώπινα Δικαιώματα εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο τὸ ἀπόσταγμα τῶν ἀπόψεών μας περὶ ἐλευθερίας. Ἡ Παγκόσμια Διακήρυξη τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων ἀποτελεῖ τὸ σοβα-

ρώτερο έγγραφο της σύγχρονης εποχής. Το υπενθυμίζω: δικαίωμα για διαβίωση, ελευθερία και ασφάλεια, δικαίωμα για εργασία, για κατοχή περιουσίας, για ελευθερία σκέψης, ελευθερία συνείδησης, ελευθερία θρησκείας.

Το σχετικό έγγραφο αρχίζει ως εξής:-

Ἐπειδή ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀξιοπρέπειας καὶ τῶν ἴσων δικαιωμάτων ὄλων τῶν μελῶν τῆς ἀνθρώπινης οἰκογένειας ἀποτελοῦν θεμέλιο τῆς ἐλευθερίας, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εἰρήνης στὸν κόσμο.

Ἐπειδὴ ἡ περιφρόνηση καὶ καταπάτηση τῶν ἀνθρώπινων δικαιωμάτων καταλήγει σὲ βάρβαρες πράξεις, ποὺ προσβάλλουν τὴ συνείδηση τῆς ἀνθρωπότητας...

Αὐτὰ λέγει στὸν πρόλογό της ἡ Παγκόσμια Διακήρυξη τῶν Ἀνθρώπινων Δικαιωμάτων. Ἀλλὰ βασικῶς αὐτὰ δὲν πρεσβεύει καὶ ὁ τεκτονισμός; Ὁ τεκτονισμός ὄχι μόνο τις δέχεται, ἀλλὰ τις ἐπιβάλλει ὡς καθήκον. Ὁ γνήσιος τέκτονας ὀφείλει νὰ τις συντηρῆ, νὰ τις προβάλλῃ. Ἀκόμα νὰ διαφωτίξῃ, νὰ συνδράμῃ, νὰ τις κατοχυρῶνῃ μετὸν λόγο καὶ τὴν πράξη.

Δὲν ξέρω πῶς νομικὰ τοῦτο ὑποστηρίζεται. Ξέρω καὶ διαβεβαιῶ πῶς ὁ γιατρός νοιώθει καὶ ὑποστηρίζει τις ἔννοιες αὐτές. Βλέπει τὸν κάθε ἄρρωστο ἀνεξαρτήτως φυλῆς, περιουσίας, κοινωνικῆς θέσης καὶ ἐπαγγέλματος σὰν τὸν ἀσθενῆ συνάνθρωπο ποὺ ζητᾷ τὴ συνδρομὴ του. Καὶ ὅταν ἐφαρμόξῃ τὰ τῆς ἰαματικῆς τέχνης σκοπεύει νὰ σώσῃ ἀπὸ τὸν θάνατο τὸν ἄνθρωπο. Τὴν συμπεριφορὰ του καθορίζει ἡ συνείδηση.

Ὁ Οὐ Θάντ μιλώντας τὴν Ἡμέρα τῶν Ἀνθρώπινων Δικαιωμάτων τὸ 1967 τελείωσε μὲ τὰ ἐξῆς:-

«Φέρνουμε ἄπειρη εὐθύνη γιὰ τὴν ποιότητα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς κατὰ τις μελλοντικὲς γενιές. Δὲν ἔχω ἀμφιβολία πῶς μποροῦμε νὰ πετύχουμε. Ὁ ἄνθρωπος ἔδειξε ἰκανότητα αὐξοῦσα γιὰ νὰ ἐξουσιάσῃ τὸ περιβάλλον του. Εἶναι καθήκον του νὰ πράξῃ ἔτσι γιὰ τὸ δικό του καλὸ καὶ γιὰ τὸ καλὸ τῶν ἐπερχομένων γενεῶν γιὰ τις ὁποῖες πρέπει νὰ κληροδοτήσουμε μιὰ ζωὴ ἄξια γι' ἀνθρώπινες ὑπάρξεις».

Θὰ μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ καταλήξω μὲ τὸ ἐξῆς ποίημα τοῦ γάλλου ποιητῆ Πῶλ Ἐλύαρ, ποὺ χρησιμοποιήθηκε στὴν ἴδια συγκέντρωση τὸ 1967, καὶ ποὺ τὸ μετάφρασα πέρυσι γιὰ τὸ Ραδιοφωνικὸν Ἰδρυμα Κύπρου σ' ἐκπομπή του γιὰ τὴν «Ἡμέρα τῶν Ἀνθρώπινων Δικαιωμάτων».

*Πάνω στὰ σχολικὰ σημειωματάρια μου
πάνω στὰ δέντρα πάνω στοῦ γραφεῖο μου
πάνω στὴν ἄμμο καὶ στοῦ χιόνι
γράφω τ' ὄνομά σου*

*Σ' ὄλα τὰ τυπωμένα φύλλα
καὶ σ' ὄλες τις λευκὲς σελίδες
στὶς πέτρες στοῦ αἵμα καὶ στὴ στάχτη
γράφω τ' ὄνομά σου*

*Πάνω στὶς γαλιστὲς εἰκόνες
καὶ στὰ ὄπλα τῶν πολεμιστῶν
πάνω στὰ σχήματα τῶν βασιλιάδων
γράφω τ' ὄνομά σου*

*Πὰ στοὺς ἀγρούς πὰ στὸν ὀρίζοντα
πὰ στὶς φτεροῦγες τῶν πουλιῶν
πάνω στοὺς μύλους ἰσκιων
γράφω τ' ὄνομά σου*

Πάνω στις αὔρες τῆς αὐγῆς
πάνω στη θάλασσα πάνω στα πλοῖα
πάνω στ' ἀλλόφρονα ὄρη
γράφω τ' ὄνομά σου

Πά στὸν ἀφρὸ συννέφων
στῆς τρικυμίας τὸν ἴδρωτα
πά στὴν πυκνὴ ἄχαρη βροχὴ
γράφω τ' ὄνομά σου

Στὰ ξυπνημένα μονοπάτια
πάνω στοὺς δρόμους ποὺ τραβᾶνε πέρα
καὶ στὶς πολύκοσμες πλατεῖες
γράφω τ' ὄνομά σου

Πάνω στὸ λαίμαργο κι ἄβρὸ σκυλί μου
Πάνω στὰ σηκωμένα αὐτιά του
στὸ πέλημα του τ' ἀγροῖκο
γράφω τ' ὄνομά σου

Σὲ κουρασμένα ἀπάνω σώματα
στὰ μέτωπα τῶν φίλων μου
στὶς ἀπλωμένες χουφτες
γράφω τ' ὄνομά σου

Πά στὶς καταστρεμένες μου φυγές
καὶ στοὺς θρυμματισμένους μου φανούς
πάνω στοὺς τοίχους τοῦ καμάτου μου
γράφω τ' ὄνομά σου

Στὴν ἀπουσία χωρὶς ἐπιθυμία
στὴ μοναξιά τῆ ζυμωμένη
πάνω στοῦ θανάτου τὸ βῆμα
γράφω τ' ὄνομά σου

Στὴν ἐπιστρέφουσα ὑγεία
στὸν ἐξαφανισμένο κίνδυνο
στὴ δίχως μνήμη ἐλπίδα
γράφω τ' ὄνομά σου.

Κι ἀπὸ τὴ δύναμη μιᾶς λέξης
ἀρχίζω πάλιν τὴ ζωὴ μου
γεννήθηκα νὰ σὲ γνωρίσω
νὰ σὲ ὀνομάσω
Ἐλευθερία».

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΜΕΛΑΓΧΟΛΙΑ

Πόσο γρήγορα ἔφυγε τούτο το καλοκαίρι,
σβήνοντας κάθε μας χνάρι
στου χρόνου την ἀμμο!
Πόσο γρήγορα...
Πόσο γοργά μας ἄφησε χωρὶς προσδοκίες,
πλάϊ στ' ακρογιαλί,
με τον ἥλιο και την αλμύρα
να μας καίνε το πρόσωπο,
με τη νοσταλγία, του ἔρωτα
να μας τυραννά,
με την υποψία του θανάτου
να μας ματαιώνει....

ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ

Η ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΝΙΚΗΣ ΛΑΔΑΚΗ ΦΙΛΙΠΠΟΥ

Η Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου με τη στήριξη και τη συνεργασία των Πολιτιστικών Υπηρεσιών του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού και τη συμμετοχή του Δήμου Έγκωμης στο καλλιτεχνικό μέρος, οργάνωσε τιμητικό μνημόσυνο για την τέως Πρόεδρό της, ποιήτρια, πνευματική δημιουργό και δραστήριο συντελεστή της πολιτιστικής ζωής και κίνησης του τόπου μας, αείμνηστη Νίκη Λαδάκη Φιλίππου.

Ένα χρόνο ακριβώς μετά το θάνατό της και σε συνδυασμό με την Παγκόσμια Ημέρα Ποίησης, το σωματείο θέλησε να καταβάλει τον οφειλόμενο φόρο τιμής στην πνευματική αγωνίστρια και δημιουργό για τη μεγάλη προσφορά της στην Εθνική Εταιρεία και στον τόπο μας. Η εκδήλωση έγινε την Τρίτη, 23 Νοεμβρίου 2004 στις 7 μ.μ. στο Πολιτιστικό Κέντρο του Ομίλου Λαϊκής.

Το πρόγραμμα περιλάμβανε:

1. Λόγια Μνήμης: Από τον εκπρόσωπο των Πολιτιστικών Υπηρεσιών, μορφωτικό λειτουργό κ. Παύλο Παρασκευά. Από την Πρόεδρο της Ε.Ε.Ε.Λ.Κ. κ. Ανδρεανή Ηλιοφώτου. Μια αναφορά στην Παγκόσμια Ημέρα Ποίησης από τον κ. Κυριάκο Χατζηλουκά, μέλος του Διοικ. Συμβουλίου της Εθνικής Εταιρείας.
2. «Η ποιητική δημιουργία της Νίκης Λαδάκη Φιλίππου» ομιλία από την Πρόεδρο της Ε.Ε.Ε.Λ.Κ. κ. Ανδρεανή Ηλιοφώτου. Μια προσωπική μαρτυρία: από τη Γραμματέα της Εθνικής Εταιρείας κυρία Γιόλα Παπαδοπούλου.
3. Καλλιτεχνικό μέρος
Απαγγελίες ποιημάτων της Νίκης Λαδάκη Φιλίππου. Η χορωδία του Δήμου Έγκωμης τραγούδησε ποίηση της Νίκης Φιλίππου, μελοποιημένη από την κ. Αναστασία Guy. Τη χορωδία διεύθυνε η κ. Μαρία Κουτσουπίδου.

Η πνευματική δημιουργός αείμνηστη Νίκη Λαδάκη Φιλίππου που τιμητικά μνημονεύουμε απόψε έχει συγγράψει 18 βιβλία ποίησης, 2 βιβλία δοκιμίων, μια νουβέλλα, πολλά διηγήματα και μεταφράσεις.

Από πολύ μικρή άρχισε να γράφει στίχους δονημένη από τρυφερή ευαισθησία, ασίγαστη έγνοια για τον άνθρωπο, γεμάτη απορία για το άλυτο πρόβλημα της ύπαρξης. Η ποιήτρια είναι μια από τις κορυφαίες πρωτεργάτριες της άνθησης του γυναικείου ποιητικού λόγου στον τόπο μας κατά το δεύτερο μισό του εικοστού αιώνα.

Δυο είναι οι πόλοι γύρω από τους οποίους εστιάζεται η ποιητική της δημιουργία: η αγάπη και η πατρίδα. Σχεδόν μισό αιώνα γλυκόλαλα τραγουδούσε το μεγάλο και θαυμαστό μυστήριο της αγάπης και τα πολυστέναχτα πάθη της Κύπρου μας: από την πρώτη της ποιητική συλλογή «Δρόμοι Αγάπης» ως τη συγκεντρωτική έκδοση του 1994 που την τιτλοφορεί «Τριάντα και δύο χρόνια δρόμοι Αγάπης» εύκολα αντιλαμβανόμαστε το επίκεντρο έμπνευσής της: μια αγάπη πιο απέραντη κι απ' τον Ωκεανό, πιο δυνατή κι απ' το θάνατο δονεί την ψυχή της και μορφώνει τον στίχο της. Αγάπη στο επίπεδο το ανθρωπινό, το φυσικό και το μεταφυσικό, αγάπη που δημιουργεί κι αποκαλύπτει άπειρες εικόνες και συναισθήματα. Μήτρα και πηγή της ζωής, κίνητρο δημιουργίας ήταν και θα παραμείνει πάντα η αγάπη σε μια πολυώνυμη κλίμακα μορφών και εκφάνσεων, ως συμπόνια, φιλία, κοινωνική μέριμνα, έρωτας, μητρική στοργή, επι-

κοινωνία με τη φύση, δεσμός με τη γενέθλια γη, καλλιτεχνικός οίστρος κι έρωτας δημιουργίας. Όλες αυτές οι μορφές αναμοχλεύουν ολόκληρο τον συναισθηματικό κόσμο του ανθρώπου ανάγοντάς τον σε σκέψεις καθολικού κύρους και βιωματικής σοφίας.

Αν αφηρίσουμε τις δυο πρώτες συλλογές της «Δρόμοι Αγάπης» και «Άτονα», όπου ακόμη ζυγιάζει τα φτερά της με τα «Επεισόδια», ποιητική συλλογή που βραβεύτηκε από το περιοδικό «Πνευματική Κύπρος» εισέρχεται «στην ιδεών την πόλη» αρχιανά το ανοδικό της πέταγμα: μ' ένα ποιητικό λόγο αποσταγματικά λιτό, λαγαρό και βαθύ μας δίνει τομές καιρίες στο μεγάλο θέμα της αγάπης:

*Θέλω ν' αδειάσω τις φλέβες μου
στους δρόμους
για να χυθούν
οι εικόνες σου
που προσκυνώ.
Θέλω να μοιράσω
τούτη τη ματαιότητα σε σένα
σα συμπλήρωμα ψυχής!*

Στους στίχους των «Επεισοδίων» βλέπουμε ν' αποβάλλεται το βάρος του θνητού που κουβαλά μέσα του ο έρωτας, αφού είναι ταγμένος να διαιωνίσει το είδος και ο άνθρωπος ως ον πνευματικό ν' ανυψώνεται πάνω απ' το ενστικτώδες κάλεσμα στον ουρανό της ιδέας, ακεραιώνοντας έτσι την ύπαρξή του. Κατά τον ποιητή Τάκη Παπατσώνη «τα Επεισόδια έχουν μια καταλυτική ηδυσπάθεια, είναι είδος ερωτικό, Λειτουργικό».

Η «Δέσποινα των Βηματισμών» στα 1967, κατά γενική ομολογία είναι το κορυφαίο έργο της πρώτης ποιητικής της περιόδου (1960-1977). Γι' αυτό και αφειδώς η κριτική την έχει εγκωμιάσει: Η «Δέσποινα των Βηματισμών» με τη βυζαντινή μα και τόσο ρομαντική προσφώνηση, σε διαπερνά με το δέος της παρουσίας της, με την πίκρα της παρουσίας της, με τη γλύκα της προσμονής της», θα γράψει η Σοφία Παπαδάκη, ενώ ο Γκαστόν Ανρϋ Ωφρέθ θα πει ανάμεσα σ' άλλα:

«Η ποίησή της, φαινομενικά ιερατική, είναι απ' εναντίας σαρκική και ολόθερμη. Δεν προσφέρεται, κατακτάται και πιστεύω πως το αίσθημα αυτό της αιδούς είναι μια απ' τις ρίζες της δύναμής της».

Για μας η «Δέσποινα των Βηματισμών» είναι ταυτόχρονα υπαρξιακή αγωνία στην αναζήτηση του ιδεώδους, αυτουπέρβαση και ολοκλήρωση-λύτρωση μέσ' από την κοινωνία της αγάπης, μέσ' από σύμβολα που λειτουργούν άψογα, καταξιωμένα από τους κραδασμούς τους και την ψυχόρμητη ειλικρίνεια.

*Φούχτα σιτάρι για τα περισσότερια
τα μάτια σου,
Αύριο θα έχω να πάρω
μέσ' από το πρόσωπό σου
τον ήλιο
μέσ' από τα μάτια σου το φως,*

μέσ' από το στόμα σου
όλο το νερό για να δροσίσω
τα μεσημέρια.

Ακολουθεί η «Ομολογία», όπου η ποιήτρια πλαταίνει και ομολογεί τον κόσμο. Με πηγαία αμεσότητα αγγίζει την αλήθεια των πραγμάτων «πειθοντάς μας πως η ωμή Αλήθεια απαλλάσσει από τα μικρά και καθημερινά και μας στρέφει προς τα αιώνια κι ακατάλυτα της Ύπαρξής μας».

Πίστεψες ποτέ
πως εγώ θα σου 'δυνα
τίποτε καλύτερο από το φως
τίποτε πιο καινούριο
από τον πόνο
τίποτε δικό σου;

Τέτοια ομορφιά ενός εσωτερικού κόσμου εξωτερικεύεται στο βιβλίο «Ομολογία», είναι η ωραιότητα της αγάπης, η ηδονική μεταρσίωση του πόνου, η γλυκύτητα του ρυθμού, ο κραδασμός του στοχασμού κι ο λυρισμός της ψυχικής δόνησης» θα πει η έγκυρη κριτική. Στα εκατόν πενήντα χρόνια της Παλλιγενεσίας (1971) συμμετέχει με την ποιητική συλλογή «Ωδές - Δάφνες - Ελπίδες» και αποσπά το βραβείο.

Ένα χρόνο αργότερα γράφει την «Εκτόνωση» μια κατακραυγή σε ότι αντιμάχεται τις αξίες της αγάπης και της κατανόησης των ανθρώπων. Άλλωστε η ατμόσφαιρα είναι βαριά μες την ένταση της αντιπαράθεσης και του διχασμού. Διαισθάνεται πως

... «βρισκόμαστε ακόμη
στις παραμονές
της εβδομάδας των Παθών,

η ώρα της προδοσίας πλησιάζει. Πικρά προμηνύματα την φαρμακώνουν, το μαρτυρούν οι τίτλοι των ποιημάτων: «Ιούδας, “Via dolorosa”, “Πριν αλέκτορα φωνήσαι».

Με τη μεγαλόπνοη ποιητική σύνθεση «Της Αγάπης» στα 1977 κλείνει η πρώτη περιόδος δημιουργίας της. Η εσώτατη ερωτική εμπειρία απλώνεται εδώ σε πολλές σελίδες και χωρίζεται σε δύο μέρη. Οι τέσσερις ελεγειακές ωδές του πρώτου μέρους συναλλάσσουν τον ύμνο και τον θρήνο, την ερωτική επάρκεια, και την πίκρα του ανεκπλήρωτου. Η ίδια η ζωή είναι αγάπη, αυτή μονάχα νοηματίζει και καταξιώνει τη ζωή μας, αφού και «ο Θεός αγάπη εστίν».

Μας νανουρίζει
μας γεννάει
και μας κηδεύει
το τραγούδι της αγάπης
γι' αυτό αγαπώ και σένα
γι' αυτό αγαπώ
το χαμόγελό σου.

Στο δεύτερο μέρος που εισάγεται με μια κατανυκτική έκσταση προσευχή αναγόμεστε σε σφαιρές μεταφυσικές και μυθικές. Για τη λαμπρή αυτή συνθετική δημιουργία ο εξέχων κριτικός Κώστας Προυσής γράφει στην ποιήτρια: Πολλοί θα σας ευλογούν που ξαναφέρντε την ποίηση στην προαιώνια κοίτη της: στο φυσικό σπαρτάρισμα της ζωής, στις χαρές και στους πόνους της Αγάπης».

Μπροστά στα ερείπια της τραγωδίας του '74 το λυρικό εγώ της Νίκης Λαδάκη Φιλίππου θρυσματίζεται, γιατί «η φρίκη είναι ζωντανή και δεν κουβεντιάζεται», κι η φωνή της γίνεται φωνή Πατρίδας. Ο έρωτας, η αγάπη για τον άνθρωπο αγκαλιάζει τώρα την ακρωτηριασμένη και αιμάσσοσα Πατρίδα.

Έκφραση της φρίκης και της εναγώνιας προσμονής για τη λύτρωση είναι η σύνομη ποιητική συλλογή «Σφαγμένη Άνοιξη» που την εμπνέεται από την Άνοιξη του '74 σαν ψυχανεμίζεται τη συμφορά:

*Ήσουνα τόσο όμορφη
σα να τόξερες
πως θα σ' οδηγήσουν στη σφαγή
ήσουν η πιο γλυκειά Άνοιξη
κι η τελευταία.*

Ένας θρήνος λεπτός, χωρίς τραχύτητα, με κάτι αβρό, σιγαλά μουσικό και κρουστάλλινα δακρυοστάλαχτο, «που περιγράφει πρωτογενή και μεγάλα πάθη και αισθήματα».

Ακολουθούν «Το Τραγούδι του Πενταδάκτυλου» 1986, η «Μανούλα Κυπριώτισσα» 1988 και οι «Δεκαεννέα Κραυγές» 1992 που συνθέτουν τον τραγικό κομμό της γυναίκας της Κύπρου, ύμνος και θρήνος μαζί για τον θαυμαστό κόσμο της νήσου Κύπρου.

Οι «Δεκαεννέα κραυγές» είναι μια κραυγή διαμαρτυρίας, θρεμμένη από τη λάβα του πόνου που δεκαεννέα χρόνια σιγόβραζε στην ψυχή της ποιήτριας όσο να μεταστοιχειωθεί σ' ένα μακρόσυρτο εξομολογητικό τραγούδι γεμάτο πόνο, απολογισμό κι αβεβαιότητα. Στα 1994 η ποιήτρια προβαίνει σε μια συγκεντρωτική έκδοση που την τιτλοφορεί «Τριάντα και δύο χρόνια Δρόμοι Αγάπης», όπου συμπεριλαμβάνει τις ως την ώρα εκείνη ποιητικές συλλογές της. Ένα χρόνο αργότερα κυκλοφορεί την ποιητική σύνθεση «Κραυγές Ιούλη» βραβευμένη για τη δύναμη της ποιητικής έκφρασης, το πάθος, την αμεσότητα, την παραστατική δύναμη των εικόνων. Το γνωστό θέμα της εισβολής και κατοχής, τον πόνο για τον χαμό των τόπων αλλά κυρίως των ανθρώπων, το παραλαμβάνει η ποίησή της και το κάνει θαύμα και φως.

Τρία χρόνια αργότερα αποκτά το πρώτο της εγγόνι. Τη λατρεία της στο νιοβλάσταρο της οικογένειάς της εκφράζει στην ποιητική συλλογή «Ουρανέ μου» με τη μορφή του παραδοσιακού ελληνικού νανουρίσματος.

Κι οδοιπορώντας έτσι στ' αθέατα, μονοπάτια του έντεχνου λόγου της Νίκης Λαδάκη Φιλίππου οδεύουμε τελικά «Προς Κερίνιν», τον τόπο της προγονικής καταγωγής της, που είναι ο τίτλος της τελευταίας ποιητικής της συλλογής.

Η αγαπημένη ειδυλλιακή πολιτεία, η Κερύνεια που νανούρισε τα παιδικά της όνειρα κι όλες τις μεγάλες προσδοκίες της, της γίνεται το ποιητικό χρονικό, ένα πραγματικό πάθος που κλιμακώνεται από τα πιο μικρά κι ασήμαντα ως τα πιο ωραία και μεγάλα: από το ταπεινό ανθάκι της βόρειας τουρκοπατημένης Κύπρου μας ως τον προσωποποιημένο Πενταδάκτυλο και τα μυρωμένα περιβόλια του Καραβά και της Λάπηθος.

Στο «Προς Κερίνιν» η ποίηση της Νίκης Λαδάκης Φιλίππου έχει φτάσει στο απόγειο της ωριμότητάς της: ασυναγώνιστη σε συνθετική δύναμη, διαυγής, μελωδική, εύρυθμη. Εκλεπτυσμένη αίσθηση της γλώσσας διεισδυτική ευαισθησία, ευγένεια στο συναισθηματικό εγκώμιο και την εξομολογητική χάρη την διακρίνουν. Η φωνή τους αντηχεί κρυστάλλινη, κάλβεια.

*Ακόμη και πάνω στα ερείπια
έχουν την ελευθερία τους
οι σκλαβωμένοι*

Γραμμένο το έργο με πόνο κι αγάπη, γεμάτο έγνοια και αγωνία για το σήμερα και το αύριο, συνταιριάζει τον εξωτερικό κόσμο με τις εσωτερικές ανησυχίες των συγκαιρινών προβλημάτων.

*Ω πόλη
μ' όλες τις ευχές
τα δώρα και τις περγαμινές
που σούδωσαν οι μοίρες
μην εκδικείσαι
τις συμφορές
με την ωραιότητα
των απαλών δακτύλων σου...*

Στο «Προς Κερίνιν» συναντούμε χρώματα φολκλορικά, αρώματα εντυπωσιακά κληροδοτημένα από την παράδοση, ξεστρατισμένα από τους θρύλους και τα παραμύθια. Λαϊκός εκφραστικός πλούτος, ιστορία, παράδοση, καθημερινότητα αποδίδονται άνετα με τα σημερινά εκφραστικά μέσα.

Γνωστή, επώνυμη η αείμνηστη Νίκη Λαδάκη Φιλίππου, μέλος λογοτεχνικών, επιστημονικών και πολιτιστικών οργανισμών της Κύπρου, της Ελλάδας και άλλων χωρών της Ευρώπης, της Αμερικής και της Αυστραλίας, βραβεύτηκε με βραβεία ποίησης, δοκιμίου, και μετάφρασης στην Κύπρο, την Ελλάδα και το εξωτερικό: Το 2001 τιμήθηκε από τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας για την αξιόλογη συνεισφορά της στην οικοδόμηση της σύγχρονης πολιτιστικής φυσιογνωμίας της Κύπρου. Το 2002 η Ελληνική Εταιρεία Χριστιανικών Γραμμάτων την τίμησε για το συνολικό ποιητικό της έργο ελληνικής πνοής και ήθους με το Ευρωπαϊκό βραβείο Ιταλία Γκρέτσια. Το 2003 τιμήθηκε με το βραβείο Jean Monnet για την ποιητική σύνθεση «Προς Κερίνιν».

Έργα της μεταφράστηκαν σε πολλές ξένες γλώσσες.

Αγαπητέ μου Ευάγγελε, εκλεκτοί προσκεκλημένοι καλοί μου φίλοι, η αγαπημένη κι αλησμόνητη μας Νίκη δε βρίσκεται πια ανάμεσά μας· μ' ένα πέταγμα αστραπιαίο,

αναπάντεχο, ανώδυνο, κίνησε «στ' ουρανού κατά τα μέρη». Οδυνηρή η απώλεια, το κενό αναπλήρωτο. Όμως εμείς άνθρωποι θνητοί κι εφήμεροι γνωρίζουμε καλά πως «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» κι ο ποιητικός λόγος της Νίκης είναι μια διήκουσα προσευχή κι ένας παρθενικός αίνος προς το θαύμα που λέγεται ζωή και την τελεολογική της έκφραση που αποκαλείται άνθρωπος. Με το μαγικό υλικό του λόγου, τις λέξεις και τους συνακόλουθους ρυθμούς, αποθέτει έμφορτο το ποιητικό μήνυμα της αγάπης και της πατριδολατρίας ως αντίδωρο ζωής, ως άρτο και τόκο καλού, ως έρωτα δημιουργίας. Τούτο το πνευματικό κεφάλαιο, τούτ' η αναφαίρετη πνευματική κληροδοσία θα είναι για μας αποκούμπι, παρηγοριά, ανάσα ζωής και για τις μελλούμενες γενιές σηματορρός, οδηγητικό αστέρι και ιερή διαθήκη.

ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΠΟΙΗΣΗΣ

*Άστραφτε ανάμεσα στα κύτταρα
 κι ανάσαιναν ελευθερία.
 Ένα πουλί με διάφανες φτερούγες
 ζωγράφιζε θεσπέσια πετώντας.
 Ησυχία.
 Τα σπόρια πέφταν απαλά της ποίησης
 σαν νιφάδες
 και βαριά σαν το ρόιδι
 σε χώμα αφρούγιο και πετρώδες.
 Κι αυτό αργά να φουσκώνει,
 ν' αναδεύουν τ' ακίνητα σπλάχνα του,
 να κελαρύζει νερά που οσμίζονται θάλασσα.
 Μόνη, μέσα στο θάμα ανυπεράσπιστη.
 Το άπειρο να κάθεται στα χέρια, στα μαλλιά σου
 και πώς το διεκπεραιώνεις
 δίχα ένα χαμόγελο εγκαρδίωσης
 του περι ου ο λόγος ποιητή,
 που βγήκε απ' τις θυρίδες του ποιήματος
 και κάθισε τελευταίο θρανίο αθέατος
 στην τάξη.*

ΓΙΩΤΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ-ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΑ

ΟΙ «ΠΑΦΙΟΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑΣ» *

ΤΟΥ Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗ

Ζούμε σ' ένα τόπο που αποτελεί το ευρύτερο ή στενότερο ιστορικό παρελθόν μας. Και αυτό μάς επηρεάζει τόσο, ώστε κάποτε να συγχέουμε αυτό που είμαστε με αυτούς που προϋπήρξαν σ' αυτούς τους ίδιους χώρους με μάς. Υπάρχει άρα ένας δεσμός που είναι αδύνατο να αγνοηθεί γιατί η ύπαρξη μας στηρίζεται σ' αυτά που έχουν συμβεί και μάς έχουν κληροδοτηθεί με ποικίλους τρόπους. Αποτελούν την περιρρέουσα ατμόσφαιρα, που μέσα σ' αυτήν, θέλοντας και μη, κινούμεθα, ζούμε.

Κυρίες και Κύριοι

Η αγάπη και το δέσιμο με τον τόπο που γεννήθηκε κανείς, η νοσταλγία του παρελθόντος, και η κάποιοι είδους προγονολατρία ίσως, είναι στοιχεία που χαρακτηρίζουν σχεδόν τον κάθε άνθρωπο. Ιδιαίτερα το σκεπτόμενο, σοβαρό άτομο που δεν εντυπωσιάζεται, δεν παρασύρεται με επιπολαιότητα από αυτά που συμβαίνουν με ταχείς, ιλιγγιώδεις θα λέγαμε ρυθμούς γύρω του. Άλλωστε έχουμε να διδαχτούμε τόσα πολλά μελετώντας τα γεγονότα της ιστορίας ώστε να καταντά επικίνδυνο αυτό το στραγγαλιστικό δέσιμο με την σύγχρονη και εν πολλοίς κενή και ανεδαιφική εποχή μας. «*Ὀλβιος ὅστις τῆς ἱστορίας ἔσχε μάθησιν*», έλεγαν οι πρόγονοί μας. Ευτυχής όποιος κατάφερε να γνωρίσει σε βάθος τα γεγονότα της ιστορίας.

Ασφαλώς δεν θα πρέπει να προσκολλόμεθα σε μια στείρα προγονολατρία. Αγωνιζόμαστε όμως να παρακολουθήσουμε ασθμαίνοντες, χωρίς σχεδόν να μπορούμε να αφομοιώσουμε, τις δραστικές και αδίστακτες αλλαγές που συμβαίνουν γύρω μας τις τελευταίες δεκαετίες, αλλοιώνοντας τον όμορφο αυτό τόπο, την Πάφο μας. Μοιραία συνεπώς γυρίζουμε με περίσκεψη, προς στιγμή, τα μάτια του νου μας στα περασμένα, αναζητώντας τον τόπο μας, τα στηρίγματά μας, τις ρίζες μας. Ζητούμε να συμπληρώσουμε μια εικόνα, κατά το δυνατόν πλήρη. Να σκιαγραφήσουμε το διάβα των ανθρώπων, που πέρασαν δημιουργώντας και αφήνοντας φθααρμένα έστω, λιγοστά και ασαφή συνήθως αχνάρια, μια και το τοπίο μαζί με άπειρο πλήθος καταλοίπων έχουν παρέλθει ροιζηδόν.

Στοιχεία βοηθητικά για την ανάπλαση του παρελθόντος παραμένουν τα σχετικά περιορισμένα κατάλοιπα των ανθρώπων, που διασώθηκαν μέχρι τις μέρες μας. Γραπτά μνημεία, ερείπια και τάφοι, επιγραφές, νομίσματα και χειρόγραφα, ακέραια ή ελλιπή και αποσπασματικά έχουν φτάσει μέχρι τις μέρες μας. Διαπιστώνουμε ακόμη σε πολλά γλωσσικά κατάλοιπα, κυρίως επιγραφικά, επιτύμβια, αναθηματικά ή επί αγγείων, εκτός από την ακρωτηριασμένη μορφή και ορθογραφικές ανωμαλίες. Μπορεί η ορθογραφία να χαρακτηρίζεται φορμαλιστική προσπάθεια και από μερικούς να θεωρείται άχρηστη, ωστόσο μαρτυρεί πνευματική πειθαρχία και συνέπεια συγκροτημένου

---

* Ομιλία σε εκδήλωση που οργάνωσε η «Πολιτιστική Εστία Πάφου» στις 19 Νοεμβρίου 2004, για την παρουσίαση του βιβλίου.

νου. Στην περίπτωση μας όμως η παρουσιαζόμενη ανορθογραφία συνδυαζόμενη και με την ακρωτηριασμένη μορφή των επιγραφικών μνημείων είναι δυνατόν να καταλήξει μέχρι σημείου σύγχυσης ή και αδυναμίας αναγνώσεως φθαρμένων ή λανθασμένων επιγραφών. Ωστόσο η μυθολογία και η ιστορία αλλά και η ερμηνεία όλων αυτών των καταλοίπων, συμβάλλουν στην ανασύνθεση και αναπαράσταση του ιστορικού γίγνεσθαι. Πάντοντε όμως με το απαραίτητο συμπλήρωμα της φαντασίας, θα καταβληθεί η σχολαστική εξονυχιστική διεργασία ανασχηματισμού κάποιων παλιών ξεχασμένων, στο πέρασμα του πανδαμάτορα και ανελέητου χρόνου, πραγματικοτήτων

Αυτό είναι το έργο του ιστορικού που θα αντιμετωπίσει τα προβλήματα αξιολογίας και γνησιότητας πληροφοριών που ανακαλύπτει. Θα χρειαστεί καλή τη πίστει, να αποδεχτεί με επιφύλαξη κάποια απ' αυτά, αν δεν κατορθώσει να τα διασταυρώσει. Και στη συνέχεια θα συμπληρώσει τους ελλείποντες κρίκους της ιστορικής αλυσίδας γεγονότων και πληροφοριών με την βοήθεια και της φαντασίας, για να αποδώσει την κατά το δυνατόν εναργέστερη εικόνα του ιστορικού γίγνεσθαι. Είναι κάποια από τα προβλήματα που αντιμετώπισε και ο συγγραφέας μας.

Σ' αυτήν λοιπόν την αφάνταστα δύσκολη προσπάθεια εντάσσεται η εργώδης και πολύ ενδιαφέρουσα εργασία του πολυσύνθετου και ακαταπόνητου δημιουργού, συγγραφέα πλούσιου, πρωτότυπου αλλά και μεταφραστικού έργου, του φίλου Γιώργου Χατζηκωστή, ενός καταξιωμένου φιλόλογου και εξαιρετικού εκπαιδευτικού που χωρίς βέβαια να συγγράφει ιστορία, μάς χαρίζει μια ελκυστική ξενάγηση σε μια πληθώρα πληροφοριών. Ακούσαμε άλλωστε πολλά και σημαντικά για τον συγγραφέα και από τον πρόεδρο της «Εστίας» κ. Σοφοκλή Λαζάρου.

Το έργο του που παρουσιάζουμε σήμερα είναι: *«Επώνυμοι και ανώνυμοι Πάφιοι της Αρχαιότητας»*. Εκδόθηκε από τα τυπογραφεία Λειβαδιώτη στη Λευκωσία τον Νοέμβριο του 2002 σε πολυτονική μορφή.

Ωστόσο το παράξενο ή μάλλον λίγο περίεργο, για κάποιον που ίσως το παρατήρησε, είναι ότι ο ομιλών, ένας που δεν είναι Πάφιος, δεν γεννήθηκε εδώ, έρχεται να παρουσιάσει τους Παφίτες της αρχαιότητας ή και κάποιους που πέρασαν από εδώ, αφήνοντας όμως πίσω τους κάτι από τον εαυτό τους, τα έργα τους, το όνομά τους. Είναι ένα μνημόσυνο, γι' αυτούς που έζησαν και συνέθεσαν την ιστορία αυτού του τόπου. Θα προσπαθήσω να παρουσιάσω και να σχολιάσω την πολύ σημαντική εργασία ενός Παφίου, που με το αναμφισβήτητο μεράκι αλλά και με την σχολαστική εργατικότητα που διακρίνει την μέλισσα, συνέθεσε αυτόν τον ενδιαφέροντα και ευχάριστο τόμο.

Η αποταμειυτική έρευνα, η συλλεκτική επιμέλεια του συγγραφέα, με γνήσια ιστοριοδιφική ευσυνειδησία, είναι φανερό ότι διήρκεσε πολλά χρόνια. Οι πηγές του, που αναφέρονται μέσα στο απλό και λακωνίζον σχεδόν κείμενο, είναι πάρα πολλές. Είναι παλαιές αυτές οι πηγές, σύγχρονες των Παφίων, που μας παρουσιάζει, αλλά είναι και μεταγενέστερές τους. Είναι Έλληνες, οι συγγραφείς τους ή και Λατίνοι, που διασώζονται σε διάφορες συλλογές και βιβλιοθήκες. Είναι άνθρωποι φημισμένοι και μορφωμένοι ή απλοί οικίοι και αμόρφωτοι οι συντάκτες των πηγών. Από εμένα δεν θα αναφερθούν πολλά στην μάλλον σύντομη παρουσίαση που θα επιχειρήσω. Το πλήθος πληροφοριών έχει συλλεχθεί με επιμέλεια, και έχει ταξινομηθεί με προσοχή.

Ας ακολουθήσουμε όμως τη δομή του πονήματος.

Μια γλαφυρή και σύντομη, αλλά ουσιαστική, ενημερωτική ιστορική αναδρομή περιλαμβάνεται στην εισαγωγή του βιβλίου που ακολουθεί τον αναγκαίο πρόλογο. Τα πρώτα ευρήματα ανήκουν στην χαλκολιθική περίοδο που ξεκινά περίπου 3900 χρόνια προ Χριστού. Κάπου εδώ πρωτοπαρουσιάζεται και η λατρεία της Αφροδίτης. Ανάμεσα σ' αυτές τις δύο περιόδους, χαλκολιθική και χαλκού, μαρτυρείται και η Παλαίπαφος ως κατοικούμενη περιοχή της Πάφου, από τα διάφορα ανασκαφικά ευρήματα. Κατόπιν είναι η περίοδος του χαλκού που αρχίζει από τα 2500 π.Χ. μέχρι τα Τρωικά περίπου. Ακολουθεί η περίοδος μετά τα Τρωικά, 1100 χρόνια προ Χριστού. Τότε φτάνει στην Κύπρο ο Αγαπήνωρ, από την Αρκαδία, που αναφέρεται ως ιδρυτής της Πάφου. Φέρνει μαζί του και την αρκαδοκυπριακή συλλαβική γραφή που θα γράφεται παράλληλα με την ελληνική φθγγική, ακόμη και στην εποχή του Νικοκλή, βασιλιά της Πάφου, τέλος του 4ου π.Χ. αιώνα. Κάπου εκεί, μετά τα τρωικά πάλι, φαίνεται ότι έρχεται από την Κιλικία ο Κινύρας. «*Ἐν δὲ Κίλιξιν εἷς ἀγαθός, Κινύρης*». Οι Κίλικες φαίνεται ότι ήταν κακοί, όπως κάποιοι θέλουν να χαρακτηρίσουν και τους Παπίους.

Αλλά τότε γιατί ο αγαθός Κινύρας φεύγοντας τους κακούς συμπατριώτες του, ήλθε και εγκαταστάθηκε στην Πάφο; Βασιλιάς των Παπίων ο Κινύρας, ιδρυτής του ιερού της Αφροδίτης, φέρει και κληροδοτεί στους απογόνους του και την ιερατική ιδιότητά του. Πρέπει ακόμη ο Κινύρας να είναι ο ιδρυτής, ή οπωσδήποτε ο εμπνευστής των Μυστηρίων των Κινυραδών. Η μύηση σ' αυτά απαιτούσε χρόνο και συμβολικές πράξεις και καθαρμούς και διατηρήθηκε μέχρι τον 4ο μ.Χ αιώνα, που καταργήθηκε η ειδωλολατρία. Για μερικούς αιώνες μέχρι τον 6ο π.Χ. αιώνα, υπάρχει κενό σε ιστορικά στοιχεία.

Στο σημείο αυτό, θα σταματήσω για λίγο, γυρίζοντας στον πρόλογο. Πρέπει να προσέξουμε εδώ την νοσταλγική ανάγκη που παρεκίνησε τον συγγραφέα να θεωρήσει απαραίτητη την έντυπη παρουσίαση των πολύχρονα αποθησαυρισμένων γνώσεων και πληροφοριών του. Σημειώνει ο συγγραφέας: «*Ἐξῆσα μέσα σ' έναν κόσμο που λίγο διέφερε από τον κόσμο της αρχαιότητας ή του πιο πρόσφατου μεσαίωνα...*». Και πιο κάτω: «*Και απότομα, ήρθε η μεγάλη ανατροπή. Η ορμητική εισβολή του τουρισμού και οι ραγδαίες επιπτώσεις στο φυσικό και ιστορικό πρόσωπο και στη ζωή των ανθρώπων*». Και συνεχίζει: «*Θέλησα να συναθροίσω όλους τους Πάπιους που διασώζουν οι πηγές...*» Περιττό να σχολιάσω γεγονότα και συνέπειες, πολεμικές και πολιτιστικές, που όλοι σχεδόν, οι παλιότεροι τουλάχιστον από μάς, τα ζήσαμε με πόνο, πίκρα και απογοήτευση.

Επανέρχομαι όμως στην παρουσίασή μου. Μόνο το ένα τέταρτο περίπου του όλου πονήματος, πραγματεύεται με την προϊστορία. Και είναι πολύ φυσικό, γιατί οι πηγές τις οποίες είχε στη διάθεσή του ο συγγραφέας ανάγονται κυρίως στην περιοχή του μύθου και των παραδόσεων και είναι περιορισμένες. Διαβάζω με τον συγγραφέα: «*Ἴκοίμαν ποτὶ Κύπρον / νᾶσον τᾶς Ἀφροδίτας... / Πάφον. θ'... ἐκεῖ Χάριτες / ἐκεῖ δὲ Πόθος*», σημειώνει ο Ευριπίδης στις *Βάκχες*. «*Θα ήθελα να φτάσω στην Κύπρο, νήσο της Αφροδίτης και στην Πάφο, όπου κατοικούν οι Χάριτες και ο Πόθος*». Κάτι μεταξύ θεότητας και ανθρώπου ο Πόθος θεωρείται ο πιο παλιός κάτοικος της Πάφου. Συνδέεται η Πάφος με τη λατρεία της Αφροδίτης, γι' αυτό και ο γιος της Πόθος βρίσκεται

εδώ. Άμεσες και έμμεσες πηγές, ποιητές και πεζογράφοι, Έλληνες και Λατίνοι, από τον Όμηρο και τους τραγικούς μέχρι και τον Απολλόδωρο και συγγραφείς της χριστιανικής περιόδου, παρελαύνουν μέσα στις σελίδες του βιβλίου, όπως σημειώσαμε και πριν. Πολλοί, και νεότεροι ποιητές και συγγραφείς εμπνεόμενοι από τους μύθους αυτούς. Πλούσια σε φαντασία η θεολογία των αρχαίων, που εμποτίζει τον έξυπνο αλλά και διαφωτιστικό μύθο με ποικίλα και ελκυστικά ευρήματα. Προσφέρουν στον συγγραφέα, ανύποπτα ελάχιστες, σκόρπιες ψηφίδες πληροφοριών που στα χέρια του δίνουν άλλοτε αρκετά πλήρη ή άλλοτε, κατ' ανάγκην, ελλιπή και εικονολογική εικόνα. Δύο κυρίως πρόσωπα αναδύονται στην περίοδο αυτή. Ο Πυγμαλίων, Φοίνικας ή Κύπριος, άγνωστο. Κύρια πηγή πληροφοριών το γνωστό έργο του Οβιδίου «Μεταμορφώσεις». Και το άλλο, ο εκ Κιλικίας Κινύρας, αλλά και η μητέρα του η Πάφος, κορη του Πυγμαλίωνα, κατά μια εκδοχή, και οι άλλοι απόγονοί τους. Μνημειώδης πηγή εμπνεύσεως θα παραμείνει ο σφοδρός έρωτας του Πυγμαλίωνα προς το άγαλμα της Αφροδίτης. Σαν γλύπτης που ήταν, το κατασκεύασε και κατόπιν πήρε το όνομα της Γαλάτειας, γυναίκας του, από την οποία απέκτησε και τρεις κόρες: την Πάφο, την Θυμαρέτη και την Μεθάρμη. Αναφέρει λοιπόν ο Οβίδιος: *‘Ο Πυγμαλίων έπειδη έβλεπε τις Προποιτίδες νά ζοϋν άκόλαστη ζωή, μισούσε τις γυναΐκες και για τοϋτο έμμενε άγαμος. Άσχολούμενος όμως με την τέχνη, ως γλύπτης, σάλισε σε λευκό έλεφαντόδοντο ένα άγαλμα που παρίστανε μιá κοπέλα. ‘Ο ‘Οβίδιος δέν αναφέρει δι το άγαλμα παρίστανε την Άφροδίτη οϋτε δι το Πυγμαλίων ήταν βασιλιάς. Το άγαλμα ήταν τόσο έκπληκτικής όμορφιάς που ό Πυγμαλίων το έρωτεύθηκε σαν πραγματική γυναίκα. Το άγγιζε για να δει αν ήταν από σάρκα η έλεφαντόδοντο, το άγκάλιαζε και το φιλούσε, το μιλούσε, το έντυνε με φορέματα, το στόλιζε με λουλούδια και κοσμήματα και το έβαζε μαζί του στο κρεβάτι. Και αυτή είναι μόνο μια εκδοχή. Γιατί αναφέρονται και άλλες. Πολλές εκδοχές παρουσιάζουν συγγραφείς της αρχαιότητας, όπως ο Κλήμης ο Αλεξανδρεύς, ο Ιουστίνος, ο Νόννος, ο Πορφύριος και άλλοι. Πολλές εκδοχές συγκρούονται μεταξύ τους. Στους Οξυρυγγίους Πάπυρους αναφέρεται ο πλούτος και η ευτυχία του Κινύρα. Τον συγκρίνουν με τον Μίδα, που κατά τη μυθολογία ό, τι έπιανε στο χέρι του γινόταν χρυσάφι. Σημειώνεται λοιπόν: «δλβιος ην ό Μίδας, τρις δ' δλβιος ην ό Κινύρας». Εϋτυχής ήταν ο Μίδας αλλά τρισευτυχισμένος ο Κινύρας. Αν είναι μυθικό ή και ιστορικό πρόσωπο δεν είναι εύκολο να καταλήξουμε με βεβαιότητα. Το όνομά του φαίνεται να σχετίζεται με τη μουσική. Το όνομά του τον σχετίζει με τη μουσική. Σύμφωνα με τον όμηρικό σχολιαστή Εϋστάθιο Θεσσαλονίκης (827.30) το όνομα Κινύρας δόθηκε στον κύπριο βασιλιά ως παρωνυμία (παρατσούκλι) από την κινύρα, δηλαδή την κιθάρα, γιατί ήταν τεχνίτης της μουσικής. ‘Ο άρχιερέας της Άφροδίτης έπρεπε να είναι και καλός μουσικός. Τη σχέση του Κινύρα με τη μουσική βεβαιώνει και ό μύθος που τον θέλει γιο του Άπόλλωνος, καθώς και ό μύθος που συνδέει τον θάνατό του με τον διαγωνισμό μουσικής προς τον Άπόλλωνα. Κάποιος Κινύρας αναφέρεται και σε Πυθιονίκη του Πινδάρου. Προφανώς όμως πρόκειται περι απογόνου των Κινυραδών τους οποίους ο Ησύχιος εντάσσει στους ιερείς της Αφροδίτης. Σχετική μαρτυρία του συγγραφέα που προσπάθησε να συναρμολογήσει τις μαρτυρίες αναφέρει: *Παράλληλα προς τις κοινές λατρευτικές τελετές που γίνονταν στην Πάφο προς τιμήν της Άφροδίτης με τη συμμετοχή όλων των προσκνητών, μαρτυροϋνται και ειδικές μυστηριακές τελετές, γνωστές με το όνομα Μυστήρια των Κινυραδών. Οι πληροφορίες γι' αυτά είναι πολύ φτωχές και άσφαεις εξαιτίας της έχεμύθειας που επιβαλλό-**

ταν στους μύστες. Ἀπό τις λίγες πληροφορίες που έχουν διασωθεῖ, φαίνεται ὅτι ἡ μύηση ἀκολουθοῦσε τρεῖς βαθμίδες. Ἡ πρώτη ἦταν προπαρασκευαστική, ἡ δεύτερη ἀποτελοῦσε τὴν κύρια τελετὴ καὶ ἡ τρίτη ἀπέβλεπε στὴν τελειοποίηση τῶν μυστῶν.

Ἡ μύηση στὴν πρώτη βαθμίδα διαρκοῦσε τέσσερις μέρες. Ὁ μνούμενος ἔδινε στὸν ἱερέα τοῦ ναοῦ ἓνα νόμισμα καὶ ἔπαιρνε ἀπ' αὐτὸν ἀλάτι καὶ τὸ ὁμοίωμα ἐνὸς φαλλοῦ. Ἡ ἀνταλλαγὴ εἶχε συμβολικὴ σημασία. Ἔδειχνε ὅτι ὁ μνούμενος ἀποφάσισε νὰ παραμερίσει τὴν καθημερινότητα ποὺ ἐκπροσωποῦσε τὸ νόμισμα καὶ νὰ στραφεῖ σὲ ψηλότερες ἐπιδιώξεις. Ὁ φαλλὸς συμβόλιζε τὴ γονιμότητα καὶ τὸ ἀλάτι τὴ θάλασσα προσέλευση τῆς Ἀφροδίτης. Τὴν πρώτη μέρα ὁ μνούμενος ἔπαιρνε μέρος σὲ ἀγῶνες, ποὺ, κατὰ τὴν κοινὴ ἀντίληψη τῶν ἀρχαίων, συντελοῦσαν στὴν ἠθικὴ ἐξύψωση τοῦ ἀνθρώπου. Ἀνάλογοι ἀγῶνες ἀναφέρονται καὶ στὰ Ἐλευσίνια μυστήρια. Τὴ δεύτερη μέρα οἱ μνούμενοι πῆγαιναν στὴ θάλασσα, ὅπου καθαρίζονταν, καὶ τὴν τρίτη πρόσφεραν στὴ θεὰ ἀναίμακτες θυσίες, καρποὺς καὶ κλαδιὰ δέντρων. Τὴ νύχτα τῆς τρίτης πρὸς τὴν τέταρτη μέρα ἔμεναν ἀγρυπνοὶ στὸ ἱερό καὶ τὸ πρωὶ ἀνακηρύσσονταν μύστες ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα. Παρακολουθοῦμε ἀκόμη τα μυθικὰ πρόσωπα τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἄδωνη, παράνομου καρποῦ τοῦ Κινύρα καὶ τῆς κόρης τοῦ Μύρρας, μέχρι καὶ τοῦ Ἀρκάδα Ἀγαπήνορα καὶ τὰ Τρωικὰ, ποὺ θα διανθίσουν τὴν προϊστορία τῆς Πάφου. Ὁ Ἄδωνις ἐπονομάζεται καὶ Ἀώος κατὰ τὸν Ἡσύχιο καὶ φέρεται ὡς ὁ πρῶτος βασιλιάς τῆς Κύπρου (Ἀώος σημαίνει Ἀνατολίτης). Κάποια σχέση με τὸν πόλεμο τῆς Τροίας φαίνεται νὰ ἔχει καὶ ὁ Κινύρας. Ἔστειλε μάλιστα με τὸν ἀπεσταλμένο τοῦ Μενέλαου, Παλαμῆδη, δῶρο τὸν γνωστὸ θῶρακα στὸν Ἀγαμέμνονα, ὅπως διαβάζουμε στὴν Ἰλιάδα. Φαίνεται, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ὅτι ὁ Μενέλαος ἔστειλε τὸν Παλαμῆδη γιὰ νὰ πείσει τὸν Κινύρα νὰ συμμετάσχει στὴν ἐκστρατεία. Ἀναφέρεται ὁμως ἡ πονηριά τοῦ Κινύρα ποὺ ἐνῶ υποσχέθηκε νὰ στείλει 50 πλοία ἔστειλε μόνο ἓνα πραγματικὸ καὶ τα υπόλοιπα μαζί με τοὺς ἀπαραίτητους οπλίτες, ὅλα πῆλινα. Γιὰ τὸν Ἀγαπήνορα γράφει ὁ Πausanias στὶς Περιηγήσεις του καὶ ἀνάλογα τα ἐπιβεβαιώνει καὶ ὁ Στράβων στα Γεωγραφικά του: «Ἀγαπήνωρ δὲ ὁ Ἀγκαίου... ἐς Τροίαν ἠγήσατο Ἀρκάσιν. Ἰλίῳ δὲ ἀλούσης ὁ ἐπιγενόμενος χειμῶν Ἀγαπήνορα καὶ τὸ Ἀρκάδων ναυτικὸν κατήνεγκεν ἐς Κύπρον καὶ Πάφου τε Ἀγαπήνωρ ἐγένετο οἰκιστὴς καὶ τῆς Ἀφροδίτης κατεσκευάσατο ἐν Παλαιπάφῳ τὸ ἱερόν». Ὁ γιος τοῦ Ἀγκαίου Ἀγαπήνωρ οδήγησε τοὺς Ἀρκάδες στὴν Τροία. Μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Τροίας ἡ κακοκαιρία ἀνάγκασε τὸν Ἀγαπήνορα καὶ τὸ ἀρκαδικὸ ναυτικὸ νὰ προσορμισθοῦν στὴν Κύπρο καὶ στὴν Πάφο ὅπου ὁ Ἀγαπήνωρ κατοίκησε καὶ ἀνήγειρε στὴν Παλαίπαφο τὸ ἱερό τῆς Ἀφροδίτης. Ἀναφέρεται ἀκόμη καὶ ἡ κόρη τοῦ Λαοδίκη, ἡ ὁποία ἐπειδὴ δὲν ξεχνοῦσε τὴν καταγωγὴ τῆς, «χρόνῳ δὲ ὕστερον ἔπεμψεν εἰς Τεγέαν τῇ Ἀθηνᾷ τῇ Ἀλέα πέπλον». Καὶ, συμπληρώνει ὁ Πausanias ποὺ μας διέσωσε τὴν πληροφορία, ὑπῆρχε καὶ ἀφιερωματικὸ ἐπίγραμμα: «Λαοδίκης ὄδε πέπλος. Ἐᾶ δ' ἀνέθηκεν Ἀθηνᾷ πατρίδ' ἐς εὐρύχωρον, Κύπρου ἀπὸ ζαθῆς». Δηλαδή: Ὁ πέπλος εἶναι τῆς Λαοδίκης. Τὸν ἀφιέρωσε στὴν Ἀθηνᾷ, στὴ μεγάλη πατρίδα (ἐννοεῖται στὴν Ἀρκαδία), σταλμένο ἀπὸ τὴν πανίερη Κύπρο. Στὴν Κύπρο ὁμως κυρίαρχη μορφή πάντοτε ἡ θεὰ τοῦ ἔρωτος Ἀφροδίτη. Γύρω τῆς πλέκονται μῦθοι στοὺς ὁποίους συμμετέχουν πολλὰ πρόσωπα.

Παραστατικά γενεαλογικὰ διαγράμματα συμπληρώνουν τὶς μυθικὲς νόμιμες καὶ παράνομες σχέσεις, προγόνους καὶ ἀπογόνους τῶν προσώπων τῆς μυθολογίας, με τὴ γνωστὴ ποικιλία καὶ ἐλευθερία σχέσεων καὶ συγγενειῶν τῆς ἐλληνικῆς μυθολογίας καὶ

την απεριόριστη φαντασία, που χαρακτηρίζουν τη μυθολογία και τη θεολογία των αρχαίων.

Το επόμενο μεγάλο κεφάλαιο πραγματεύεται με *ιστορικά πρόσωπα* που τα ονόματα τους διασώθηκαν σε κατάλοιπα, επιγραφές, και περισσότερο, σε νομίσματα. Ιδιαίτερα κεφάλαια ασχολούνται με τις διασωζόμενες μαρτυρίες για τους βασιλιάδες της Πάφου και τους βασιλιάδες του Μαρίου. Παρά το γεγονός ότι μετά τα Τρωικά αρχίζουμε να έχουμε ιστορικά στοιχεία από διάφορες πηγές, που συνθέτουν την αρχαία μας ιστορία, ειδικά για την Κύπρο και την Πάφο, αυτά τα στοιχεία είναι ελάχιστα μέχρι και ανύπαρκτα.

Αλλά από τον έβδομο αιώνα ανακαλύπτονται σποραδικές και αποσπασματικές πληροφορίες οι οποίες δύσκολα ολοκληρώνουν εναργή την εικόνα. Γι' αυτό και ο συγγραφέας απαριθμεί βασιλείς, από νομίσματα που έκοψαν ή τμήματα επιγραφών, κυρίως επιτυμβίων, που σώθηκαν, και προσπαθεί να τους κατατάξει χρονολογικά με τα λιγοστά στοιχεία που έχει στη διάθεσή του και να ολοκληρώσει ή τουλάχιστον να συνημολογήσει μια ιστορική πραγματικότητα.

Κάποτε τα ονόματα αυτά βρίσκονται ακρωτηριασμένα και ανορθόγραφα, και δίνουν ευκαιρία υποθέσεων και συμπληρώσεων. Είναι ωστόσο αξιοσημείωτο ότι η φροντίδα των βασιλιάδων και αρχόντων να δείξουν τη δύναμη τους και να τονίσουν την κυριαρχία τους, κόσμησαν τα νομίσματα που εξέδωσαν με χρήσιμες για τον ιστοριοδίφη πληροφορίες. Παράλληλα όμως πέτυχαν και την υστεροφημία τους, εις το διηνεκές. Από την άλλη μεριά η ευγνωμοσύνη και αγάπη προς τους άρχοντες ή τους θεούς ή μάλλον και η φιλοδοξία των βασιλιάδων, μάς διέσωσαν φυσιογνωμίες, αγάλματα, αφιερώματα και επιγραφές και τάφους. Αυτά θα τα χρησιμοποιήσει ο ερευνητής για τους βασιλιάδες του βασιλείου της Πάφου και του Μαρίου μέχρι την Αλεξανδρινή εποχή.

Στην περίοδο αυτή αναφέρονται στην Κύπρο 12 βασιλεία και κάποια ονόματα βασιλιάδων. Τα πιο πολλά ονόματα, 21, σώζονται από το βασίλειο της Πάφου και τα αναφέρει ο συγγραφέας. Εκτός από τους βασιλιάδες της Πάφου αναφέρονται και έξη του Μαρίου. Τελευταίος στον κατάλογο αυτό είναι ο Νικοκλής που βασίλευσε μεταξύ 325 και 321 π.Χ. που ήταν και ιερέας της Αφροδίτης. Θα σημειώσω εδώ, ότι από την εποχή του Νικοκλή, για έξη περίπου αιώνες, η Πάφος ήταν η πρωτεύουσα της Κύπρου. «Ο Πάφω βασιλεύς Νικοκλής ὁ ἱερεὺς τῆς ἀνάσσης ὁ βασιλεὺς Τιμάρχου Ἰνις κατέστησε τῶ θεῶ». Ο βασιλιάς της Πάφου Νικοκλής, ιερέας της άναςσας, (εννοείται της Αφροδίτης), γιος του βασιλιά Τιμάρχου, το έστησε προς τιμήν της θεάς. Γενναίος, φιλόδοξος αλλά και ριψοκίνδυνος, δραστήριος και καινοτόμος ο Νικοκλής, συνεργάστηκε με τον Πτολεμαίο, στην αρχή για να σώσει το βασίλειο του, αλλά οι λανθασμένοι υπολογισμοί και χειρισμοί του, τον κατέστρεψαν και αυτόν και τα παιδιά του και την αξιοθαύμαστη ηρωίδα γυναίκα του Αξιοθέα. Θα διαβάσω ένα σχετικό απόσπασμα από τα Στρατηγήματα του Μακεδόνα Πολύαινου, που είναι χαρακτηριστικό της γενναίας αυτής βασίλισσας, που κατά κάποιον τρόπο θυμίζει τον χορό του Ζαλόγγου. *Ἡ Ἀξιοθέα, ἡ γυναίκα τοῦ Νικοκλή, βασιλιᾶ τῶν Κυπρίων, ὅταν ἔφθασαν πολλοί, σταλμένοι ἀπὸ τὸν Πτολεμαῖο τὸν βασιλιᾶ τῆς Αἰγύπτου γιὰ νὰ καταργήσουν τὴν ἔξουσία του, ἐπειδὴ ὁ Νικοκλῆς κρεμάστηκε καὶ πέθανε καὶ οἱ ἀδελφοὶ του σφάχτηκαν οἱ ἴδιοι, αὐτὴ*

ζήλεψε τὴν παλληκαριά τῶν πεθαμένων. Κι ἀφοῦ μάζεψε τὶς ἀδελφές τους, τὶς μητέρες καὶ τὶς γυναῖκες τους, τὶς ἔπεισε νὰ μὴ ἀνεχθοῦν τίποτε ἀνάξιο τῆς γενιᾶς τους. Κι αὐτὲς πείσθηκαν κι ἀφοῦ ἔκλεισαν γερὰ τὶς πόρτες τοῦ γυναικωνίτη ἀνέβηκαν γρηγόρως στὶς στέγες (τοῦ παλατιοῦ). Ἐκεῖ μπροστὰ στὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν, ποῦ εἶχε στὸ μεταξύ συγκεντρωθεῖ, ἔσφαξαν τὰ παιδιά τους ποῦ κρατοῦσαν στὴν ἀγκαλιά τους. Ὕστερα, ἀφοῦ ἔβαλαν φωτιὰ στὶς στέγες, ἄλλες ἀπ' αὐτὲς αὐτοκτόνησαν μὲ ξίφη κι ἄλλες τρέχοντας μὲ θάρος μέσα στὴ φωτιὰ καίγονταν. Καὶ ἡ Ἄξιοθέα ὅταν τὶς εἶδε ὅλες νὰ τελειώνουν τὴ ζωὴ τους γενναῖα, μπήγοντας ἓνα ξίφος στὸ κορμὶ τῆς, ρίχτηκε στὶς φλόγες, ὥστε οἱ ἐχθροὶ νὰ μὴ πάρουν οὔτε τὸ νεκρὸ σῶμα τῆς.

Στο ἐπόμενο κεφάλαιο που ἐπιγράφεται διοικητές τῆς Κύπρου καὶ ἄλλοι ἀξιωματοῦχοι, ἀναφέρονται 15 διοικητές στὶς δύο περιόδους τῶν Πτολεμαίων. Κατέχουν τὴν Κύπρο με ἔδρα στρατηγού-διοικητὴ τὴν Πάφο, μετὰ τὴν ἀνακλήρῃση τῆς σε πρωτεύουσα τῆς Κύπρου. Ἀναφέρονται στὴ συνέχεια καὶ 24 ἀνθύπατοι Ρωμαῖοι ἀξιωματοῦχοι τῆς Ρωμαϊκῆς περιόδου μέχρι τὸν 4ο αἰῶνα μετὰ Χριστόν. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς περιλαμβάνεται καὶ ὁ ἀνθύπατος Σέργιος Παῦλος. Εἶναι αὐτὸς που ἀναφέρουν οἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, ἐνώπιον τοῦ ὁποῖου παρουσιάστηκε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος με τὸ γνωστὸ ἐπεισόδιο με τὸν μάγο Ελύμα. Καὶ εἶναι ὁ πρῶτος Ρωμαῖος ἀξιωματοῦχος που δέχτηκε τὸν Χριστιανισμό. Μετὰ τοὺς διοικητές καὶ ἀνθυπάτους θα ἀναφερθοῦν ἀξιωματοῦχοι τῆς Ἑλληνιστικῆς περιόδου που προηγείται, καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς που ἀκολουθεῖ. Φυσικὰ γι' αὐτὲς τὶς ιστορικὲς περιόδους υπάρχουν περισσότερα ὀνόματα, ἀλλὰ δὲν διασώζεται πλήρης κατάλογος τῶν ηγεμόνων τῆς Πάφου, οὔτε καὶ επαρκεῖς πληροφορίες γι' αὐτοὺς.

Ἐνα τρίτο κεφάλαιο περιλαμβάνει διασωθέντα ὀνόματα καὶ κάποιες πληροφορίες γιὰ ἀξιωματοῦχους τῆς ἑλληνιστικῆς καὶ τῆς ρωμαϊκῆς περιόδου.

Ἐκτός ἀπὸ τοὺς πολιτικούς ἀξιωματοῦχους θα βροῦμε σὲ ἐπόμενο κεφάλαιο ὀνόματα καὶ πληροφορίες γιὰ ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς, μάντις τῆς ἀρχαίας θρησκείας, που σχετίζονται καὶ με τὴ λατρεία τῆς Ἀφροδίτης. Ἡ ἀνάσσα Ἀφροδίτη εἶναι τοπικὴ σεβαστὴ θεότητα με τεράστιο λαϊκὸ ἔρεισμα με τὸ περίφημο ἱερό τῆς γιὰ τὴν ἀρχαιότητα, με «παγκόσμια» θα λέγαμε ἀκτινοβολία καὶ σεβασμὸ. Ἡ λατρεία τῆς συνεχίζεται γιὰ αἰῶνες καὶ μετὰ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Χριστιανισμοῦ. Σήμερα που ζοῦμε στὴ χριστιανικὴ ἐποχὴ δὲν μποροῦμε φυσικὰ νὰ κατανοήσουμε τὴν εὐλαβικὴν θεοσέβεια τῶν ἀρχαίων προγόνων μας καὶ τὴ σχέση τους με τὸ θεῖο. Γι' αὐτὸ καὶ τοὺς καταδικάζουμε γιὰ τὶς συνεπεῖς εἰδωλολατρικὲς τοὺς συνήθειες. Διαβάζοντας ὁμως τὶς ἐπιτύμβιες καὶ ἄλλες ἀφιερωματικὲς ἐπιγραφές, διαπιστώνουμε τὴ βαθιὰ εὐσέβεια καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη τοὺς γιὰ τὰ δωρήματα που ἀποδίδουν στὴν θεότητα. Ἀπὸ πολλὲς ἀπὸ αὐτὲς ἀν αφαιρούσαμε καὶ ἀντικαθιστούσαμε τὸ ὄνομα τῆς Ἀφροδίτης, θα μπορούσαμε ἴσως, νὰ τὶς προσυπογράψουμε καὶ μεῖς. Ὅπως δὲ φαίνεται νὰ πλεονάζουν αὐτὲς που ἀναφέρονται στὴν πολιοῦχο ἀνάσσα καὶ προστάτιδα Ἀφροδίτη. Γιὰ παράδειγμα μιὰ ἀπὸ τὶς ἀρκετὲς ἐπιγραφές που διασώζονται, γραμμὴν ἀπὸ τὸν Νέστωρα τὸν τραγουδιστὴ που ἔζησε γύρω στα 200 μ.Χ., λέγει «Ἀφροδίτη Παφία, Σεργίαν Ἀυρηλίαν Ρηγείναν ὑπατικὴν, Νέστωρ ὁ αἰοδὸς τὴν εὐεργέτην». Ὁ Νέστωρ ὁ τραγουδιστὴς ὑποχρεωμένος ἀπὸ τὶς εὐεργεσίες τῆς Ρηγείνας, γυναίκας τοῦ ἀνθυπάτου, (ἀφιέρωσε στὸν ναὸ τῆς Ἀφροδίτης ἀνδριάντα τοῦ ὀνομαστοῦ ποιητῆ) ἀφιερώνει πρὸς τιμὴν τῆς Ἀφροδίτης ἐπιγραφή ἀποδίδοντας σ' αὐτὴν, τὶς εὐεργεσίες. Παρόμοιες υπάρχουν ἓνα πλῆθος.

Αλλά και για την *χριστιανική περίοδο* που ακολούθησε υπάρχουν πληροφορίες. Έτσι θα διαβάσουμε στα κατάλοιπα πατέρων της Εκκλησίας, για παράδειγμα του αγίου Νεοφύτου ή σε συναξαριστές ή και σε άλλους σύγχρονους συγγραφείς μαζί με τον ερευνητή, ονόματα επισκόπων, αγίων, μοναχών, από τη χριστιανική εποχή. Ανάμεσά τους εκτός από τον Επίσκοπο Επαφρά, αναφέρονται τα ονόματα του Τίτου, Κυριακού ή Κυρίλλου, Νικολάου, Αρκαδίου, του Αγίου Ιλαρίωνος, του Αρίστωνος και του Νίκωνος. Οι δύο τελευταίοι αναφέρονται ως Επίσκοποι Αρσινόης. Πρώτη Επισκοπή της Κύπρου πιθανόν να υπήρξε η Πάφος. Οπωσδήποτε αναφέρεται ως πρώτος Επίσκοπος ο Επαφρός, που ο Απόστολος Παύλος τον χαρακτηρίζει ως «ἀγαπητὸν σύνδουλον ἡμῶν». Πηγή για τους Επισκόπους μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται και άγιοι, έχουμε τον Άγιο Νεόφυτο ή και άλλους πατέρες της Εκκλησίας.

Ακολουθούν πληροφορίες και περιέργα και ασυνήθιστα αλλά με νόημα ονόματα ποιητών, πεζογράφων, φιλοσόφων, διαφόρων επαγγελματιών. Γιατροί σαν τον διάσημο Φαίδα, ηθοποιοί σαν τον Άτταλο τον γιο του Στασικράτη, τον Κρίτωνα τον κιθαρωδό, τον Διονύσιο τον τραγωδοποιό, μουσικοί σαν τον Νέστορα, τον Παφιανό τον κωμωδό και άλλους ομότεχούς τους. Αλλά και επαγγελματίες, που μας βοηθούν στη σκιαγράφηση των απασχολήσεων, και γενικότερα του τρόπου ζωής της εποχής. Μυροποιοί και χαλκουργοί και ναλουργοί, πορφυρείς, ψαράδες δηλαδή των κοχυλιών πορφύρας, και γναφείς που ασχολούνται με την επεξεργασία μαλλιού, ναυπηγοί, κεραμείς σαν έναν συνώνυμο του Επισκόπου Επαφρά που έζησε ένα αιώνα μετά. Θα μάθουμε και για τον Στασαγόρα, μοναδικό ειδικό Κύπριο γραμματέα που γνώριζε και έγραφε τόσο την ελληνική όσο και την αρχαία αρκαδοκυπριακή γραφή από επιγραφή του γιου του Ονασαγόρα, που ακολούθησε το επάγγελμα του πατέρα του. Διασώζονται ακόμη επιγραφές για άλλους απλούς και ασήμαντους ανθρώπους της καθημερινότητας, Παφίους και κάποιους επισκέπτες, προσκυνητές, αφιερωτές, γνωστούς μόνον από τις αναθηματικές τους επιγραφές.

Τέλος στο παράρτημα του βιβλίου θα παρελάσουν τα ονόματα με τις λίγες τους πληροφορίες ή με απλή αναφορά ονομάτων. Στρατιωτικοί, που έδρασαν στην Κύπρο και ονομαστοί επισκέπτες, όχι πέραν του 4ου αιώνας. Ανάμεσά τους καταγράφονται ο Μέγας Πομπήιος, αλλά και οι απόστολοι Παύλος και Βαρνάβας και ο Ευαγγελιστής Μάρκος που έφθασαν το 45 μ.Χ. Κήρυξαν τον Χριστιανισμό και ίδρυσαν την Εκκλησία της Κύπρου. Συμπληρώνεται με το χρήσιμο ευρετήριο ονομάτων (πέραν των πεντακοσίων προσώπων), πραγμάτων, όρων που ολοκληρώνει το έργο.

Πρόκειται για μια πολύ ενδιαφέρουσα συγκεντρωτική εργασία που ασφαλώς χρειάστηκε τη διάθεση χρόνου και έρευνας σε βιβλιοθήκες και άλλες πηγές.

Πρέπει ακόμη να σημειώσουμε εμφαντικά, ότι παρά την κατ' ανάγκη αποσπασματική και μη ολοκληρωματική ιστορική απεικόνιση, δημιουργείται ένα ουσιαστικό περίγραμμα με χαρακτηριστικά στοιχεία του όλου. Μένει στους νεότερους, επερχόμενους, Παφίτες ή και νεήλυδες επισκέπτες και οικιστές της Πάφου, που συν τω χρόνω αυξάνονται ιλιγγιωδώς με κίνδυνο την δημογραφική αλλοίωση του τόπου, να διασώσουν αρχαία κατάλοιπα από την απερίσκεπτη και βιαστική ανάπτυξη και να επεκτείνουν την συσσωρευμένη πολύτιμη παρακαταθήκη πληροφοριών και γνώσης.

Αισθάνομαι λοιπόν ειλικρινή την ανάγκη να ευχαριστήσω τον συγγραφέα, φίλο Γιώργο, γιατί μου έδωσε την ευκαιρία να μεταφερθώ στην απομακρυσμένη αυτή εποχή. Ευτυχία να την ζήσω από τις σελίδες του βιβλίου του, συντροφιά με τους Παφίους της αρχαιότητας και να μάθω πολλά σημαντικά στοιχεία για την Πάφο από την σκοτεινή και ευχάριστη περίοδο της μυθολογίας μέχρι τους πρώτους μετά Χριστόν αιώνες. Είναι μια σημαντική συμβολή για την ιστορία της Πάφου, συνοπτική πηγή χρήσιμων στοιχείων για το παρελθόν, που προσφέρει τόσα διδακτικά παραδείγματα.

Θέλω να ελπίζω ότι προκάλεσα κάποια περιέργεια σε κάποιους και επιθυμία να διαθέσουν λίγο από τον χρόνο τους, διαβάζοντας το ευχάριστο βιβλίο αυτό.

Και τώρα θα μου επιτρέψετε εδώ, τελειώνοντας να αναφέρω μια ανεκδοτολογική εικόνα που άκουσα τελευταία και που πιστεύω θα μπορούσε να ταιριάζει για την περίπτωση μας. Ο οδηγός του αυτοκινήτου, ενώ έχει προσηλωμένη την προσοχή του στο δρόμο που τον φέρνει στον στόχο του, ρίχνει κάθε τόσο κλεφτές στιγμιαίες ματιές στο καθρεφτάκι, απαραίτητο εργαλείο για ασφαλή οδήγηση. Είναι συνεπώς απαραίτητο να συμβουλευόμαστε το καθρεφτάκι του παρελθόντος για να μη παρεκκλίνουμε από την πορεία μας, που μας οδηγεί στο μέλλον, τους στόχους μας. Αυτό το καθρεφτάκι μας παρεχώρησε ο φίλος Γιώργος ως βάση που, ως ελπίσουμε θα συμπληρωθεί με νεότερα ευρήματα και άλλους μελετητές, από την ραγδαία και ασυλλόγιστα αναπτυσσόμενη περιοχή της Κάτω Πάφου κυρίως αλλά και ολόκληρης της επαρχίας.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Γ. ΣΜΥΡΛΗΣ

ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ

*Διαμαρτύρομαι για το παλληκάρι που πήγε
να παλέψει για το δίκιο και δε γύρισε.*

*Για τη μητέρα, που ανυπόμονα προσμένει
το γυρισμό του χαμένου γιου της.*

*Για το μπουμπούκι που άσπλαχνο χέρι
τό 'κοψε προτού ανθοβολήσει.*

*Για τον πρόσφυγα που θέλει ν' ανάψει
το καντήλι στον τάφο του πατέρα του.*

*Για Σε δύστυχη πατρίδα, αδικοσκλαβωμένη.
Διαμαρτύρομαι.*

ΗΡΑΚΛΗΣ ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ

Η ΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΝΝΑΣ ΒΛΑΧΟΥ - ΚΑΡΑΜΒΑΛΗ

Γνώρισα τη Μαριάννα Βλάχου, ως συνάδελφο Δικηγόρο. Ως σύζυγο του εκλεκτού πάνω απ' όλα τα χαρίσματα και ιδιότητές του Δικηγόρου και πνευματικού ανθρώπου, του Δημήτρη Καραμβάλη. Επίσης ως μία γλυκύτατη φωνή που με περισσή προθυμία διάβαζε και διαβάζει σε εκδηλώσεις, λογοτεχνικά κείμενα, κυρίως ποιητικά, και κατορθώνει να μετουσιώνει τους στίχους ή τις γραμμές των πεζών, σ' ένα λυρικό, αλλά και στοχαστικό, φωνητικό κέντημα, που δεν συνδυάζει μόνο την απαγγελία, αλλά και την υποβλητική φωνητική προσέγγιση στον ακροατή της. Πρόθυμη να τρέχει όποτε μπορεί για να προσφέρει τη φωνή της σε πνευματικές συνάξεις ποικίλες, κρύβοντας ή αποσιωπώντας ή μη προβάλλοντας την ποιήτρια-δημιουργό, από σεμνότητα, μετριοφροσύνη και αποφυγή της πλήθουσας αγοράς των αποκαλούμενων «πνευματικών ανθρώπων».

Κι όμως, η ποιήτρια Μαριάννα Βλάχου-Καραμβάλη, είναι μια αξιοσημείωτη ποιητική φωνή γεμάτη παλμό, αίσθημα, χροιά, λεπτότητα. Όταν χρειάζεται, έχει μια δυνατή, ολοζώντανη φωνή, για να κρίνει, καταγγείλει και στηλιτεύσει όλα τα κακώς κείμενα της κοινωνίας, της ζωής, αλλά και της ευρύτερης πολιτικής και κοινωνικής κατάστασης των κρατών, παγκοσμίως. Φυσικά είναι αδύνατο να την συμπεριλάβει κανείς σ' αυτή την νόθα απαράδεκτη ταξινομήση των λογοτεχνών σε λογοτεχνικές γενιές, που μόνον κατ' εξαίρεση υφίσταται και με άλλα κριτήρια λ.χ. στη γενιά του 30. Γιατί η Μαριάννα Βλάχου-Καραμβάλη είναι πάντα επίκαιρη ανεξάρτητα από γενιά ή ηλικία, γιατί δεν ανήκει στις κλίκες των γενιών και των οψιγενών κριτικών των γενιών, που συνεχώς ανακαλύπτουν εκ των υστέρων, για να τσιμπήσουνε κάποια δόξα σωστής κριτικής αξιολόγησης ή του προφήτη εκ των υστέρων. Η ποιήτρια είναι μέσα κι έξω απ' όλες τις γενιές και τη γενιά της, γιατί την απασχολούνε τα καιρία προβλήματα της Εποχής. Η φτώχεια, η αλλοτριώση, η αποξένωση, οι κοινωνικές μάστιγες (ναρκωτικά, ασθένειες κλπ.), οι πόλεμοι, η καταπίεση των αδύνατων και η βρωμερή έπαρση των ισχυρών, των βολεμένων. Και τα πυρά-στίχοι της φθάνουνε μέσω της πολυβομβαρδισμένης Βασόρας του Ιράκ και στη γνωστή μεγάλη Υπερδύναμη. Στην κορυφή της και στην πολιτική της, δυστυχώς πλούσια μόνο σε ύλη και όχι σε πνεύμα! Σε ποια γενιά να μπει, σε ποιο καλούπι να υπαχθεί, η ποιήτρια, όταν τα πάντα συνεχώς μεταβάλλονται και μια τυχόν ενιαία γραμμή πλεύσης που μπορεί να είχε κάποιες παλιότερες λογοτεχνικές γενιές, έχει εκλείψει λόγω των συνεχών αλλαγών, της πολυμορφίας και της τεχνολογίας; Έτσι η ποιήτρια μένει μόνη και αγωνίζεται με την ποίησή της, που συχνά είναι και ποίηση διαμαρτυρίας. Δεν παύει όμως να κυριαρχεί και ο προσωπικός, αλλά και γυναικείος λυρισμός της, σε ωραιότατα ερωτικά και συναισθηματικά ποιήματα.

Από τις διάφορες κριτικές για το έργο της μια ποιητική συλλογή ήδη τυπωμένη με τον τίτλο «Πορτρέτο Φωνής», αλλά και τον σημαντικό αριθμό των ανέκδοτων ποιημάτων της καταχωρώ κι επισημαίνω δύο.

Ο πολύπλευρος και ξεχωριστός πνευματικός άνθρωπος Χρήστος Κουλούρης, με κριτική διεισδυτικότητα, γράφει για την ποίησή της: «Μια ποίηση που ευδοκμεί με σοβαρότητα, με ελικορίνεια, μεθοδικότητα και προσωπικούς ορισμούς. Ποίηση ασφαλώς που κερδίζει το είναι μας με τις πολλές άριστες αρετές που κρύβει. Όπου φιλοσο-

φεί παίρνει με πολλή ακρίβεια τις σωστές λέξεις –πολλές φορές πρωτότυπες– και δίνει πηγαία νοήματα. Ακριβολόγος ποιήτρια δεν αρέσκεται σε τετριμμένες εκφράσεις. Αναζητά κάτι καινούργιο και γνωρίζει τους βασικούς κανόνες για να το εκφράσει. Πετυχαίνει, λοιπόν, το δύσκολο αυτό το άθλημα της τέλει έκφρασης με τόνους και μέσα, που κατέχει απόλυτα και ορθά».

Ο κριτικός Παντελής Απέργης εύστοχα επισημαίνει σε πολυσέλιδη μελέτη του για το έργο της: «Προσεγγίζει τα φαινόμενα και τα αναλύει με ευαισθησία και αισθαντικότητα. Αφουγκράζεται, ψυχανεμίζεται, ψηλαφεί, ενεργεί διαπιστωτικά, προβληματίζεται, χαιρετίζει τη ζωή ή κλείνεται στον εαυτό της για περισυλλογή».

«Πορτρέτο φωνής», ποίηση

Το «Πορτρέτο φωνής» (1998) της Μαριάννας Βλάχου-Καραμβάλη είναι μια ευχάριστη έκπληξη για τον αναγνώστη ή τον συγκοινωνό των ποιητικών συγκινήσεων της, που πληρούν τις σελίδες της τελευταίας συλλογής της.

Μια ποίηση γεμάτη σύγχρονο προβληματισμό, πνευματικές και περισσότερο κοινωνικές ανησυχίες, σε μια γλώσσα συμβολική όπου οι λέξεις-κλειδιά, φαινομενικά απλές, έχουν μια καιρία σημασία. Θέλει να τονίσει την αγωνία των καιρών, το μεταβατικό και το ρευστό μιας εποχής κουρασμένης, μιας εποχής λαβωμένης, που οράματα προδόθηκαν κι εμείς οι άνθρωποι της κύπτοντες κάτω από το βάρος της αποτυχίας ή και σπανιότερα της επιτυχίας, κινούμαστε χωρίς πυξίδα σε τρικυμίες παθών, σε καταγίδες ανακατατάξεων, έχοντας προδώσει τους απλούς εαυτούς μας, τα μικρά μας όνειρα, τις φρούδες ελπίδες μας, τις ανεκπλήρωτες επιθυμίες μας.

Η ποιήτρια «με σταλαγμίτες πόνου» επιχειρεί μια παράτολμη «απογείωση της προσμονής, με την έπαρση της ματαιότητας» στο τόσο εξομολογητικό ποίημα της «Σ' ακολούθησα» (σελ. 11), που μιλά σε κάποιο πατέρα υπερκόσμιο, αλλά καθολικώς παρόντα για όλο τον κόσμο, για όλα τα δόγματα.

Η ποιητική της γλώσσα σύγχρονη, τελείως συμπορευόμενη με την πυρετώδη ενατένιση της γυμνής αλήθειας των εικόνων που περιέχουν εξαθλίωση, συγκρούσεις, πτώματα, ναυάγια, σάρκες, σκισμένα χείλη μελλοθανάτων. Πότε με δικλείδα ασφαλείας την σιωπή, πότε με τη σφιγμένη γροθιά της αλήθειας επιχειρεί «μια αιμάσσοσα καταγραφή ή περιγραφή» (κατά την έκφραση του Δημήτρη Καραμβάλη) των συνταρακτικών προβλημάτων μιας εποχής, φαινομενικά ευτυχισμένης, με την υλιστική-καταναλωτική άποψη, στην ουσία όμως δυστυχέστατης, με την απουσία ιδανικών, με τη θανάτωση του ονείρου, τον στραγγαλισμό των μικροχαρών της απλής ζωής, που θυσιάστηκαν για ένα διαμέρισμα σ' ένα βόρειο ή νότιο προαστιο της πρωτεύουσας. Τι ωραία να σε χαιρετούν άνθρωποι που αναζητούν την ελπίδα, αγκαλιάζοντας τον Θεό, «ζωγραφίζοντας νεραντζιές στα πεζοδρόμια», όπως κάνει η ποιήτρια στο ποίημα της «Τα χέρια μου» (σελ. 16).

Τι θαυμάσιο παραλληλισμό των γνωστών τελωνών του Ευαγγελίου, με τους λιπόσαρκους εκμεταλλευτές της εποχής μας, αυτούς που εκπορνεύουν την άνοιξη, ξεπουλώντας ψυχές και σώματα, σαν βρωμερό εμπόρευμα σκέτης εξαθλιωμένης κερδοσκοπίας. Στέρεια δομημένο ποίημα «Οι Τελώνες» (σελ. 15) κερδίζει την αθανασία με

την απαγγελία, αλλά και με την ανάγνωση, αφού σε στιγμές αγρύπνιας τρυπούν τα κρανία των πορευομένων, αυτής της αδιάκοπης σειράς των σύγχρονων Σισύφων, που κυλάνε και ξανακυλάνε τον λίθο του μαρτυρίου, ενθυμούμενοι τον Αλμπέρ Καμύ.

Η συμβολική της γλώσσα φθάνει στο απόγειο της στα δυνατά ποιήματα της «Οι ακροβολιστές» (σελ. 19) και «Παλιά φωτογραφία» (σελ. 21).

Σ' αυτά, γεμάτοι αγωνία, «οι αόρατοι φύλακες κρατούν αιμόφυρτες επαναστάσεις, καθώς οι ακροβολιστές θα χτυπήσουν για τελευταία φορά πριν τις έξι». Μέσα σ' ένα πολεμικό σκηνικό, με στρατιωτική ορολογία και συνωμοτική οργάνωση, θα επιχρησθεί η προσπάθεια κάποιας αλλαγής, που είναι αμφίβολο αν τελικά θα έρθει και πότε. Και στις παρυφές της θαυμάσιας σκηνοθεσίας της, η συγγραφέας θυμάται τη μαχόμενη Δικηγόρο, περνώντας αυτολεξεί νομικές έννοιες στην ποίησή της: «Είναι η ώρα που οι εμμάρτυρες αποδείξεις πράξεων ή παραλείψεων αδιάφορο», δίνοντας μια άλλη διάσταση, από εκείνη του αυστηρού ποινικού Δικαίου, εντάσσοντας της πασίχαρα, αν και ληξιπρόθεσμες, στο σύστημα του ποινικού Δικαίου, θάλεγε κανείς χαριτολογώντας.

Αναπολώντας στο ποίημα «Παλιά φωτογραφία» τις άνυδρες γραμμές συγγενικών προσώπων, στην ακρωτηριασμένη πολιτεία, σαν μια μαυρόασπρη καρτ-ποστάλ «ένα αντίγραφο εξ απογράφου πριν την πλειοδοσία», μπλέκει εύστοχα μια προϋπόθεση της διαδικασίας της αναγκαστικής εκτέλεσης, σε μια ποιητική κατάσταση και δίνει λυρική πνοή σε ό,τι ψυχρότερο και σκληρότερο υπάρχει στα νομικά, την εκτέλεση που οδηγεί στον πλειστηριασμό των περιουσιών των ατόμων. Τέτοιο επίτευγμα νομίζω δεν έχει γίνει στη νεοελληνική λογοτεχνία μας κι εδώ οι νομικοί είναι «εξ επαγγέλματος» περισσότερο δέκτες και αντιλήπτορες του λυρικού κατορθώματός της...

Αναπόληση της πανέμορφης γενέθλιας Ευρυτανικής φύσης, αποτίθεται σαν σκόνη ονείρου στους τοίχους της: «Κρατώντας στα μάτια μου την Παναγιά του Προυσσού, τη φωνή των βράχων» (σελ. 22) ή στο γραμμένο, στο κατάφυτο Ευρυτανικό βουνό της Χελιδόνας «Νυχτερινό» της, όπου σιμά στον φλοιοβίζοντα Τρικεριώτη «ξεχείλισε άσπρο το νερό, το αιωρούμενο ν' αγναντεύει τις λαξεμένες πέτρες» (σελ. 30).

Δραματικό συναξάρι πόνου είναι η μάνα των ναρκομανών στο εξάισιο ποίημα «Σταύρωση». Στραγγίζει το αίμα της στις αίθουσες των ποινικών δικαστηρίων. Ποίηση βιωμένη από το δικηγορικό της λειτουργήμα, αλλά πανανθρώπινη, γεμάτη κοινωνική καταγγελία, πόνο και σπαραγμό αυτής της φτωχής μάνας, που έχει γίνει κέραιο προσωπείο, καθώς τα χείλη της στάζουν χολή και όξος, σε μια πετυχημένη παραλλαγή των ευαγγελικών περικοπών για τη μάνα του Χριστού και τα βάσανα του αγαπημένου της γιου, πάνω στη γη του μαρτυρίου και της δοκιμασίας.

Στους εφιαλτικά επίκαιρους «Λαθρομετανάστες» (σελ. 31), έρχονται σαν αχλύ ονείρου, οι φοβερές σκηνές των Αλβανών, που συνωστίζονται σε πρωτόγνωρες σχεδίες και σκουριασμένα σαπιοκάραβα μέσα στην τρικυμισμένη Αδριατική, ζητώντας μια γη της επαγγελίας, στη γειτονική Ιταλία. Σκηνές κινηματογραφικής αλήθειας, που απηχούν τον ρεαλισμό της εικόνας της θαυμάσιας ταινίας του Ντ' Αμέλιο, «Λ' Αμέρικα». Το τραγικό τους τέλος, απεικονίζεται με λέξεις κατ' ευφημισμόν και ονόματα δανεισμένα από την Ελληνική μυθολογία, σε μια διαπεραστικότητα παγωμένου ανέμου:

*«Σήμερα οι Εφέσιοι θεοί
δεν θ' αποβιβαστούν στο Οτράντο·
στην αγκαλιά τον Ποσειδώνα
οι μόνιμες άδειες παραμονής τους...» (σελ. 31)*

Ως γνήσια ποιητική φωνή, δοκιμάζει τις ικανότητές της και στον ομοιοκατάληκτο στίχο με το ποίημα της «Νέα Πορεία» και βγαίνει ασπροπρόσωπη. Με ρυθμό, αρμονία στίχου, μουσικότητα, ξετυλίγει ένα ενδιαφέρον θέμα με ζευγαρωτά ομοιοκατάληκτους στίχους, σε 5 τετράστιχες στροφές, τεχνικά δομημένες σ' ένα άρτιο σύνολο.

Μια συλλογή με ζηλευτή αμεσότητα στίχου, βγαλμένη από την καθημερινή ζωή, τις πραγματικές καταστάσεις, υπακούει στην αλήθεια, χωρίς εξωραϊσμούς και υπεκφυγές. Με ρεαλιστική ειλικρίνεια υφαίνει το ένδυμα ενός πολιτισμού που νοσεί και χρειάζεται ανανέωση με αγώνα, μέσα απ' τις ψευδοτσιμιχιές των καθημερινών συναναστροφών (σελ. 43):

*«Αγκαλιάζοντας σ' αυτές τις ώρες
– εγκοπές της νύχτας–
αριθμώ χειροφιλήματα συνδαιτυμόνων
διαφυλάσσοντας εντός μου
τη σφιγμένη γροθιά
της αλήθειας».*

Στα (20) ανέκδοτα ποιήματά της, η ποιήτρια συνεχίζει την πορεία που χάραξε με την πρώτη συλλογή της καταχτώντας το γέρας μιας ακόμη περισσότερο προσωπικής γραφής. Ακουμπά όλο και περισσότερο σε σύγχρονους προβληματισμούς του καιρού μας. Τραγικά επίκαιρη η «Νύχτα στη Βασόρα» κινείται σ' ένα κλίμα εφιαλτικού ρομαντισμού από τις «φυλλωσιές της σιωπής» προσπαθώντας ν' ανιχνεύσει την ψυχή του προβλήματος μέσα στις στάχτες του ονείρου. Αγρυπνά την επομένη του θανάτου με μια χαραμάδα ελπίδας στην τόση μαυρίλα. Η ποιήτρια είναι στο βάθος αισιόδοξη κι' αποφασιστική:

*«Στα σφαγεία της ερήμου
προσμένουμε την Ανάσταση
γιατί οι ψυχές μας κι αν κρεουργήθηκαν
δεν έχουν δικαίωμα να πεθάνουν».*

Το «Ταξίδι της» στη μυθική Ταπροβάνη της Κεϋλάνης, αφού διέλθει από τα γνωστά ανατολίτικα στέκια του δρόμου του μεταξιού, με σταθμούς στον Ευφράτη, την Αξούμη, κινείται σ' ένα κλίμα καθαφικής Ιθάκης με «εμπορεία φοινικικά και πολύτιμεςπραματίειες» και καταλήγει με τα «υπόλοιπα όνειρα προς στη Γη της Επαγγελίας». Ένα θαυμάσιο λυρικό και ιστορικό ποίημα, με τον φαινομενικά άσχετο προς το κυρίως θέμα τίτλο «Το φιλί των αισθήσεων» περνώντας από την ενδοχώρα της ψυχής, φθάνει σε μια ιστορική αποτίμηση των γεγονότων μέσα από εξαισίους στίχους στοχαστικού λυρισμού:

*«Η Όλυνθος πεσμένη καταγής
καθώς ο Φίλιππος βρυχάται στη Λήθη της.
Μόνο η προσευχή της αγάπης*

*μεγαλύτερη από τον άνθρωπο,
 ίση με το χρόνο αντέχει ακόμα
 ανάμεσα στα ερείπια
 καθώς οι καπνοί ξεφλουδίζουν το δάφνινο στεφάνι».*

Ερωτική η ποιήτρια σε αρκετά ποιήματά της δίνει σωστά δείγματα τρυφερής γυναικείας γραφής, στο δρόμο που χαράξανε η Μυρτιώτισσα, η Μαρία Πολυδούρη, η Μάτση Χατζηλαζάρου, μακριά από τα ψυχρά σοφιστικέ στιχοπαίχνιδα μιας Κικής Δημουλά, η ποιήτρια μιλά σε μια αληθινή γυναίκα. Για το ανεπίδοτο γράμμα (που είναι) η αγάπη. Αλλού: «Κράτησα τον ίσκιο σου, από το σώμα της μετάνοιας». Τι ωραία σκηνοθεσία για το γεννοβόλημα της αγάπης οι ερωτικοί στίχοι της, σε μια γλώσσα αληθινά σύγχρονη αλλά και συγχρονισμένη με την περιρρέουσα ατμόσφαιρα της αγωνίας.

*«Χυμένος χυτοσίδηρος, η αγάπη
 απελευθέρωσε το υγρό πυρ
 εντός της πόλεως του καλοκαιριού
 καθώς τα κάνιστρα των ρόδων
 χάθηκαν στα σκοτάδια».*

Ένας δημιουργικός πεσσιμισμός διατρέχει τον συμβολικό «δρόμο των προγραμών» όπου ζώντας «στην αταραξία των ειδώλων υποκλίνεται στην ουτοπία της επιείκειας». Γι' αυτήν, τώρα «ο χρόνος είναι ένας ανέραστος χαρακτήρας». Δημιουργικός σεφειρισμός, που δείχνει σοβαρή μελέτη και κατοχή του σεφερογενούς στοχασμού είναι έκδηλος στους στίχους:

*«Μεγάλωσα πάνω σε σπασμένα,
 εκεί που τα συντρίμια απ' τα στήθη της θάλασσας
 άδειαζαν άλλες θάλασσες.
 Αγκαλιές μικρών ποταμών μέσα στο χρόνο...»*

Κοντά στο ολοκάθαρο φλοιοβίζον ποτάμι της, τον διαυγή Τρικεριώτη που κυλά φιδόσυρτα τα ηχόνετα νερά του, κάτω από τα πόδια του ευρυτανικού χωριού της γραφικής Βλαχέρνας –τόπου καταγωγής της– νιώθει πιο κοντά στη φύση, πιο κοντά στον έρωτα, στην ανάσα της ρίγανης, όταν «το παλιό αίμα φθάνει στις εκβολές του Τρικεριώτη» πριν χαθεί στη λίμνη του Αχελώου. Ένας επίλογος στο έργο της, κάτι από την ρουμελιώτικη φυσιολατρία ενός Ζαχαρία Παπαντωνίου, ή την αναρχική φυσιοκρατία ενός θόροου είναι οι στίχοι της:

*«Τι θαρρείς;
 ένα σπυρί σιτάρι είναι ο έρωτας·
 σταφύλι στα χείλη του καλοκαιριού».*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Α. ΚΡΑΝΗΣ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

(Ομιλία σε εκδήλωση του «Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου»
– Παράρτημα της Λευκωσίας)

Ερίτιμος κα πρόεδρε του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου,
Κυρία Εκπρόσωπε του Γραφείου Τύπου της Πρεσβείας της Ελλάδος
Κυρίες και Κύριοι
Φίλες και Φίλοι

Είναι μεγάλη χαρά και ξεχωριστή τιμή που μου δίδεται σήμερα η ευκαιρία να γιορτάσω μαζί σας το κόψιμο της Βασιλόπιττας και να μιλήσω για τα τόσο αγαπητά κι ενδιαφέροντα θέματα που αφορούν την πολιτιστική μας κληρονομιά: Τη Βυζαντινή Μουσική και το Παραδοσιακό μας τραγούδι. Σπουδάστρια ακόμα του Εθνικού Ωδείου Κύπρου είχα την τιμή να πάρω μέρος σε συναυλία που δώσαμε στο Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου γι' αυτό και η χαρά μου είναι ιδιαίτερα μεγάλη που σήμερα είμαι μαζί σας.

Η Μουσική, ως γνωστόν, είναι τέχνη και επιστήμη που ασχολείται με τους ήχους και τους φθόγγους.

Η θέση της μουσικής στην αρχαία Ελλάδα:

Στην αρχαία Ελλάδα η μουσική στην Παιδεία εθεωρείτο ως δύναμη ζωής και εχρησιμοποιείτο ως πνευματική και καλλιτεχνική καλλιέργεια. Σκοπόν είχε να διαπλάθει το ήθος, να εξευγενίζει την ψυχή και να κάνει τους τρόπους αρμονικότερους. Σήμαινε επομένως ολόκληρη την πνευματική δημιουργία ό,τι αποδίδεται στις Μούσες (μούσα-μουσική). Οι αρχαίοι Έλληνες γύμναζαν το σώμα με τη Γυμναστική και το πνεύμα με τη Μουσική. Θεός της Μουσικής ήταν ο Απόλλωνας ο Μουσηγέτης και προς τιμή του υπήρχε ναός στους Δελφούς.

Από την εποχή του Πινδάρου (522-446 π.Χ.) ως τον Πλάτωνα (429-347 π.Χ.) η μουσική είναι η πρωταρχική και αδιάλυτη ενότητα μουσικής και λόγου (με τη σημερινή έννοια).

Ο όρος μουσική εξ άλλου είναι δηλωτικός της αυτόνομης τέχνης των ήχων και εμφανίζεται από τον 4ο αιώνα π.Χ. Μέχρι τότε εχρησιμοποιείτο με αυτή την έννοια περισσότερο ο όρος ΑΡΜΟΝΙΑ (συναρμογή ήχων).

Η Μουσική γενικότερα σκοπό έχει την έκφραση ιδεών και αισθημάτων και την απόδοση των εννοιών του περιεχομένου των ποιημάτων, των κειμένων γενικά. Και το πετυχαίνει αυτό με τον κατάλληλο συνδυασμό των μουσικών φθόγγων.

Βυζαντινή Μουσική:

Ειδικότερα για την έκφραση των θρησκευτικών συναισθημάτων της αγάπης και της ευγνωμοσύνης προς τον Θεό, της πίστης, της ελπίδας, της δέησης και της ευχαριστίας προς τον Δημιουργό προσφέρεται η μουσική της Εκκλησίας.

Η μουσική της Ορθόδοξου Ελληνικής Εκκλησίας, που αναπτύχθηκε κατά τους Βυζαντινούς χρόνους και μάλιστα στην Κωνσταντινούπολη, στο Βυζάντιο, ονομάζεται ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΜΟΥΣΙΚΗ.

(Το Βυζαντινό κράτος, ως γνωστόν, ιδρύθηκε από τον Μ. Κωνσταντίνο το 330 μ.Χ. ως συνέχεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και καταλύθηκε οριστικά μετά την Άλωση της Κωνσταντινουπόλεως το 1453 μ.Χ.).

Απ' εκεί η Βυζαντινή Μουσική διαδόθηκε στις γειτονικές χώρες της Ανατολής και αργότερα μεταφέρθηκε και στη Δύση.

Στην Κωνσταντινούπολη συναντιόντουσαν διάφορα πολιτιστικά ρεύματα που –όπως ήταν φυσικό– προσδιόρισαν τον χαρακτήρα γενικά του Βυζαντινού κράτους. Κατά συνέπεια επηρέασαν τις τέχνες: ποίηση, ζωγραφική, αρχιτεκτονική και ιδιαίτερα την τέχνη της μελουργίας που κατέχει μια ξεχωριστή θέση.

Ας μη ξεχνούμε ότι η Κωνσταντινούπολη είναι «ΤΗΣ ΔΥΣΗΣ Η ΑΝΑΤΟΛΗ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ Η ΔΥΣΗ».

Η καταγωγή και η προέλευση της Βυζαντινής Μουσικής αναμφίβολα συνδέεται στενά με το άλλο επίσης σοβαρό θέμα που αφορά τις αρχές της Χριστιανικής Υμνολογίας, που αποτελεί όμως κεφάλαιο ξεχωριστό και που ο χρόνος δεν μας επιτρέπει να το αναλύσουμε με λεπτομέρεια σήμερα.

Ας μη ξεχνούμε όμως, κυρίες και κύριοι, ότι τον Ελληνικό πολιτισμό (τις Τέχνες και τα Γράμματα) μετέφερε πρώτος στην Αφρική και την Ασία ο Μέγας Αλέξανδρος και οι διάδοχοί του. Ξαπλώθηκε και στην απέραντη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία.

«Αλεξάνδρου Ασίαν εξημερούντος, λέγει Πλούταρχος, Όμηρος ἦν ανάγνωσμα και Περσῶν και Γεδρωσίων και Σουσιανῶν παῖδες τας Ευριπίδου και Σοφοκλέους ἦδον τραγωδίας» (μας λέει ο Γεώργιος Παχτίκος στο βιβλίο του «Δημόδη Ελληνικά Ἄσματα-Προλεγόμενα» σελίδα 12).

Αναμφίβολα στη Βυζαντινή Μουσική ανευρίσκουμε μια μοναδική και υπέροχη σύζευξη αρχαίων ελληνικών στοιχείων –θεωρητική βάση κλιμάκων, ρυθμικοί σχηματισμοί– και ανατολικές επιδράσεις που σφυρηλατήθηκαν στις ιδιαίτερες συνθήκες ζωής της Βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου.

Πολύ ορθά γράφτηκε πιστεύουμε, ότι τον «*μυστικισμόν και την μεταφυσικὴν ἐξωκόσμιον ἐνόρασιν εἰς τὴν χριστιανικὴν τέχνην ἔδωκεν ἡ πνευματικότης τῆς Ανατολῆς, ἀλλὰ τὴν μορφήν και τὸ εἶδος, τὸν λόγον και τὸ μέτρον, τὴν ἀνθρωπίνην καλαισθησίαν και τὴν κοσμικὴν ωραιότητα ἔδωκεν ἡ Ἑλλάς*» (Θρησκευτική και Ἠθική Ἐγκυκλοπαίδεια-Βυζάντιον» σελ. 1147).

Ὅχι μόνο τα μουσικά ὄργανα τῆς ἰουδαϊκῆς λατρείας αποκλείστηκαν ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τὴ λατρεία τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας ἀλλὰ τόσο οἱ μουσικοὶ ὅροι ὅσοι και ἡ θεορία μαρτυροῦν σαφῶς τὴν προέλευσή τῆς ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ μουσική.

Γνωστοί μας εἶναι οἱ ἐλληνικότατοι ὅροι: μελωδία, ἀρμονία, ρυθμὸς, ὁμοφωνία, πολυφωνία, σύμφωνες και διάφωνες συγχορδίες, που ἀποτελοῦν θεμελιώδεις ἐννοίες τῆς παγκόσμιας μουσικῆς σκέψης ὅπως καθιερώθηκαν στὴν ἐλληνικὴ μουσικὴ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα.

Εκείνα όμως τα στοιχεία που αναμφίβολα μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι ρίζες της Βυζαντινής Μουσικής ανιχνεύονται στην αρχαία ελληνική μουσική είναι το ήθος και το ύφος της. Κι' ακόμα το γεγονός ότι κληρονόμησε και τους 8 ήχους που εξελικτικά προήλθαν από τους αρχαίους ελληνικούς **τρόπους ή ήχους**. Για τούτο και η Βυζαντινή Μουσική λέγεται **τροπική**. Χωρίς να παραλείψουμε το γεγονός ότι όπως και η αρχαία μουσική έτσι και η Βυζαντινή χρησιμοποιεί διαστήματα μικρότερα του ημιτόνιου (τέταρτα και όγδοα του τόνου): Τα μόρια, οι έλξεις, (ιδιότητες των ήχων όταν οι δεσπόζοντες φθόγγοι έλκουν τους κινούμενους ή υπερβάσιμους φθόγγους), οι χρώες είναι στοιχεία που η Βυζαντινή Μουσική πήρε από την αρχαιότητα χωρίς να παραλείψουμε τους ρυθμούς: Το υπέροχο μουσικό πλεκτό της αρχαίας ελληνικής μουσικής με τους απλούς και συμμεικτούς ή ετερογενείς ρυθμούς το συναντούμε τόσο στη Βυζαντινή μουσική όσο και στο δημοτικό μας τραγούδι.

Ακόμα και η γραφή της Βυζαντινής Μουσικής –στενογραφική και συμβολική– εξελικτικά προήλθε από την αλφαβητική γραφή του ελληνικού αλφαβήτου μαζί με άλλα σημάδια, τα σημαδόφωνα των αλεξανδρινών χρόνων. Ουσιαστικά προήλθε από τα σημεία της αρχαίας ελληνικής προσωδίας (πνεύματα και πάθη, υποδιαστολή, υφέν, απόστροφος, έκθλιψη, τόνοι, χρόνοι και άλλα). Βέβαια στην εξέλιξή της η Βυζαντινή Μουσική Γραφή πέρασε από διάφορα στάδια μέχρι να φθάσει στη σημερινή της μορφή– (Ένα άλλο μεγάλο ξεχωριστό κεφάλαιο).

Πνευματικό παιδί της Βυζαντινής Μουσικής είναι το νεοελληνικό παραδοσιακό μας τραγούδι. Και τα δύο μαζί αποτελούν για όλους τους Ελληνορθόδοξους τη μοναδική στο είδος της πολιτιστική μας κληρονομιά:

Ένας υπέροχος διφυής φορέας και εκφραστής που συνοψίζει και εκφράζει κάθε ανθρώπινο συναίσθημα. Ένας προγονικός θησαυρός που στάθηκε η κιβωτός, που διαφυλάσσει και περιφρουρεί και παραδίδει όλη την παράδοσή μας αλώβητη διαμέσου των αιώνων παρ' όλες τις φθορές και τις αλλοιώσεις που ο χρόνος είναι φυσικό να επιφέρει. Κι' ακόμα με την επιμικξία με συγγενείς πολιτισμούς αναπόφευκτη κι αυτή, που όμως δεν έφθειρε το ύφος και το ήθος της.

Ο ορθόδοξος πιστός είναι μόνος **«ΕΝΩΠΙΟΣ ΕΝΩΠΙΩ»** απέναντι στο Θεό που λατρεύει ενώ η υμνολόγα ψυχή υφαίνει σα δεξιοτεχνική σαΐτα τους πάντερπνους ύμνους που μας έχουν κληροδοτήσει οι μεγάλοι Υμνογράφοι, οι μελωδοί και οι μελουργοί της Βυζαντινής Υμνογραφίας.

Η Βυζαντινή Μουσική είναι μονοφωνική, ψάλλουν δηλαδή όλες οι φωνές όσες κι αν είναι ομότονα ή ομόφωνα (δηλαδή την ίδια μελωδική γραμμή) με μόνη συνηχητική γραμμή το ισοκράτημα το γνωστό μας ίσον, που τοποθετείται σε τακτά διαστήματα – σε αντίθεση με την πολυφωνική μουσική της Δύσης.

Είναι χορωδιακή και εκκλησιαστική μουσική με έντονο λειτουργικό χαρακτήρα. Η Βυζαντινή Μουσική δεν είναι αυτοσκοπός (δηλαδή η Τέχνη για την Τέχνη) αλλά αποτελεί το **«ΕΝΔΥΜΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ»**. **Υπηρετεί δηλαδή, διακονεί τον λόγο**. Ο Άγιος Γρηγόριος ο Νύσσης λέει μεταξύ άλλων: «Η Μουσική ερμηνεύει την των λεγομένων διάνοιαν». Πολύ ορθά πιστεύουμε χαρακτηρίστηκε ως **«Ομόχυμο βλάστημα του λόγου»**.

Το μεγαλόρρημα αυτό του Βυζαντινού πνεύματος συνδυάζει σε ενιαίο και αδιάσπαστο σύνολο τον ΛΟΓΟ, τη ΜΕΛΩΔΙΑ και τον ΡΥΘΜΟ – σύμφωνα με τα πρότυπα των Αρχαίων Ελλήνων, για τούτο και λέγεται «**Εμμελές κήρυγμα**». Πολύ παραστατικά ο Απόστολος Παύλος στην προς Εφεσίους επιστολή του (κεφάλαιο ε' 18-19) παραγγέλλει:

*«Πληρούσθε εν πνεύματι λαλούντες εαυτοίς ψαλμοίς και ύμνοις και ωδαίς πνευματικαίς άδοντες και ψάλλοντες εν τη καρδία υμών τω Κυρίω». Αναμιφίβολα η Βυζαντινή μουσική είναι όντως «Δίαυλος θείων μηνυμάτων». Ο ιεροψάλτης πρέπει να είναι σε θέση να μεταφέρει τα μηνύματα αυτά στους πιστούς κι ακόμα ν' ανευρίσκει την κλίμακα που οδηγεί όλους μαζί στα ουράνια δώματα και καταλήγει στην –κατά χάρη– ένωση με τον Θεό. Την κλίμακα τη νοπή που ανεβάζει «*Ου μόνον από γης εις το όρος*» αλλά και εις τα ουράνια. Μ' ένα ανάλογο τρόπο που ο αναχωρητής, παράτολμος ασκητής στις απάτητες κορφές, ανακαλύπτει τη μυστική αυτή κλίμακα. Οι ιεροψάλτες μιμούνται (θα πρέπει τουλάχιστο να προσπαθούν να μιμούνται) τη δοξολογία των Αγγέλων.*

Άλλωστε το φως του Χριστού μας δεν το κουβεντιάζει κανείς. Το ζει –το βιώνει. Το φως το αληθινό είναι ΔΟΞΑΣΤΙΚΟ. Γι' αυτό και ψάλλομε: «Δόξα σοι τῷ δείξαντι το ΦΩΣ».

Αλλά και το νεοελληνικό Δημοτικό μας τραγούδι όπως και η Βυζαντινή Μουσική εξακολουθεί να είναι τροπικό (βασίζεται δηλαδή στους τρόπους ή ήχους της βυζαντινής μουσικής) και μονόφωνο. Το «ίσον» της Βυζαντινής μουσικής και ένα είδος πρωτόγονης αρμονικής συνοδείας – διαστήματα τέταρτης, πέμπτης ή κάποτε και διάφωνα, που βρίσκουμε σ' ορισμένα δημοτικά όργανα (λύρα, γκάιντα, διπλό αυλό) δεν αλλοιώνουν καθόλου τον μονόφωνο χαρακτήρα του. (Αναφερόμαστε πάντοτε στο αυθεντικό παραδοσιακό τραγούδι).

Στο μονόφωνο άλλωστε χαρακτήρα του οφείλει και το ξεχωριστό χρώμα του. Όπως κάθε μονόφωνη μουσική τραγουδιέται και παίζεται στη φυσική και όχι στη συγκερασμένη κλίμακα της Δυτικής μουσικής.

Εξαίρεση αποτελούν ορισμένα τραγούδια της Βορείου Ηπείρου που τραγουδιούνται πολυφωνικά.

Επίσης η επτανησιακή και η αθηναϊκή καντάδα και κάποια δημοτικά τραγούδια της Επτανήσου απλά εναρμονισμένα – επίδραση από τη γειτονική Ιταλία.

Όπως στη Βυζαντινή Μουσική έτσι και στο παραδοσιακό τραγούδι συναντά κανείς μια αξιοθαύμαστη σύζευξη αρχαίων ελληνικών στοιχείων που έχουμε ήδη αναφέρει χωρίς να παραλείψουμε και κάποιες ανατολικές επιδράσεις. Όλα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που αφορούν στη Βυζαντινή Μουσική τα συναντούμε και στο Δημοτικό μας Τραγούδι. Ο μεγάλος Ελβετός εθνομουσικολόγος Σαμουέλ Μπω-Μπωβύ, λέει πολύ παραστατικά: «Είναι η ίδια γλώσσα με διαφορετική προφορά». (Δοκίμιο για το Ελληνικό Δημοτικό Τραγούδι σελ. 18).

Τόσο η Βυζαντινή Μουσική όσο και το Παραδοσιακό μας τραγούδι, είτε τ' ακούμε με την αυθεντική τους μορφή είτε ως πηγή έμπνευσης για την έντεχνη δημιουργία κάθουν την ελληνική μουσική ολάκερου του ελληνικού ιστορικού χώρου να έχει τη δική της αυτοτέλεια και τη δική της ιδιαιτερότητα.

Ας μη ξεχνούμε, αγαπητοί φίλοι, ότι τα γεωγραφικά όρια των μουσικών παραδόσεων δεν ταυτίζονται πάντοτε με τα σύνορα των σημερινών κρατών, που διαμορφώνονται ανάλογα με τις περιπέτειες του ιστορικού βίου των ανθρώπων αλλά και των συμπεριφορών των μεγάλων και των δυνατών. Η Κύπρος μας είναι ένα τρανό παράδειγμα.

Από τη μακρινή χώρα του Λυρικού Ορφέα, τη Θράκη, ως τη λεβεντογέννα Κρήτη και την ηρωική Κύπρο μας κι ακόμα τ' άλλα νησιά που λούζονται από τα καταγάλανα νερά του Αιγαίου όσο πλησιάζουμε προς την άνοιξη γίνονται ένα ολόκληρο περιβόλι.

Πολύ φυσικό σήμερα ν' αναφερθούμε σε γενικές πάντοτε γραμμές στην αυθεντική παραδοσιακή μουσική της Κύπρου μας που οι ρίζες της βυθίζονται στο υπόστρωμα της αρχαίας Ελληνικής Μουσικής.

Ο ΟΜΗΡΟΣ ΚΑΙ Η ΚΥΠΡΟΣ

«Και τότε' εν ειναλίη Κύπρω μέγας έσσετ' αιιδός / όν τε Θεμιστώ τέξει απ' αγρού δία γυναικών / νόσφι πολυκτεάνιο πολυκλείτου Σαλαμίνοσ. / Κύπρον δε προλιπών διερός θ' υπό κύμασιν αρθείς / Ελλάδος ευρυχώρου μούνοσ κακά πρώτοσ αείσασ / έσσεται αθάνατοσ και αγήραοσ ήματα πάντα.»

Ο Εύκλος ο Κύπριος χρησμολόγος, «προφητεύει», – σύμφωνα με τον Πausανία – τη γέννηση του θείου αιιδού στην Κύπρο (χωρίς να αποκλείεται να έχουμε εδώ ένα αυτοβιογραφικό σχόλιο του ποιητή): Είναι γνωστό άλλωστε ότι και οι Κύπριοι οικειοποιούνται τον Όμηρο. Λένε μάλιστα πως μάνα του είναι η Θεμιστώ, μια από τις «επιχώριες» γυναίκες, και ισχυρίζονται πως ο Εύκλος «προφήτευσε» τα σχετικά με τη γέννηση του Ομήρου με τους στίχους που ήδη γράψαμε και που μεταφράζονται ως εξής:

«Και τότε στη θαλασσόβρεχτη την Κύπρο μέγας θα' βγει αιιδός,/ που θεία γυναίκα η Θεμιστώ σ' αγρό θα τον γεννήσει/ έξω από τη Σαλαμίνα τη βαθύπλουτη, με πλέρια φήμη./ Κι αφήνοντας την Κύπρο, κλυδωνισμένος και λουσιμένος απ' τα κύματα, / της Ελλάδος της ευρύχωρης ανεπανάληπτα τις συμφορές πρώτοσ άδοντασ/θα μείνει αθάνατοσ κι αγέραστοσ παντοτινά».

Σύμφωνα με τους μελετητές (Ανδρέα Βοσκό καθηγητή Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας Παν. Αθηνών) τόσο η μορφή (γλώσσα και μέτρο) όσο και το περιεχόμενο των στίχων μαρτυρούν έντονη την επίδραση του Ομήρου και είναι χαρακτηριστικό δείγμα «ομηρικής ποίησης» Μία άλλη σχετική παράδοση, θέλει το Στασίνο τον Κύπριο γαμπρό του Ομήρου και τα Κύπρια Έπη, που είχαν ως θέμα τους τα προ της Ιλιάδος γεγονότα και τα γεγονότα των δέκα χρόνων του Τρωικού πολέμου ως τη στιγμή που ξεσπά η ολέθρια για τους Αχαιούς έριδα Αχιλλέα - Αγαμέμνονα, προς το τέλος του πολέμου, ως προίκα του θείου αιιδού στον Κύπριο γαμπρό του – σύμφωνα με την πληροφορία του Ηροδότου (2.117).

Αναμφισβήτητη εξ άλλου είναι η επίδραση που άσκησε ο Όμηρος στην πλούσια και τόσο ενδιαφέρουσα αρχαϊκή επική ποίηση της Κύπρου, που θεωρείται «ομηρική» στη μορφή και στο περιεχόμενο. Στον θείο αιιδό ανήκουν πιθανότατα και οι ομηρικοί ύμνοι *Εισ Αφροδίτην* με κύριο θέμα τον έρωτα της για τον Αγκίση και τη γέννηση του Αινεία.

Ο τόσο αγαπητός συρτός «Ψιντρή βασιλιτζιά μου» λέγεται και «Άρμα χορός». Πιστεύεται ότι το όνομα αυτό δόθηκε από την εποχή του Ομήρου. Σύμφωνα πάντοτε με την παράδοση όταν οι Αχαιοί βγήκαν πάνω στα χείλη της Τροίας, έπιασαν τα χέρια ο ένας του άλλο από τους ορμούς ή αρμούς και χόρευαν ένα αλυσωτό χορό που ονομάστηκε «Άρμα χορός».

Οι ρίζες του κυπριακού Ελληνισμού είναι βαθιές και χάνονται στα βάθη των αιώνων: προομηρικές αλλά και ομηρικές. Το πρώτο μεταναστευτικό κύμα των Αχαιών φθάνει στην Κύπρο γύρω στο 1200 π.Χ. – σύμφωνα με τα πορίσματα της αρχαιολογίας – φέρνοντας μαζί του τη γλώσσα, τη θρησκεία, τους μύθους, την ποίηση, τη μουσική και το τραγούδι. Πολύ φυσικό να υπάρξει επιμικία με τους αυτόχθονες Ετεοκυπρίους, τους οποίους οι Αχαιοί σταδιακά αφομοιώνουν σε μεγάλο βαθμό χωρίς να παραβλέψουμε την άμεση επικοινωνία με τους ανατολικούς λαούς.

Η μύηση στη λατρεία της Αφροδίτης και άλλοι παράγοντες συντέιναν στη διέυρυνση των οριζόντων τους, ανοίγοντας νέους «δρόμους» έκφρασης. Με τον τρόπο αυτό θεμελιώθηκε ο ελληνικός πολιτισμός της Κύπρου, που χάρη στις στενές διαχρονικές σχέσεις της με τις μητροπόλεις και τον υπόλοιπο ελληνικό ιστορικό χώρο –παρά τους ποικιλώνυμους κατακτητές και τις τόσες περιπέτειες του ιστορικού βίου της Μεγαλονήσου– κρατήθηκε ουσιαστικά αναλλοίωτος μέχρι σήμερα.

Βέβαια με τον σταδιακό εκχριστιανισμό ήταν φυσικό να «μπολιαστεί» δημιουργικά η παράδοση του νησιού σε όλες τις εκφάνσεις του κοινωνικού τρόπου ζωής των κατοίκων του.

Σφυρηλατημένος από την αρχή «έκτισε» με την εμμονή στην Ορθοδοξία και σταθερά πορευόμενος με τις εκάστοτε εξελίξεις ένα πολιτισμό δικό του πλούσιο σε καρπούς σε όλους τους τομείς της τέχνης και των γραμμιάτων γενικά.

Σταθμοί αδιάσπαστοι της αξιολογής αυτής πορείας στάθηκαν αναμφίβολα ο Τρωικός πόλεμος και ο Όμηρος.

Ο μύθος, που τροφοδοτούσε έντονα την αρχαία λογοτεχνία του νησιού, καθώς και τη μουσική και το τραγούδι, ανάγει επίμονα την ίδρυση των κυρίων κυπριακών πόλεων σε ήρωες του Τρωικού πολέμου, ομηρικούς κατά κύριο λόγο. Η Σαλαμίνα της Κύπρου, λόγου χάρη, ιδρυμένη κατά την πανάρχαια και ευρύτατα διαδεδομένη παράδοση από τον Τεύκρο τον Τελαμώνιο, συμπεριλαμβάνεται στον κατάλογο των ελληνικών πόλεων που διεκδικούσαν τον Όμηρο.

Ο μεγάλος ποιητής εξ άλλου αναφέρεται στην Κύπρο τόσο στην Ιλιάδα (όταν ο βασιλιάς της Κύπρου Κινύρας δώρησε στον Αγαμέμνονα τον περίφημο θώρακα) όσο και στην Οδύσσεια (όπου ο Διήτωρ Ιασίδης εμφανίζεται ως βασιλιάς της Κύπρου και φίλος από φιλοξενία του Οδυσσέα), χωρίς να παραλείψουμε την Αφροδίτη που ντύνεται και στολίζεται από τις Χάριτες στον πανελλήνια ονομαστό ναό της στην Πάφο. Αυτά σε γενικές γραμμές, γιατί δεν είναι δυνατό να επεκταθούμε περισσότερο στο παρόν άρθρο.

Δε μπορούμε όμως να μην αναφέρουμε την παρατήρηση του Γιώργου Σεφέρη τη δεκαετία του '50 ότι «αυτός ο κόσμος είναι του Ομήρου» αλλά και τη δίκαιη περηφάνεια του Κώστα Μόντη πώς «ελάχιστοι μας διαβάζουν... Αντισταθμίζει όμως πως

γράφουμε Ελληνικά» («Ελευθεροτυπία» Αθηνών - Ο Όμηρος και η Κύπρος, Ανδρέα Βοσκού, σελ. 42, 44, 45, 47, 48).

Βέβαια πρέπει ν' αναφέρουμε ότι η Κύπρος φημίζεται για τα περίφημα Ανκριτικά της τραγούδια και τις παραλογές (παρακαταλογές) της, τις «Φωνές» τα ωραιότατα Δίστιχα και τα Τσιαττίστα της τραγούδια.

Ανδρικοί αντικριστοί χοροί

Αναφερόμενοι στην Κυπριακή παραδοσιακή μουσική δε μπορεί παρά να σταθούμε πρώτα στη σουίτα των ανδρικών και γυναικείων αντικριστών χορών ή καρτσιλαμάδων όπως επικράτησε να λέγονται, που θεωρείται ως η σπονδυλική στήλη του χορευτικού μας είδους. Μελετητές που ασχολήθηκαν με την Κυπριακή λαογραφία, χρονολογούν τους χορούς αυτούς μεταξύ του 1750-1800.

Είναι από τους αρχαιότερους μας χορούς και αποτελούν μια χορευτική σουίτα, από πέντε αυτοτελή «μέρη» γνωστά σαν κινήσεις ή φιγούρες, που όλα μαζί αποτελούν ένα ενιαίο σύνολο. Αυτό αφορά τόσο τους ανδρικούς όσο και τους γυναικείους αντικριστούς. Κατά κάποιον τρόπο είναι ένα χορόδραμα, που σύμφωνα με μια εκδοχή από ορισμένες περιοχές της Κύπρου, βασίζεται στο εξής ωραίο παραμύθι:

Κάποτε, στα παλιά χρόνια, ζούσε μια όμορφη Βασιλοπούλα της Κύπρου, η οποία μόλις έφθασε σε ηλικία γάμου, προκειμένου να διαλέξει τον καλύτερο νέο για σύζυγό της, έβαλε ντελάληδες να διαλαλήσουν ότι προκηρύσσει διαγωνισμό χορού.

Την ορισμένη μέρα έγινε η συγκέντρωση μπροστά στη βασιλοπούλα αλλά και σε πολλούς θεατές. Οι νέοι που μαζεύτηκαν άρχισαν να χορεύουν ανά δύο, ο ένας απέναντι στον άλλον (καρτζίν=αντικριστά), απ' όπου προήλθε και η λέξη αντικριστοί χοροί ή καρτσιλαμάδες. Έτσι στον πρώτο χορό της σειράς των ανδρικών αντικριστών (σε χρόνο των 9/8), ο τότε μνηστήρας και σημερινός χορευτής, με τα χέρια ψηλά και τεντωμένο το κορμί, με ύφος προκλητικό και ανταγωνιστικό, προσπαθεί να δείξει την παλικάριά του, χορεύοντας με ανάλαφρα πηδήματα και κτυπήματα στο δεξί του πόδι.

Στη συνέχεια οι μνηστήρες – σύμφωνα πάντοτε με το παραμύθι – χορεύουν τον δεύτερο αντικριστό (σε χρόνο 7/8), με ζωηρά βήματα και καθίσματα.

Ακολουθεί ο τρίτος αντικριστός (σε χρόνο 2/4), πάλιν με ζωηρά γρήγορα πηδήματα και καθίσματα, καθώς και κτυπήματα με το χέρι του δεξιού ποδιού στον αέρα. Στη συνέχεια οι μνηστήρες για να δείξουν ο καθένας και την ικανότητά του στο τραγούδι, την ετοιμότητα του πνεύματός του, καθώς και την ευφράδεια του, τραγουδούν υπό τύπον σιχομυθίας δίστιχα τραγούδια, τα γνωστά μας «τσιαττίσματα».

Μ' αυτά εξυμνούν τον έρωτα, την παλικάριά, την ομορφιά αλλά και τα βάσανα, που φέρνει η αγάπη. Η φωνή πάνω στην οποία τραγουδούν τα δίστιχα είναι η γνωστή Παραλμνίτισσα. Στη σειρά των χορών των μνηστήρων ακολουθεί ο τέταρτος αντικριστός (σε χρόνο 9/8), που χορεύεται με ελαφρά πηδήματα και με το σώμα και τα χέρια πάντοτε τεντωμένα για να δείξουν έτσι την παλικάριά και συνάμα την καπατσωσύνη τους.

Τέλος, οι μνηστήρες του μύθου, τραγουδούν τον μπάλλο ή πέμπτο ανδρικό αντικριστό (σε χρόνο 7/8), συνυφασμένο με τραγούδι μακρόσυρτο τύπου «αμανέ» ή «μα-

νέ». (αμανέδες και μπάλλους συναντούμε και σε άλλα μέρη του ελληνικού ιστορικού χώρου όπως στα νησιά και τη Μικρασία).

Η λέξη «αμανές» είναι ανατολίτικης προέλευσης. Οι Έλληνες ωστόσο έχουν κάνει δικό τους τον αμανέ. Στίχος του είναι πάντα ο ελληνικότατος δεκαπεντασύλλαβος. Το τραγούδι λέγεται για να δείξουν και πάλι οι χορευτές την ωραία τους φωνή αλλά και την αγάπη και τον καημό τους. Ο αμανές τραγουδιέται με μακροσύρτη, παθιαίρικη φωνή. Παραθέτουμε ένα χαρακτηριστικό δίστιχο, που εκφράζει το πάθος του τραγουδιστή για τα κάλλη του κόσμου, με κάποια όμως μελαγχολία και πίκρα αλλά και με φιλοσοφική διάθεση:

*«Τι να την κάνω τη ζωή, αν είναι κι άλλη τόση
αφού υπάρχει θάνατος και το κορμίν θα λειώσει».*

Ας σημειωθεί ότι η λέξη μπάλλος είναι αντιδάνειο και προέρχεται από το αρχαίο ελληνικό ρήμα «βαλλίζω», που σημαίνει χορεύω με πηδήματα και στριφογυρίσματα (απ' όπου και ο «βαλλισμός» χαρακτηριστικός αρχαίος χορός). Την πήραν οι ξένοι και έκαναν τις γνωστές μας λέξεις "ball", "balletto", "waltz", "walzer" κλπ. Την πήραμε ξανά εμείς και κάναμε τον χορό μπάλλο.

Για να επανέλθουμε όμως στο ωραίο παραμύθι μας η βασιλοπούλα αφού είδε κι' άκουσε όλα τα παλικάρια και τους υποψήφιους συζύγους, διάλεξε εκείνον, που κατά τη γνώμη της είχε τα περισσότερα χαρίσματα.

Στη συνέχεια κάλεσε τις νεράιδες και τους είπε να της ετοιμάσουν τα προικιά της. Κι έτσι εξηγείται η προέλευση της γυναικείας «σουίτας» των αντικριστών χορών.

Θα ήταν παράλειψή μας να μην αναφέρουμε ότι όλο το φάσμα των Ανδρικών και Γυναικείων αντικριστών χορών βρίσκει την πλήρη έκφρασή του στις πολυήμερες εκδηλώσεις του Γάμου. Παράλληλα τραγουδιούνται και χορεύονται τα πανέμορφα τραγούδια που καλύπτουν όλες τις ανάγκες των ποικίλων εκδηλώσεων του Κυπριώτικου Γάμου. Φυσικά εκτελούνται και άλλα είδη χορευτικών σκοπών και τραγουδιών, αφού τα παλιά τα χρόνια ο Γάμος διαρκούσε αρκετές μέρες.

Γυναικείοι αντικριστοί χοροί

Το Ελληνικό δημοτικό τραγούδι είναι ο καθρέφτης της ψυχής και του πνεύματος του λαού μας. Όταν αναφερόμαστε στην υπέροχη αυτή πολιτιστική μας κληρονομιά θα πρέπει να θυμόμαστε πάντοτε ότι τα γεωγραφικά όρια των μουσικών παραδόσεων δεν ταυτίζονται πάντοτε με τα όρια των σημερινών κρατών τα οποία έχουν διαμορφωθεί ανάλογα με τα συμφέροντα των μεγάλων και των ισχυρών, καθώς και τις πολιτικές και άλλες σκοπιμότητες, που επικρατούν στην κάθε εποχή.

Ο διαχωρισμός των χορών μας σε ανδρικούς και γυναικείους γίνεται όπως αντιλαμβάνεστε τόσο στα πολύ παλιά χρόνια όσο και μέχρι πριν από μερικές δεκαετίες γιατί δεν ήταν επιτρεπτό να χορεύουν μαζί άνδρες και γυναίκες, ιδιαίτερα στους δημοτικούς χορούς. Εξ άλλου το ύφος αλλά και ο τρόπος που απαιτείται στην εκτέλεση των διαφόρων χορών είναι πολύ διαφορετικός ανάμεσα στα δύο φύλα. Οι μικτοί χοροί είναι νεώτερες συνήθειες. Έτσι αντίθετα με την ανδρική σουίτα αντικριστών χορών, η γυναικεία σουίτα διακρίνεται για τη σεμνότητα και την απλότητα με την οποία

χορεύεται: Γενικά είναι πιο συντηρητική και οι κινήσεις της χαρακτηρίζονται από χάρη και αυτοσυγκράτηση. Τα βήματα είναι μικρά και χαριτωμένα. Το βλέμμα των χορευτριών είναι πάντοτε προς τα κάτω.

Όπως η ανδρική έτσι και η γυναικεία σουίτα αποτελείται από πέντε κινήσεις ή φιγούρες (χορούς), που όλα μαζί αποτελούν ένα ενιαίο σύνολο. Είναι ο πρώτος, ο δεύτερος, ο τρίτος, ο τέταρτος και ο πέμπτος αντικριστός ή μπάλλος.

Χορεύονται από δύο γυναίκες, που στέκουν η μία απέναντι στην άλλη και κινούν τα χέρια κατά τρόπο, που υποδηλοί κέντημα ή ράψιμο, τόσο στον πρώτο όσο και στον δεύτερο αντικριστό.

Ο πρώτος αντικριστός έχει ρυθμό 9/8, που εκτελείται σε τέσσερις κινήσεις (σε συνεπτυγμένο ρυθμό), γι' αυτό και χορεύεται με τέσσερα βήματα. Ο δεύτερος έχει ρυθμό 7/8. Ο τρίτος είναι γνωστός και ως ο χορός του ανδρογύνου και έχει ρυθμό 2/4. Οι νεόνυμφοι χορεύουν προς τιμήν των προσκεκλημένων τους.

Οι τραγουδιστές λένε τραγούδια ευχητήρια, επαινετικά και παραινετικά ενώ οι προσκεκλημένοι «πλουμίζουν» το ανδρογύνο. Φυσικά και οι μουσικοί παίρνουν το φιλοδώρημα τους σε πιάτο ειδικά τοποθετημένο για τον σκοπό αυτό.

Στον τρίτο αντικριστό η κάθε μία κοπέλα παίρνει ένα μαντήλι από τα δύο άκρα διπλωμένο διαγωνίως και το κινεί ρυθμικά και χαριτωμένα. Υποτίθεται ότι το κέντησαν οι ίδιες στους προηγούμενους χορούς, γι' αυτό και λέγεται και χορός του μαντηλιού. Ο τέταρτος αντικριστός είναι σε ρυθμό 9/8 και η σουίτα ολοκληρώνεται με τον πέμπτο ή μπάλλο, σε ρυθμό 7/8, που τα τελευταία χρόνια παραλείπεται χάρη συντομίας.

Σύμφωνα με τον Γεώργιο Αβέρωφ, και το βιβλίο του «Τα Δημοτικά Τραγούδια και οι Λαϊκοί Χοροί της Κύπρου», υπάρχουν προαιρετικά τραγούδια στον πρώτο και στον τρίτο γυναικείο. Τραγούδια υπάρχουν και στον δεύτερο γυναικείο. Στην περίπτωση του χορού του ανδρογύνου (στον τρίτο) λέγονται οπωσδήποτε τραγούδια.

Μετά το τέλος τόσο της ανδρικής όσο και της γυναικείας σουίτας των αντικριστών χορών, εκτελείται και ένας συρτός. Στους ανδρικούς πολύ αγαπητός είναι ο «πολίτικος» ή πρώτος ανδρικός ενώ στους γυναικείους είναι ο τόσο δημοφιλής «Ψι-ντρή βασιλιτιά μου», που λέγεται και «Άρμα χορός» (έχουμε αναφερθεί σ' αυτόν προηγουμένως).

Ως γνωστό έχουμε ποικιλία συρτών χορών τόσο για τους άντρες όσο και για τις γυναίκες. Οι συρτοί, ως επί το πλείστον είναι ελλαδικής προέλευσης και έχουν τις ρίζες τους στους αρχαίους κυκλικούς ή αλυσωτούς χορούς. Αναφέρουμε ενδεικτικά τους: πρώτο, δεύτερο, τρίτο ανδρικό, συρτό Σηλυβριανό, συρτό (αζιζιέ) κ.ά. για τους άνδρες. Για τις γυναίκες το συρτό (άρμα χορό), συρτό (η φλογέρα), συρτό (μαυρομάτης), συρτό (το οργανάκι) κ.ά.

ΛΥΓΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ
Διπλωματούχος Βυζαντινής
Μουσικής, Μουσικολόγος - Ιεροψάλτης

ΓΛΩΣΣΙΚΑ

ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ἐναυσμα διὰ τὰς παρατηρήσεις τὰς ὁποίας ὁ γράφων ἐκφράζει εἰς τὸ παρὸν ἄρθρον ὑπῆρξεν ὁ τίτλος τῆς ἐπιτυχοῦς Ἑλληνικῆς κινηματογραφικῆς ταινίας «Νύφες». Ἐκ τῆς λέξεως δὲ αὐτῆς φερόμενος ἐπεξετάθην διὰ σκοποὺς παραδείγματος εἰς ὄλας τὰς λέξεις τῆς οἰκογενείας αὐτῆς, ὡς νύφη, νυφικόν, Νυφίος, νυφώνας κτλ., τὰς ὁποίας διαρκῶς καὶ ἀναποφεύκτως συναντῶμεν καθημερινῶς πρὸ ἡμῶν, ἐφ' ὅσον σχετίζονται μὲ ἐν τῶν βασικῶν μυστηρίων τῆς θρησκείας μας – τὸν γάμον.

Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον ἐνοχλεῖ εἰς τὰς λέξεις αὐτὰς καὶ εἰς τὰ ποικίλα παράγωγα τῶν εἶναι ἢ παραφθορεῖσα καὶ ἡ ἀπλουστευμένη γραφή καὶ προφορὰ τῶν ἄνευ τοῦ **μ** πρὸ τοῦ **φ**, δηλ. προφέρομεν καὶ γράφομεν νύφη ἀντὶ νύμφη, νυφικόν ἀντὶ νυμφικόν, ὁ Νυφίος ἀντὶ Νυμφίος κτλ. Ἡ ἀπλοποίησις τῶν εἰς τὴν τύχην ὡς παραδείγματα ἐπιλεγεισῶν αὐτῶν λέξεων ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸν τῆς ἀντιμετωπίσεως γενικῶς ὑφ' ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων τῆς γλωσσικῆς παραδόσεώς μας. Ἀμιλλόμεθα δυστυχῶς εἰς τὸ νὰ ἀπλοποιήσωμεν γλωσσικῶς τὰ πάντα, φαίνεται δὲ ὅτι ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν γλωσσικὴν παράδοσίν μας ἔχει ἐκλείψει παντελῶς καὶ πρὸ πολλοῦ.

Διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν ὡς ἄνω παρατήρησιν καλύτερον, ἄς ἐξετάσωμεν πῶς ἀντιμετωπίζεται τὸ θέμα τοῦτο εἰς τὰς ἄλλας γλώσσας. Μένων εἰς τὰς ὡς ἄνω λέξεις μὲ τὰς ὁποίας ἤρχισα τὸ παρὸν ἄρθρον, βλέπομεν ὅτι ἡ λέξις νύμφη ὑπάρχει καὶ εἰς τὰς ἄλλας Εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, ὡς τὴν Ἀγγλικὴν (the nymph), τὴν Γαλλικὴν (la nymphe), τὴν Γερμανικὴν (die Nympe) κτλ., αἱ ὁποῖαι βεβαίως ἐλήφθησαν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν. Ἡ λέξις αὕτη καὶ εἰς τὰς ὡς ἄνω τρεῖς γλώσσας διατηρεῖ τὴν ἀρχικὴν μυθολογικὴν ἔννοιαν τῆς, ἥτοι τὰς θεότητος τοῦ περιβάλλοντος καὶ τῆς φύσεως, τὰς Νύμφας, ἄνευ τῆς μεταγενεστέρας ἐπὶ πλέον χριστιανικῆς σημασίας, τὴν ὁποῖαν ἀποδίδομεν σήμερον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν εἰς τὴν λέξιν νύμφη καὶ τὰ παράγωγα ταύτης.

Ἡ οὐσία ὅμως εἶναι ὅτι ἐνῶ ἡμεῖς ἐγκατελείψαμεν τὴν ὀρθὴν γραφὴν καὶ προφορὰν τῆς λέξεως μὲ τὰ δύο σύμφωνα **μφ** καὶ τὴν ἠπλοποιήσαμεν εἰς τὴν παρεφθαρμένην προφορὰν νύφη, νύφες, νυφικόν, Νυφίος, νυφώνας κτλ., εἰς τὰς ξένας γλώσσας διατηρεῖται πιστῶς ἡ ὀρθὴ ἀρχικὴ γραφὴ καὶ προφορὰ τῆς λέξεως καὶ οὐδεὶς διανοεῖται νὰ τὴν ἀλλάξῃ ἢ ἀπλοποιήσῃ καὶ νὰ τὴν προφέρῃ ἄνευ τοῦ **μ** (m), δηλ. nyph ἢ nyphel! Ἐὰν δὲ πράξῃ τοῦτο τότε τόσον οἱ Ἄγγλοι ὅσον καὶ οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Γερμανοὶ θὰ τὸν χαρακτηρίσωσιν ἀπλῶς ὡς στεροῦμενον μορφώσεως!

Ἐφ' ὅσον ἐπεκεντρώθημεν εἰς λέξεις σχετιζομένας μὲ τὸν γάμον, θὰ ἤθελον παραμένων εἰς τὸ θέμα αὐτὸ νὰ ἀναφερθῶ εἰς δύο ἄλλας σχετικὰς μὲ αὐτὸν λέξεις εἰς τὴν Ἀγγλικὴν: Αὗται εἶναι αἱ λέξεις: wedding καὶ marriage. Ἐὰν καὶ οἱ Ἄγγλοι δὲν ἐσέβοντο τὴν γλώσσάν των καὶ διεκατείχοντο ὡς ἡμεῖς ἀπὸ τὴν μανίαν τῆς ἀπλοποιήσεως ταύτης, θὰ ἠδύναντο εὐκολώτατα νὰ γράφωσι τὰς λέξεις ταύτας: weding καὶ mariage (μὲ ἐν d καὶ ἐν r ἀντιστοιχῶς), καὶ μάλιστα χωρὶς οὐδεμίαν ἢ ἐλαχιστοτάτην ἀνεπαίσθητον ἀλλοίωσιν εἰς τὴν ἀκουστικὴν προφορὰν τῶν λέξεων αὐτῶν. Ὅμως δὲν τὸ πράττουσι, διότι σέβονται τὴν γλώσσάν των καὶ τὴν ὀρθὴν γραφὴν ταύτης. Ἐὰν δὲ

κάποιος είτε Ἄγγλος είτε ξένος γράψη τὰς λέξεις αὐτὰς ἠπλοποιημένας χωρὶς τὸ ἔν d καὶ τὸ ἔν r ἀντιστοίχως, τότε θὰ τὸν θεωρήσωσι καὶ χαρακτηρίσωσιν εἰς τὴν κυριολεξίαν ὡς γλωσσικῶς ἀστοιχείωτον!

Ἐξ αὐτοῦ τοῦ θέματος ὀρμώμενος, δηλ. τοῦ σεβασμοῦ τῆς ὀρθῆς γραφῆς τῶν λέξεων καὶ τῆς γλώσσης ἐν γένει ὑπὸ τῶν πολιτῶν, θὰ ἤθελον νὰ ἀναφερθῶ εἰς ἕν ἄλλον θέμα, τὸ ὁποῖον πρέπει ἐπίσης νὰ μᾶς ἀπασχολῇ: ἡ περιπτώσις τῶν ἔξωτερικῶν πινακίδων καταστημάτων, προϊόντων κτλ., αἱ ὁποῖαι βρίθουσι λαθῶν εἰς σημεῖον δολοφονίας τῆς ὀρθογραφίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. (Μάλιστα δὲ τὰς ἀνορθογραφίας τὰς βλέπομεν καὶ εἰς πινακίδας γραμμένας εἰς ξένας γλώσσας Ἀγγλικά, Γαλλικά κτλ.). Ὡς γνωστόν, αἱ πινακίδες γράφονται τῇ ἐγκρίσει τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν καταστημάτων ὑπὸ τῶν ταπελλογράφων, μᾶς συμπαθεστάτης τάξεως βιοτεχνῶν, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ὑψηλὸν μὲν καλλιτεχνικὸν αἰσθητήριον, ἀλλὰ δυστυχῶς διὰ διαφόρους λόγους ἔτυχον περιωρισμένων εὐκαιριῶν μορφώσεως. Ἐξ οὗ καὶ τὰ οἰκτρὰ ὀρθογραφικὰ λάθη, τὰ ὁποῖα βλέπομεν καθημερινῶς πρὸ ἡμῶν περιερχόμενοι τοὺς δρόμους τῶν πόλεων καὶ τὰ ὁποῖα δολοφονοῦσι τὴν Γλῶσσαν μας!

Κατὰ τὴν ἄποψιν τοῦ γράφοντος διὰ νὰ παύσωσιν αὐταὶ αἱ ἀπαράδεκτοι ἀνορθογραφίαι εἰς τὰς πινακίδας τῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι ρυπαίνουσι γλωσσικῶς ἐπὶ καθημερινῆς βάσεως τὰς πόλεις, θὰ εἰσηγούμενη ὅπως ὑπάρξη εἰδικῶς κανονισμὸς τῶν διαφόρων Δήμων, ὅπως δίδηται ὑπὸ τούτων ὀρθογραφικῆ ἐγκρισις διὰ τὴν γραφὴν τῶν εἰς δημόσιον χώρον ἀναρτουμένων πινακίδων. Πιστεύω, ὅτι μετ' εὐχαριστήσεως θὰ ἐδέχοντο τοιοῦτον ἐλεγκτικὸν ἔργον καὶ μάλιστα ἀμισθὶ συνταξιούχοι διδάσκαλοι καὶ καθηγηταὶ τῶν Ἑλληνικῶν, δηλ. νὰ διορθώσωσιν τὴν ὀρθογραφίαν τῶν γραφισομένων ἐπὶ τῶν ὑπὸ κατασκευὴν πινακίδων, μία ἐργασία, ἡ ὁποία θὰ προϋπέθετε ἐλαχιστότατον χρόνον διὰ τὴν διόρθωσιν τοῦ κειμένου μερικῶν πινακίδων τὴν ἑβδομάδα, ἀλλὰ θὰ συνέτεινε εἰς τὴν ἐξάλειψιν τῶν ἀνορθογραφιῶν εἰς τοὺς δρόμους τῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι δὲν περιποιοῦσι τιμὴν εἰς κανένα, πολὺ δὲ περισσότερον εἰς τοὺς Δήμους τῶν πόλεων ὡς τῶν ἀμέσως ὑπευθύνων δι' αὐτάς, καὶ αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουσι τὰς πόλεις τῆς Κύπρου ὡς κατοικουμένας ὑπὸ ἀμορφῶτων, ἀφοῦ οἱ πολῖται τούτων βλέπουσι παθητικῶς τὴν κατάστασιν καὶ οὐδὲν ἀντιδρῶσι πρὸς διόρθωσιν τῶν πραγμάτων.

Πρέπει, πιστεύω, νὰ ἴδωσιν οἱ Δήμοι τὴν παροῦσαν εἰσήγησιν πολὺ θετικῶς, διότι τοῦτο θὰ ἦνοιγε δι' αὐτοὺς καὶ τὸν δρόμον ἐπιβολῆς προστίμων εἰς τοὺς μὴ συμμορφουμένους! Καὶ γνωρίζομεν ὅλοι καλῶς, ὅτι οἱ Δήμοι ἔχουσιν ἀνάγκην εἰσπράξεων!... Ἔτσι ἐφ' ὅσον ὑπάρχουσιν οἱ τροχονόμοι διὰ τὴν τήρησιν τῆς κυκλοφοριακῆς τάξεως εἰς τὰς πόλεις, κάλλιστα θὰ ἠδύναντο νὰ ὑπάρχωσι καὶ οἱ γλωσσονόμοι διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς ὀρθῆς γλωσσικῆς τάξεως καὶ σεβασμοῦ τῆς ὀρθογραφίας τῶν πινακίδων τῶν ἐκτεθειμένων εἰς δημοσίους χώρους. Ἐφ' ὅσον δὲ δὲν θὰ συμμορφῶνται οἱ ὑπεύθυνοι δι' αὐτάς πολῖται πρὸς διόρθωσιν τῶν ἀνορθογραφιῶν τῶν κρεμασμένων ἔξωθι τῶν ὑποστατικῶν τῶν νὰ ὑποβάλλωνται εἰς πρόστιμον τόσον ὁ καταστηματοῦχος ὅσον καὶ ὁ ταπελλογράφος τῆς πινακίδος διὰ τὰς ἀνορθογραφίας τῶν καὶ τὴν γλωσσικὴν ρύπανσιν τῆς πόλεως. Ἴδου πεδίον λαμπρὸν εἰσπράξεως πρόστιμων ὑπὸ τῶν Δήμων! ἐν περιπτώσει βεβαίως μὴ συμμορφώσεως.

Τοῦτο δὲ μὲ φέρει εἰς τὴν τελευταίαν παρατήρησίν μου, τὴν ὁποῖαν ἐξέφρασα καὶ ἐδημοσιεύθη πρὸ μερικῶν ἐτῶν εἰς τὴν ἀναμνηστικὴν ἔκδοσιν τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Πα-

γκυπρίου Γυμνασίου ἐπὶ τῇ Ἑκατονταετηρίδι τῆς ἰδρύσεως τούτου. Εἰς τὸ ἄρθρον αὐτὸ ἀνεφέρθη μεταξὺ ἄλλων καὶ εἰς τὴν ὑποκριτικὴν, ὡς τὴν θεωρῶ, στάσιν τῆς συγχρόνου κοινωνίας ἐναντι τῆς γλωσσικῆς κληρονομίας μας. Δηλαδή, ἐνῶ ὅταν ἐπεμβαίνει τις κακοβούλως ἐπὶ τῆς νεκρᾶς καὶ ἀψύχου παραδόσεώς μας μὲ σκοπὸν ἀλλοιώσεως καὶ προκλήσεως βλάβης εἰς αὐτήν, ὡς π.χ. ἐπὶ ἐνὸς ἀρχαίου μνημείου, ἀρχαίου ἀγάλματος ἢ οἰουδήποτε ἄλλου ἔργου τέχνης, ἀμέσως ἢ Πολιτεία τὸν συλλαμβάνει καὶ τὸν φέρει πρὸ τῶν Δικαστηρίων, ὅπου καὶ καταδικάζεται αὐστηρότατα, ὡς πρέπει βεβαίως, ὅμως δυστυχῶς τὸ πεδίον εἶναι ἐλεύθερον εἰς τὸν οἰονδήποτε ὅσον ἀφορᾷ ἐπεμβάσεις ἐπὶ τῆς Γλώσσης μας, ἢ ὅποια εἶναι ἡ μόνη ζῶσα σύνδεσις μας μὲ τὸ ἀρχαῖον παρελθὸν καὶ τὴν παράδοσίν μας, οὕτως ὥστε νὰ δύναται ὁ οἰοσδήποτε νὰ ἀσεβῇ ἐπ' αὐτῆς δι' οἰασδήποτε μορφῆς γλωσσικῆς βιαιότητος καὶ μάλιστα ἀτιμωρητῆ!

Εἰς τοῦτο, πιστεύω, φέρουσι μεγάλην εὐθύνην καὶ πολλοὶ πολιτικοὶ καὶ Μέσα Μαζικῆς Ἑπικοινωνίας ἐν γένει, καθ' ὅτι αὐτοί, ἀντὶ νὰ εἶναι οἱ θεματοφύλακες τῆς διατηρήσεως ἀνεπάφου τῆς μόνης ζώσης κληρονομίας μας, τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, ὅμως παρατηροῦμεν ὅτι ἐν τῇ προσπάθειά των οἱ μὲν πολιτικοὶ νὰ πάρωσι τὰς ψήφους καὶ τῶν πλέον χαμηλῆς μορφώσεως τάξεων τοῦ λαοῦ καὶ νὰ φανῶσιν ὅσον γίνονται λαϊκοί, τὰ δὲ ΜΜΕ ὅπως γίνονται τὸ προσιτώτερον δυνατὸν κατανοητὰ ἀπὸ αὐτὰς τὰς τάξεις πρὸς αὐξήσιν τῆς κυκλοφορίας ἢ ἀκροαματικότητός των, κατέρχονται εἰς τὸ σημεῖον νὰ χρησιμοποιῶσιν εὐρέως τὰς πλέον παρεφθαρμένας λέξεις τῶν λόγῳ ἀτυχῶν συγκυριῶν περιορισμένης μορφώσεως λαϊκῶν τάξεων, ἐνῶ θὰ ἔπρεπεν, πιστεύω, ὁ ῥόλος πάντων νὰ ἦτο τελείως ἀντίθετος, δηλ. ἡ γλωσσικὴ ἀνέλιξις τῶν τάξεων αὐτῶν διὰ τῆς χρήσεως ὀρθοῦ λεξιλογίου καὶ λόγου.

Θὰ ἦτο καλόν, ἐὰν ἀφιερώνοντες ὀλίγον ἐκ τοῦ πολυτίμου χρόνου μας ἐπροβληματιζώμεθα ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ἐκφρασθεῖσων ἀπόψεων καὶ παρατηρήσεων τοῦ παρόντος ἄρθρου ζυγίζοντες καὶ κρίνοντες τὴν ὀρθότητα ἢ μὴ τούτων.

ΛΑΜΠΗΣ Γ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΣΤΟΝ ΚΩΣΤΑ ΜΟΝΤΗ

*Αυτό το κενό
μετά την ημερομηνία
της γέννησής σου
δυστυχώς συμπληρώθηκε.*

ΤΑΣΟΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΙΘΙΟΠΙΑ

ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΣΕΝΙΟ ΓΚΟΥΕΝΤΟ
ΚΑΙ Ο ΦΟΝΙΚΟΣ ΟΨΙΔΙΑΝΟΣ

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ

Για να πας στο Γκουέντο Γκενέτ, όπου θα ζήσεις σαν αυτοκράτορας, πρέπει να ταξιδέψεις ατέλειωτες ώρες σα μουζίκος. Είναι μια παραμυθένια ζούγκλα, κάπου τριακόσια χιλιόμετρα νότια της Αντίς Αμπέμπα.

Πριν χρόνια πολλά, η Τανάνια Γουόρκ, κόρη του Χαϊλέ Σελάσιε, σε συνεργασία με Ιταλούς αρχιτέκτονες έφτιαξε μέσα σε τούτη τη ζούγκλα ένα θέρετρο. Το αυτοκρατορικό διαμέρισμα ξεχωριστό, στρογγυλό, σαν τα *Τοκουλια*, τις χωριάτικες αιθιοπικές καλύβες.

Πιο πέρα μια αίθουσα υποδοχής, τα άλλα δωμάτια της αυτοκρατορικής οικογένειας και παραξέω τα δωμάτια του προσωπικού, τα μαγειρεία, οι αποθήκες.

Στις βεράντες καναπέδες από μπαμπού με ωραία κρετόν, τραπεζάκια κομψά, αναπαυτικές πολυθρόνες. Έπιπλα και αντικείμενα, που θύμιζαν ένα αξιοπρεπές αστικό εξοχικό. Έτσι τα είδαμε όταν το αυτοκρατορικό θέρετρο έγινε ξενοδοχείο και άνοιξε τις πόρτες του στο κοινό.

Ύστερα από ένα χρόνο εισέβαλε κι εδώ η βαρβαρότητα. Οι πλαστικές καρέκλες αντικατέστησαν τις κομψές πολυθρόνες, τα κρετόν εξαφανίστηκαν, οι καναπέδες με σπασμένα πλευρά και χωρίς στρωσίδια.

Το μόνο που έμεινε, ευτυχώς, αναλλοίωτο, ήταν η παρθένα φύση του Γκουέντο Γκενέτ. Τα πανύψηλα ανθισμένα δένδρα, τα χιλιάδες πουλιά με τα αστραφτερά τους χρώματα, που γέμιζαν τον αέρα με μια μελωδία μοναδική, οι κρουνοί του καυτού νερού, που κατρακυλούσαν από τα βουνά, τα αφρισμένα ρυάκια με τις γραφικές γεφυρούλες από ακατέργαστους κορμούς δένδρων, οι γκουρέζες, που έκαναν έρωτα μέσα στις πυκνές φυλλωσιές, τα χιλιάδες καφεόδενδρα, που σου πρόσφεραν τον μυρωδάτο καφέ τους, οι δασωμένοι λόφοι, οι ανθισμένες χαράδρες και κείνο το αραχνοῦφαντο μαγνάδι, που κάθε πρωί και κάθε βράδυ τύλιγε απ' άκρη σ' άκρη τούτο τον μυθικό κόσμο.

Γκενέτ, στα αιθιοπικά σημαίνει παράδεισος. Μα για να φτάσεις ως εκεί θα υποστείς πολλά δεινά...

Η πριγκίπισσα Τανάνια Γουόρκ και ο αυτοκράτορας πατέρας της επισκέπτονταν το Γκουέντο Γκενέτ με ελικόπτερο. Μα εμείς, οι κοινοί θνητοί, που δε διαθέτουμε ούτε δίκυκλο, θα χρησιμοποιήσουμε τα σοσιαλιστικά μέσα μεταφοράς.

Το εισιτήριο πρέπει να το βγάλεις το πρωί της μέρας που θα ταξιδέψεις. Σηκώνεσαι λοιπόν από την αυγή και ξεκινάς για τον σταθμό. Στον δρόμο συναντάς κάτι λευκοφορεμένες σιλονέτες, που σου θυμίζουν τον σαβανωμένο Λάζαρο. Μονο που αυτές κρατούν φανάρια, μαγκάλια, κάρβουνα, γκαζάκια, φακούς και όλοι απαραιτήτως, ραβδιά!

Όταν φτάνεις στο πρακτορείο βλέπεις καθισμένους κατάχαμα πάνω από πεντακόσιους ανθρώπους που περιμένουν να ανοίξει η θυρίδα. Είναι ήρεμοι, καρτερικοί, συζητούν χαμηλόφωνα, ασχολούνται με την προετοιμασία του πρωινού τους.

Ανάβουν κάρβουνα, φτιάχνουν καφέ, τσάι. Μερικοί ψήνουν σε αναμμένα μαγκάλια, ιντζέρα, το αιθιοπικό ψωμί, είδος υπόξινης πίττας.

Και ξαφνικά όλη αυτή η ηρεμία χάνεται. Ο κόσμος σηκώνεται αλαφιασμένος: καφέδες χύνονται, φανάρια σβήνουν, τρόφιμα πετιούνται έξω από τα καλάθια, φωνές διαπεραστικές σχίζουν την αυγινή γαλήνη.

«Το πόδι μου, την κοιλιά μου, τα κάρβουνα, με σκότωσες, καίγομαι, το χέρι μου».

Κανείς δε δίδει σημασία σ' αυτές τις κραυγές. Όλοι τρέχουν προς το αναμμένο φως. Άνοιξε η θυρίδα για τα εισιτήρια!

Μέσα σ' αυτή την κοσμοχαλασιά βρέθηκα κι εγώ. Δεν ξέρω πόσους ποδοπάτησα, πόσα μαγκάλια αναποδογύρισα, πόσα φλυτζάνια έσπασα. Ένα ξέρω, πως όταν, ύστερα από μια αληθινή Οδύσσεια, έφθασα στη θυρίδα, κρατούσα μόνο λίγα δολάρια, για το εισιτήριο και το φιλοδώρημα. Η τσάντα μου είχε κάνει φτερά.

Ο συνάδελφος, που πέρασε όλη του τη ζωή στην Αιθιοπία, κοιτάζοντας το σαραβαλιασμένο λεωφορείο που θα μπαίναμε είπε:

«Ο Θεός να δώσει να επιστρέψετε σώοι· μα κι αν δεν φθάσετε στον αιθιοπικό παράδεισο, σίγουρα ο καλός Θεός, κατά την ώρα της κρίσεως, θα σας στείλει ασυζητητί στον αληθινό παράδεισο για όσα υπέστητε και θα υποστείτε σ' αυτό το τρελό εγχείρημα. Καλή αντάμωση».

Για να φθάσαμε στο Γκουέντο Γκενέτ ταξιδέψαμε με ετοιμόρροπα λεωφορεία, βρώμικα κάρρα, αργοκίνητες βοϊδάμαξες. Ο άνδρας μου κάθε τόσο μου υπενθύμιζε τα λόγια του συναδέλφου· κι εγώ δείχνοντάς του την πανέμορφη φύση, τα δάση από πανύψηλους κάκτους, τις φωλιές τερμιτών που χωρούσαν άνθρωπο, τα ζώα, τα πουλιά, που συντρόφευαν τη μοναχική πορεία μας του υπενθύμιζα το γνωστό:

«Δύο κατάδικοι κοιτούσαν απ' τα κάγκελά τους μέσα. Ο ένας έβλεπε τη λάσπη και ο άλλος έβλεπε τα αστέρια!».

- Ας δούμε καλέ μου, κι οι δυο μας τ' αστέρια! Κι ύστερα! Μην ξεχνάς πως στο τέρμα του ταξιδιού μάς περιμένει το αυτοκρατορικό τοκούλι, το έχω κλείσει από καιρό... Κάποια στιγμή με κοίταξε σκεπτικός, κι ύστερα είπε:
- Πώς καταφέρνεις να διώχνεις πάντα τη σκουριά και να αποκαλύπτεις την κρυμμένη λάμψη; Από ποια συρταράκια της μνήμης ανασύρεις κάθε φορά τον ταιριαστό για την περίπτωση λόγο; Ποιος σου έμαθε αυτή τη μαγική τέχνη;
- Δε μου αρέσει το ρήμα: καταφέρνεις! γιατί αυτό προϋποθέτει μια προσπάθεια, ενώ εγώ δεν προσπαθώ, όλα έρχονται έτσι απλά και αυθόρμητα. Δεν ξέρω πώς να σου το εξηγήσω. Να, τούτη την ώρα δεινοπαθούμε μέσα στο κάρρο, μα εγώ είμαι δοσμένη ψυχή τε και σώματι στην πανδαισία των χρωμάτων και των μορφών. Κοίταξε εκείνο το πουλί, είδες ποτέ σου ωραιότερα χρώματα, τέτοιο λοφίο, τέτοια ουρά; Άκουσες ποτέ σου τέτοιο κελαήδημα;

– Για να δεχτούμε την ομορφιά, τη γνώση και την ποίηση, που αναδύονται από παντού, πρέπει να 'ναι ολάνοιχτοι οι πόροι του κορμιού, του νου και της ψυχής μας...

Οι μέρες του Γκουέντο Γκενέτ ήταν από τις ωραιότερες μέρες της ζωής μας, ως τη στιγμή που η αρχαιομανία μου ανακάλυψε τον Οψιδιανό...

Κάθε πρωί, βάζαμε τα μαγιώ μας, μήνας Δεκέμβρης, και κάναμε μπάνιο στο βουνό. Τέσσερις κρουνοί με αχνιστό νερό κατρακυλούσαν από ψηλά κι εμείς από κάτω απολαμβάναμε το ευεργετικό υδρομασάζ. Λίγα μέτρα πιο πέρα ένας ποταμός κυλούσε τα παγωμένα νερά του ανάμεσα από βράχια με περίεργα σχήματα, φουντωτούς θάμνους, πανύψηλα δένδρα. Παραδείσια πουλιά φτερούγιζαν από κλαδί σε κλαδί ενώ οι πίθηκοι πετούσαν τ' αποφάγια τους πάνω στα κεφάλια μας.

Γυρίζοντας κόβαμε, από τα πάλοι ποτέ αυτοκρατορικά κτήματα, αβοκάντο, μπάνανες, παπάγιες· μαζεύαμε και καφέ, που η Αλμάζ, μια πληθωρική γκαρσόνα, σε ελάχιστο χρόνο τον καβούρντιζε, τον κοπάνιζε και μας πρόσφερε ένα μοναδικό σε άρωμα και γεύση καφέ!

Είχαμε ξεχάσει τις ταλαιπωρίες του ταξιδιού και απολαμβάναμε τη μοναδική όμορφιά που μας τριγύριζε. Κάναμε εξορμήσεις στα γύρω βουνά και ανακαλύπταμε κάθε μέρα κι ένα αλλιώτικο πρόσωπο της πανέμορφης αιθιοπικής φύσης, καθώς και περίεργες μορφές της αιθιοπικής ζωής, επιβιώσεις πανάρχαιες.

Ανάμεσα στα λιγοστά σκεύη της χωριάτικης καλύβας του Γκουέντο Γκενέτ –πιο λιτή ανθρώπινη κατοικία δεν έχω δει– βρήκα λίθινους τριπτήρες όμοιους κι απαράλλαχτους με τους κυκλαδικούς και πολλά ξυράφια από οψιδιανό. Οι χρήσεις τους ίδιες, όπως πριν από 5000 χρόνια. Ειδικά τον οψιδιανό τον χρησιμοποιούν για να κόβουν τα νύχια, να ξυρίζονται, ν' ανοίγουν τ' αποστήματα. Είναι λένε, ιδεώδες νυστέρι καθώς η λεία του επιφάνεια δεν επιτρέπει να ευδοκιμήσει εκεί κανενός είδους μικρόβιο. Τον χρησιμοποιούν όμως και για κάτι άλλο...

– Σκέψου, έλεγα στον άνδρα μου, σκέψου, πως αυτή τη στιγμή ζούμε στη νεολιθική εποχή. Μα δεν είναι άξιο προσοχής ότι το τέλος του 20ου αιώνα εδώ χρησιμοποιούν ακόμα λίθινα εργαλεία;

.....

Μια μισόγυμνη αιθιοπίδα μου χάρισε ένα αστραφτερό ξυράφι από οψιδιανό. Ήταν μεγάλο και ιδιαίτερα προσεγμένο. Το πήρα με άφατη ευτυχία. Η συλλογή μου από προϊστορικά εργαλεία των Κυκλάδων θα πλουτισθεί τώρα με το νέο μου απόκτημα του Γκουέντο Γκενέτ!!

Ποιος να μου το 'λεγε εκείνη την ώρα πως αυτό ακριβώς θα γινόταν η αιτία της απώλειας του μοναδικού επίγειου παραδείσου, που γνώρισα ποτέ στη ζωή μου, του Γκουέντο Γκενέτ!

Το μεσημέρι στο τραπέζι το επεδείκνυα με καμάρι στους συνδαιτημόνες.

– Τι το θες αυτό το φονικό όργανο;

Είπε το γκαρσόνι με μια καταφανή απέχθεια στον τόνο της φωνής και στην έκφραση του προσώπου του.

- Μ' αυτό κόβουν το πέος των ανδρών...
- Δηλαδή, τι εννοείς; ρώτησε θορυβημένος ένας Ιταλός τουρίστας.
- Μα πώς; Δεν ξέρετε το έθιμο που επικρατεί εδώ;
- Όχι.
- Ε, λοιπόν, υπάρχει μια φυλή, εδώ στην Αιθιοπία, που ο κάθε νέος για να παντρευτεί πρέπει να σκοτώσει κάποιον άνδρα, να του κόψει τα γεννητικά του όργανα και να τα χαρίσει στην εκλεκτή της καρδιάς του. Κι αυτή, βεβαία ούσα ότι έχει μπροστά της ένα ήρωα, δέχεται να τον παντρευτεί.
- Και τα πειστήρια του ηρωισμού τι γίνονται;
- Α, αυτά τα ξεραίνει, και τα κρεμά μενταγιόν στο λαιμό της. Βάρβαρο έθιμο κυρία μου, πολύ βάρβαρο, κι αυτοί που το διατηρούν ακόμα πιο βάρβαροι.
- Ναι, αλλά πανάρχαιο, μην ξεχνάτε ότι το βρισκόμα και στην Παλαιά Διαθήκη.
- Δεν είναι δυνατόν, κυρία μου, να λείει τέτοια φοβερά πράγματα το ιερό βιβλίο.
- Κι όμως τα λείει. Ο Σαούλ για να δώσει τη θυγατέρα του στο Δαβίδ απαιτεί από τον τελευταίο να σκοτώσει εκατό Φιλισταίους και να του προσκομίσει «τας ακροβυστίας» των. Κι ο Δαβίδ εκτελεί τον άθλο, προσκομίζει στον μέλλοντα πεθερό του εκατό ακροβυστίες και παντρεύεται την κόρη του.

Όσο για το μενταγιόν, κι αυτό έχει την εξήγησή του. Το ανδρικό μόριο ως φορέας δύναμης πάντα προκαλούσε θαυμασμό, μα και δέος· γι' αυτό και χρησιμοποιήθηκε σαν φυλαχτό. Και επειδή δεν ήταν δυνατόν πάντα να έχουν αυθεντικά ανδρικά όργανα έφτιαχναν ομοιώματα και τα κρεμούσαν στο λαιμό. Έτσι εξηγείται και η επιβίωση του δικού σας εθίμου.

Συνεπαρμένη από τη γοητεία της επιβίωσης αρχαίων εθίμων στη σύγχρονη Αιθιοπία δεν πρόσεξα πως στο εστιατόριο, με την πολυεθνική πελατεία, είχε απλωθεί μια παγερή σιωπή. Πρώτος τη διέκοψε ο Γάλλος.

- Επειδή εγώ δεν επιθυμώ να έχω τη μοίρα των Φιλισταίων, αναχωρώ για την Αντίς Αμπέμπα, ένα ταξί, παρακαλώ.

Κι ο Σαουδάραβας, που 'χε περάσει αλησιμόνητες νύχτες με μια δεκαπεντάχρονη μελαψή αιθιοπίδα, δηλώνει αναχώρηση.

- Γιατί, Γιατί; Διαμαρτύρεται η μικρά και προβάλλει προκλητικά τα τροφαντά στηθάκια της.

Ο μελαψός εκατομμυριούχος αγνοεί την ελκυστική ιερόδουλη, που μέχρι πρότινος δεν την αποχωριζόταν ούτε στιγμή, δίδει ένα γενναίο φιλοδώρημα στο γκαρσόνι και απαιτεί το ταξί να έρθει τώρα αμέσως χωρίς ούτε ένα λεπτό καθυστέρηση. Όπερ και εγένετο.

Οι πελάτες, ο ένας μετά τον άλλο, δηλώνουν αναχώρηση. Η αίθουσα αδειάζει κι εγώ πανευτυχής ψιθυρίζω στον άνδρα μου:

- Υπέροχα, θεσπέσια, τώρα ολόκληρο το αυτοκρατορικό θέρετρο θα είναι δικό μας, κατάδικό μας.
- Δε νομίζω.
- Γιατί;
- Γιατί κι εμείς φεύγουμε σε λίγο για την Αντίς Αμπέμπα και μην επιστρατεύσεις πάλι τη σαγήνη του λόγου σου, δε θα με πείσεις. Η εικόνα του Δαβίδ με τας εκατό ακροβυστίας των σκοτωμένων Φιλισταίων και το αληθινά απάνθρωπο έθιμο του γαμήλιου περιδέραιου δεν επιτρέπει πια παραμονή εδώ. Λοιπόν ετοιμάσου τώρα, αμέσως.

.....

Σίγουρα η Εύα, όταν εξεδιώχθη από τον βιβλικό παράδεισο, δεν θα ένιωθε τόση απελπισία, όση εγώ φεύγοντας από το Γκουέντο Γκενέτ.

Από κείνη την ημέρα η θέα του οψιδιανού φέρνει στον νου μου τον κατηραμένο όφι! Κι οι δυο έπαιξαν τον ίδιο ρόλο στη ζωή δύο γυναικών....

BIRGINIA BERGH-NERH

ΑΤΙΤΛΟ Ι

*Κρασί στο δείπνο·
 με τον κρατήρα στο ένα χέρι
 με το αντίδωρο στη χούφτα
 μεταλαμβάνουν των αχράντων
 έτοιμοι για τη θυσία.
 Αργούν οι άγγελοι
 και βγαίνουν
 στο πλιάτσικο τα σεραφείμ
 άδεια τα τείχη
 όλες οι πύλες
 ανοιχτές.*

ANTPEAS MAPAS

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΦΟΡΑ

Ο ουρανός δεν έλεγε να σταματήσει το δάκρυ του στις 18 Φεβρουαρίου 2004. Από το πρωινό άνοιξε τους κρουνούς του και κατάβρεχε τη γη με τα σιγανά δάκρυά του γιατί σήμερα ήταν η τελευταία φορά που θα γιόρταζε τα γενέθλιά του –τα 90κοστά– ο Μεγάλος της Κύπρου Ποιητής.

Κι εμείς, με εννιά άσπρα τριαντάφυλλα, συμβολικά –ένα για κάθε δεκαετία– και άσπρα –όπως την καθαρή καρδιά του ποιητή– μπαίναμε στο σπίτι της οδού Σαλαμίνας 2 στον Άγιο Δομέτιο, στο σπίτι του Κώστα Μόντη, για να του ευχηθούμε.

Εμείς... ο Πρόεδρος και μια μικρή ομάδα του διοικητικού συμβουλίου της «Αδούλωτης Κερύνειας», είχαμε την εξαιρετική τύχη, να μας δεχτούν για λίγες «ευχές».

Δεν δεχόταν επισκέψεις ο Ποιητής τον τελευταίο καιρό... Ήταν άρρωστος. Όμως εμάς, μας δέχτηκε... Μόλις άκουσε πως το Σωματείο της «Αδούλωτης Κερύνειας» θέλει να του ευχηθεί και να του διαβιβάσει προφορικά την απόφαση του Σωματείου να τον τιμήσει σε εκδήλωση που ετοιμάζει μαζί με τη χορωδία του για τα ενενήντα χρόνια του, το χαμόγελό του άνοιξε και η αγκαλιά του άνοιξε γιατί η Κερύνεια θα τον τιμούσε, η Κερύνεια που τόσο αγάπησε, τόσο τραγούδησε και τόσο πόνεσε γι' αυτήν γιατί οι ρίζες του απ' εκεί προέρχονται, κατάγεται από την ωραία Λάπηθο της επαρχίας της Κερύνειας.

Τον είδαμε, μας χαμογέλασε, μας μίλησε, μας έδειξε πόσο μας αγαπά κι εμείς τον παρακαλέσαμε να κρατά καλά και να μας συμπαραστέκεται ώπου να γυρίσουμε στην «Ελευθέρη Κερύνεια μας» και να γιορτάσουμε εκεί, μαζί του τα «Ελευθέρια»...

Άλλα η καρδιά πεθυμά κι άλλα η μοίρα ξεκινά... Ύστερα απ' λίγες μόνο μέρες, την 1η του Μάρτη του 2004, ο Ποιητής ξεκίνησε το μεγάλο ταξίδι για την Αιωνιότητα.

Εμείς της «Αδούλωτης Κερύνειας» νιώσαμε ένα μεγάλο άδειασμα... Δεν προλάβαμε... να του τραγουδήσουμε μαζί με τη χορωδία μας το «Απόσεισέ τους Πενταδάκτυλέ μου»... και να τον έχουμε αντίκρυ μας να τ' ακούει και να χαμογελά με κείνο το αχνό χαμόγελο του... Δεν προλάβαμε...

Ήταν η «τελευταία φορά» που τον είδαμε στις 18 Φεβρουαρίου του 2004 και... ίσως ήμασταν οι τελευταίοι –εκτός από το οικογενειακό του περιβάλλον– που τον είδαμε. Σίγουρα όμως δεν είμαστε οι τελευταίοι που θα τον τραγουδήσουμε... Οι στίχοι του αιώνια θα συντροφεύουν τον άνθρωπο όπου γης, γιατί η ποίηση του «αιώνια είναι», όπως και η μνήμη του για όλους εμάς που τον ζήσαμε και για όλους που θα τον ζήσουν στο μέλλον μέσα απ' εκείνους τους στίχους του που τόσο βαθειά αγγίζουν το πνεύμα, το μέσα μας, την καρδιά μας.

Για το Σωματείο «Αδούλωτη Κερύνεια»
ΝΙΤΣΑ ΣΟΛΟΜΩΝΙΔΟΥ- ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Γιώργου Χατζηκωστή, Κεράμιον Ύδατος. Συναγωγή κειμένων. Λευκωσία 2004

Ο γνωστός εκπαιδευτικός και συγγραφέας Γιώργος Χατζηκωστής, με μακρόχρονη ηθεία στα εκπαιδευτικά και τα ευρύτερα πνευματικά πράγματα του τόπου, μας δίνει με το βιβλίο του αυτό την ευκαιρία να περιδιαβάσουμε σε ένα ευρύ κύκλο θεμάτων του ενδιαφέροντός του, τα οποία χειρίζεται με γνώση, σοβαρότητα και επιστημονικό ήθος, καθώς και με σαφήνεια και κομψότητα λόγου, χωρίς καθόλου εκζήτηση ή επιτήδευση. Ο πλούσιος φιλολογικός και ιστορικός οπλισμός του, και κυρίως η αγάπη του για την ιδιαίτερη πατρίδα του, αλλά και για τον καθόλου Ελληνισμό και τη μοίρα του είναι προφανή. Πρόκειται για μια σημαντική κατάθεση στα Κυπριακά Γράμματα, τα οποία υπηρετεί από τα πρώτα χρόνια της εκπαιδευτικής του σταδιοδρομίας ίσαμε σήμερα, με εργατικότητα, ένθεο πάθος και συνέπεια.

Στο βιβλίο του με τον πιο πάνω ευρηματικό τίτλο ο συγγραφέας συγκεντρώνει σε 381 σελίδες, κείμενά του 45 περίπου χρόνων, τα οποία ή είχαν δημοσιευτεί σε εφημερίδες, περιοδικά και συλλογικά έργα ή είχαν εκφωνηθεί σε διάφορες ευκαιρίες από τον ίδιο υπό τύπο λόγων ποικίλου είδους ή ως ραδιοφωνικές εκπομπές, και έμεναν αδημοσίευτα. Μερικά από τα κείμενά του τα είχα διαβάσει όταν πρωτοδημοσιεύτηκαν κυρίως στο περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, με ενδιαφέρον όμως και ευχαρίστηση τα διάβασα και πάλι στο *Κεράμιον ύδατος*.

Βασικά το έργο χωρίζεται σε πέντε ενότητες: «Πρόσωπα και κείμενα», «Ιστορία – Χρονικό», «Η κριτική και το βιβλίο», «Εκπαιδευτικά» και «Από τη γυμνασιαρχία στο Παγκύπριο Γυμνάσιο». Προηγείται προλογικό σημείωμα, όπου εξηγείται ο τίτλος του βιβλίου και δίνεται σε συντομία το περιεχόμενό του, και το βιβλίο κλείνει με το Επίμετρο, όπου παρατίθεται η αντιφώνησή του κατά την απονομή του Βραβείου Γραμμάτων του Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου και μια συνέντευξή του στην Περσεφόνη Ανδρέου.

Στην πρώτη ενότητα, που καταλαμβάνει 150 σελίδες, υπάρχουν εργασίες γύρω από την κυπριακή, την ευρύτερη ελληνική και την ευρωπαϊκή γραμματεία.

Το πρώτο κείμενο, με τίτλο «Ο Έλληνας Παλαμάς», αποτελεί την απάντησή του στην έρευνα του περιοδικού *Θέματα Κριτικής* με το ερώτημα «Πώς αντικρίζετε το θέμα "Παλαμάς"». Εδώ καταθέτει ότι ο Παλαμάς τον συγκινεί ως μεγάλος Έλληνας, ως πνευματικός, αλλά και εθνικός πατέρας της εποχής του, γιατί είχε δώσει ποιητικά την εθνική μας ιστορία, κάτι που είχε κάμει ο Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος με την ιστορία του.

Στο «Μνήμη Ρήγα Φεραίου» παρουσιάζει τον Ρήγα κυρίως ως ένα διαφωτιστή, «έναν ιδεολόγο και κήρυκα της προσδοκώμενης ανάστασης του Γένους, ένα συνειδητό πιστό των δημοκρατικών αξιών, έναν οξύ πολιτικό νου, έναν οραματιστή και οργανωτή ενός κινήματος σε διεθνή έκταση και με πανευρωπαϊκή σημασία. Ένα πνευματικό ανάσθημα, που το λάμπρυνε, ως επιστέγασμα, ο φωτοστέφανος του μάρτυρα». Όλοι αυτοί οι χαρακτηρισμοί τεκμηριώνονται με τη διήγηση των ενεργειών του και του μαρτυρικού του θανάτου, κυρίως όμως με την περιγραφή και ανάλυση του συγγραφικού του έργου, διαφωτιστικού, πολιτικού, πατριωτικού και εθνεγερτικού.

Στο τρίτο κείμενο «Στρατηγός Μακρυγιάννης, αγωνιστής της Ελευθερίας και της Δικαιοσύνης» υποστηρίζεται ότι ο Μακρυγιάννης, όπως έδειξε με τα λόγια και τα έργα του, υπήρξε «μια από τις πιο ευγενείς ψυχές του νεώτερου Ελληνισμού», ο αντιπροσωπευτικότερος τύπος του Έλληνα πολεμιστή, που πολέμησε πάντα με τιμότητα για την ελευθερία, αλλά και για την επικράτηση της δικαιοσύνης.

Στο «Η Επανάσταση του 1821 στη Νεοελληνική Λογοτεχνία» αποδεικνύεται η ευρυμάθεια του Χατζηκωστή σε θέματα νεοελληνικής λογοτεχνίας, αφού παραθέτει πλήθος έργων της (ποιητικών, πεζών και θεατρικών), εμπνευσμένων από το μέγα γεγονός.

Στο πέμπτο μελέτημα «"Ο Όρκος" του Γεράσιμου Μαρκορά» αναλύεται το περιεχόμενο του πολύστιχου αυτού ποιήματος, που υμνεί το ολοκαύτωμα του Αρκαδίου και διατυπώνονται αισθητικές παρατηρήσεις για την ποιητική αξία του έργου.

Όπως είναι γνωστό, ο Ξενόπουλος υπήρξε πολυγραφότατος, πιο συγκεκριμένα ο πολυγραφότερος Νεοέλληνας πεζογράφος, ο μόνος ως τότε Έλληνας που ζούσε αποκλειστικά από το έργο του, το οποίο απλώθηκε σε 65 τόσα χρόνια και περιλαμβάνει διηγήματα, μυθιστορήματα, θεατρικά, μελέτες, κριτικές, έργα παιδικού θεάτρου και πάμπολλες επιστολές στο περιοδικό του *Διάπλασις των Παίδων*. Στο ομότιτλο μελέτημα γίνεται αναφορά σε καθέκαστα της ζωής και της συγγραφικής του δημιουργίας και διατυπώνονται κρίσεις για τις ποικίλες εκφάνσεις του έργου του.

Τα επόμενα έξι κείμενα της Ενότητας καταπιάνονται με πρόσωπα και κείμενα της κυπριακής γραμματείας: τον Ξάνθο Λυσιώτη, τον Ευαγόρα Παλληκαρίδη (δυο), τον Μίκη Κιτρομηλίδη, τον Κωνσταντίνο Σπυριδάκι και τον Κύπρο Χρυσάνθη.

Στον Λυσιώτη αφιερώνει ένα «Μικρό λόγο», όπως τον τιτλοφορεί, που εκφωνήθηκε στο φιλολογικό μνημόσυνο του ποιητή τον Νοέμβριο του 1997, όπου με προσωπικό, συγκινημένο τόνο καταθέτει γεγονότα και εντυπώσεις από την επικοινωνία και τη φιλική σχέση του με τον αισθαντικό ποιητή.

Στον ήρωα Ευαγόρα Παλληκαρίδη αναφέρονται δυο κείμενά του. Στο πρώτο σημειώνεται ότι η ποιητική κατάθεση του Παλληκαρίδη ανέρχεται σε 500 περίπου ποιήματα - πατριωτικά, θρησκευτικά, λυρικά, επιγράμματα, εϋθυμα-σατιρικά και ερωτικά - τα οποία, λόγω της ποιότητάς τους, του προσφέρουν επάξια, και όχι κατά παραχώρηση εξ αιτίας του ηρωικού του θανάτου, τον τίτλο του ποιητή. Στο δεύτερο ξεετάζεται η πίστη του, όπως αναδεικνύεται μέσα από περιστατικά της ζωής και του θανάτου του και μέσα από τα ποιήματά του.

Ο συγγραφέας, δάσκαλος ο ίδιος, είναι σε καλύτερη θέση από οποιονδήποτε άλλο να κρίνει τους δικούς του δασκάλους, ιδιαίτερα της ίδιας ειδικότητας, και αυτό κάμνει για το φιλόλογο Μίκη Κιτρομηλίδη, που τον είχε καθηγητή στην Ε' και Στ' τάξη του Ελληνικού Γυμνασίου Πάφου. Μιλά, λοιπόν, με σεβασμό και αγάπη για τον καθηγητή του, τον οποίο χαρακτηρίζει σπάνιο δάσκαλο, απλό, σεμνό, σοβαρό, μετριόφρονα, στον οποίο οφείλει «κυρίως και κατ' εξοχήν» την «όση γλωσσομάθεια» απέκτησε.

Στον Κιτρομηλίδη αναφέρεται έστω και έμμεσα και το επόμενο κείμενο, που καταπιάνεται με τον Κωνσταντίνο Σπυριδάκι μέσα από τις επιστολές που αυτός έστειλε (1932-1934) στο μαθητή του Μίκη Κιτρομηλίδη. Την περίοδο εκείνη ο δάσκαλος μετεκπαιδευόταν στη Γερμανία και ο μαθητής φοιτούσε στις δυο τελευταίες τάξεις του Παγκυπρίου Γυμνασίου και στη συνέχεια εργαζόταν στην εφημερίδα «Νέος Κυπριακός Φύλαξ». Οι επιστολές, γραμμένες στη δημοτική, διαπνέονται από στοργή προς τον αποδέκτη των επιστολών και άλλους μαθητές του και ενδιαφέρον για την προκοπή τους. Επίσης, σχολιάζει και συμβουλεύει τον Κιτρομηλίδη για διηγήματά του που του είχε στείλει και εκφράζει απόψεις για τη λογοτεχνία και τη νεοελληνική γλώσσα και ορθογραφία γενικότερα.

Στον Χρυσάνθη και στη σχέση του με το Παγκύπριο Γυμνάσιο είναι αφιερωμένη η επόμενη μελέτη, που είναι το εκτενέστερο κείμενό του κι όπου μάλιστα παρατίθενται και σημειώσεις με τις σχετικές παραπομπές. Εδώ, μετά από κάποιες γενικές παρατηρήσεις για την προσωπικότητα και το έργο του Χρυσάνθη, ξεετάζονται οι σχέσεις του λογοτέχνη και γιατρού με το σχολείο του ως μαθητή, καθηγητή της υγιεινής και παιδοκομίας, ως σχολιάτρου και ως υπηρέτη του σχολείου αυτού στην κίνηση των Γραμμάτων. Πρόκειται για μια ολοκληρωμένη μελέτη για την ενδιαφέρουσα αυτή πτυχή της πολύπλευρης δραστηριότητας του Χρυσάνθη.

Η ενότητα ολοκληρώνεται με πέντε μελετήματα, από τα οποία ένα αναφέρεται στην παρουσία της Κύπρου στο έργο των δυο μεγάλων Ιταλών ποιητών Δάντη και Πετράρχη, δυο στον επίσης Ιταλό συγγραφέα Βοκκάκιο και το έργο του *Δεκαήμερο* και δυο στο λόρδο Βύρωνα. Από τα δυο κείμενα για τον Βοκκάκιο, το ένα εξετάζει το έργο καθ' εαυτό και το άλλο την παρουσία της Κύπρου σ' αυτό, ενώ από τα δυο για τον Βύρωνα στο πρώτο περιγράφεται η επίσκεψη στον τάφο του φιλέλληνα ποιητή στην εκκλησία της αγίας Μαρίας Μαγδαληνής στη μικρή αγγλική πόλη Hucknall και στο δεύτερο η επίσκεψη στο Newstead Abbey, όπου το οικογενειακό σπίτι του.

Η δεύτερη ενότητα «Ιστορία – Χρονικό» καλύπτει 71 σελίδες και περιλαμβάνει τα ακόλουθα θέματα: «Αθλητισμός στην αρχαία Κύπρο και Κύπριοι πανελληνιονίκες», «Η πολιτικοθησκευτική σύγκρουση του τελευταίου βυζαντινού αιώνας», «Το χρέος (Μεσολόγγι 10 Απριλίου 1826)», «Αρχάδι 1866», «Μνήμη της Μικρασιατικής Ελλάδας», «Η έκδοση διδακτικών βιβλίων από το Παγκύπριο Γυμνάσιο στα χρόνια του Β' παγκοσμίου πολέμου», «Πενήντα χρόνια παλαμικών γιορτών στην Πάφο», «Η συμβολή του Γυμνασίου Αγρού στον απελευθερωτικό αγώνα 1955-1959». Όλα τα κείμενα είναι σίγουρα πολύ σημαντικά, ξεχωρίζω όμως το πρώτο και έκτο, γιατί είναι αποτέλεσμα έρευνας και φέρνουν στο φως καινούρια στοιχεία.

Στο πρώτο μαθαίνουμε για τα γυμνάσια και στάδια της Κύπρου, τους ξυστάρχες, τους πλειστονίκες, τους στεφανίτες και τους επιστάτες, τους γυμνασιάρχους και αγωνοθέτες, τους αγώνες που γίνονταν στην Κύπρο, τους αθλητές και νικητές σε τοπικούς και πανελληνίους αγώνες και για την ενίσχυση κυπριακών γυμνασίων από τη Μ. Ασία και γυμνασίου στην Ελλάδα από την Κύπρο.

Τέλος, στο «Η έκδοση διδακτικών βιβλίων από το Παγκύπριο Γυμνάσιο στα χρόνια του Β' παγκοσμίου πολέμου» γίνεται λόγος για την έκδοση κατά την περίοδο αυτή διδακτικών βιβλίων από καθηγητές του Παγκυπρίου Γυμνασίου και ανατύπωση ήδη εγκεκριμένων ελλαδικών διδακτικών βιβλίων, μια πρωτοβουλία που αναλήφθηκε από το Παγκύπριο, έπειτα από συνεννόηση με την ελληνική κυβέρνηση μέσω του ελληνικού προξενείου στη Λευκωσία, για να μη χαλαρωθούν οι εκπαιδευτικές σχέσεις Κύπρου – Ελλάδας κατά τη διάρκεια του πολέμου και της γερμανικής κατοχής.

Η επόμενη ενότητα «Η Κριτική και το Βιβλίο» σε 46 σελίδες καταπιάνεται με τα βιβλία *Εφταλού* του Ηλία Βενέξη, *Ο Κόσμος της Κύπρου – Αφήγηση* του Αδαμάντιου Διαμαντή, *Γραφή οδύνης* του Κυριάκου Πλησή, *Ματωμένη Κύπρος* του Δημήτρη Σιατόπουλου, *Οι δίσεκτες χρονιές και Πέρα απ' την Ελλάδα ο Ήλιος* του Κύπρου Χρυσάνθη, *Τα Επιγεγόμενα* του Γ.Θ. Βαφόπουλου και *Επιστροφή* του Σοφοκλή Λαζάρου. Των βιβλιοκρισιών προτάσσεται το κείμενο «Κριτική της λογοτεχνίας», όπου σκιαγραφείται η ταυτότητα του ικανού κριτικού και παρατίθενται τα στοιχεία που πρέπει, κατά τον Χατζηκωστή, να περιλαμβάνονται στην κριτική λογοτεχνικών έργων. Όπως ήταν αναμενόμενο, τα πιο πάνω γνωρίσματα συναντώνται στις πιο πάνω βιβλιοκρισίες του ίδιου, που αποτελούν μικρό δείγμα από τις πάνω από 120 που είχε κατά καιρούς δημοσιεύσει.

Οι υπόλοιπες δυο ενότητες με τίτλο «Εκπαιδευτικά» και «Από τη γυμνασιαρχία στο Παγκύπριο Γυμνάσιο» καταλαμβάνουν 20 και 68 σελίδες, αντιστοίχως.

Στην πρώτη περιλαμβάνονται τρεις ομιλίες του: Η πρώτη, με τίτλο «Η εκπαίδευση σε απόγνωση», εκφωνήθηκε σε συνεστίαση των μελών και φίλων του Ομίλου Πνευματικής Ανανέωσης και σ' αυτήν εκφράζει τους προβληματισμούς, την ανησυχία και την απόγνωσή του για το κατάντημα της εκπαίδευσης στον τόπο μας. Τα θέματα που θίγονται είναι καιρία, η δε προσέγγισή τους γίνεται όχι με θεωρητικό τρόπο, αλλά με παραδείγματα από την καθημερινή πράξη και τη ζώσα πραγματικότητα. Οι θέσεις που υποστηρίζει αποτελούν καρπό γνώσης και πείρας και εκφράζουν με ειλικρίνεια και δικαιολογημένο πάθος την έγνοια και τον καημό του για την εκπαίδευση, στην οποία καταδαπανήθηκε, μαχόμενος στην πρώτη γραμμή.

Η δεύτερη ομιλία είναι μια εισήγησή του σε συνεννόηση του Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου και σ' αυτή περιγράφει τις προσπάθειες που είχαν γίνει για τη διδασκαλία της κυπριακής λογοτεχνίας στα σχολεία μέσης εκπαίδευσης και καταθέτει τις δικές του απόψεις για το δέον γενέσθαι.

Στην τελευταία ομιλία, που είναι η αντιφώνησή του κατά την τιμητική εκδήλωση με την ευκαιρία της αφυπηρέτησής του, εκθέτει τις απόψεις του για τον ρόλο του εκπαιδευτικού, μιλά για τους δεσμούς του με το Παγκύπριο Γυμνάσιο και διατυπώνει εισηγήσεις προς την Κυπριακή Εκκλησία, τις εκπαιδευτικές αρχές, διδάσκοντες, διδασκόμενους και την κοινωνία της Λευκωσίας για το τι πρέπει να γίνει ώστε το ιστορικό αυτό σχολείο να μην περιπέσει ξανά σε παρακμή.

Η τελευταία ενότητα απαρτίζεται από ομιλίες, προσφωνήσεις, λογοδοσίες και άλλα κείμενα που έχουν σχέση με την υπηρεσία του ως γυμνασιάρχης στο Παγκύπριο Γυμνάσιο (1990-1996), όλα καλογραμμένα, που αντικατοπτρίζουν την αγάπη του για τους μαθητές και το σχολείο στο οποίο υπηρέτησε ως καθηγητής, βοηθός διευθυντής και διευθυντής, συνολικά για 14 χρόνια. Στέκομαι ξεχωριστά στον «Λόγο εορταστικό για την Εκατονταετηρίδα του Παγκυπρίου Γυμνασίου», γιατί εξετάζει σφαιρικά την ιστορία του σχολείου, υπογραμμίζει τις πρωτοποριακές πρωτοβουλίες του και αξιολογεί τη συμβολή του στην ανάπτυξη της παιδείας και της ευρύτερης πνευματικής ζωής στον τόπο μας. Μνημονεύει με ευγνωμοσύνη προκατόχους του και ιδιαίτερα τον αείμνηστο Σπυριδάκι, τον οποίο θεωρεί ως τον επιφανέστερο των γυμνασιάρχων του Παγκυπρίου.

Είναι γνωστή η σημαντική προσφορά του Γιώργου Χατζηκωστή κατά τη διάρκεια της γυμνασιαρχίας του στο Παγκύπριο Γυμνάσιο για την «αναστύλωση» και αναβάθμισή του «σε πολλούς τομείς: τον κτηριακό, τον εξοπλιστικό, τη συγκρότηση ή ανασυγκρότηση των εκπαιδευτικών του μουσείων, την ενεργοποίηση και αξιοποίηση των Κληροδοτημάτων του επ' αγαθώ των μαθητών και αποφοίτων του, την κωδικοποίηση της ιστορίας του, με τις οκτώ εκδόσεις που έγιναν στα πλαίσια του εορτασμού της Εκατονταετηρίδας του», που δεν χρειάζεται να προσθέσω οτιδήποτε. Τιμώντας αυτή την προσφορά του, ιδιαίτερα την εκδοτική, ο Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου του απένευσε το Βραβείο Γραμμάτων.

Σκόπιμα έκαμα κάπως αναλυτική αναφορά στα περισσότερα από τα περιεχόμενα του βιβλίου, για να καταδείξω την ποικιλία των θεμάτων (λογοτεχνία και ευρύτερη πνευματική δημιουργία, ιστορία και εκπαίδευση), την πνοή που τα διατρέχει, την ευρυμάθεια του συγγραφέα και τη λαγρότητα του λόγου του. Όλα τούτα καθιστούν το βιβλίο ενδιαφέρον και πιστεύω ότι αξίζει να διαβαστεί από ένα ευρύτερο κύκλο ανθρώπων που νοιάζονται για τον τόπο μας και τον ελληνισμό γενικότερα.

ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

Καλλιμάχου - «Επιγράμματα», Πρόλογος - Μετάφραση - Σχόλια Θανάσης Παπαθανασόπουλος, Εκδόσεις Μελέαργος - Αθήνα 1992.

Με τον πρόλογο, την έμμετρη μετάφραση και τα σχόλιά του στα επιγράμματα του Καλλιμάχου ο Θανάσης Παπαθανασόπουλος σημειώνει μια ακόμα σημαντική συμβολή στα Ελληνικά γράμματα.

Στο σύντομο αλλά πολύ εμπειριστατωμένο πρόλόγό του ο συγγραφέας-μεταφραστής κατατοπίζει πλήρως τον αναγνώστη για τη ζωή, τη δράση και την πνευματική δημιουργία του Καλλιμάχου του Κυρηναίου (305-240 π.Χ.) του επιφανέστερου ποιητή των Αλεξανδρινών χρόνων: Το πώς σχετίστηκε με την αυλή των Πτολεμαίων κι εργάστηκε στην περίφημη βιβλιοθήκη χωρίς να γίνει ποτέ διευθυντής της· επιτέλεσε όμως μνημειώδες φιλολογικό έργο με

τη συγγραφή του έργου «Πίνακες τῶν ἐν πάσῃ παιδείᾳ διαλαμπάντων καὶ ὧν συνέγραψαν» σε 120 βιβλία (κωδικοποίηση των πνευματικών θησαυρῶν της Βιβλιοθήκης). Ἐγινε ἔτσι πατέρας της Ἱστορίας της Λογοτεχνίας.

Ὡς ποιητῆς ἔγραψε διάφορα ἔργα ὅπως ελεγειακά, ἰάμβους, το ἐπύλλιο «Ἐκάλη», ὕμνους. Ἰδιαιτέρως λόγος γίνεται για τα 64 συγγράμματα που σώθηκαν κυρίως μέσω της Ἑλληνικῆς Ἀνθολογίας. Ὁ Θ. Παπαθανασόπουλος εὐστοχα παρατηρεῖ πως «τα μικροτεχνήματα αὐτά (ἐπιγράμματα) μποροῦν να λειτουργήσουν αποτελεσματικά στην εποχή μας που ὡς εποχὴ βιασύνης προτιμᾷ τὴ σύντομη ἔκφραση, ἀλλὰ και γιατί με το ὀρθολογικὸ τους πνεῦμα τα ἐπιγράμματα προβληματίζουν τους σύγχρονους ἀνθρώπους. Μας δίνει, ἐπίσης το ὅλο κλίμα αὐτῆς τῆς ἐπιγραμματικῆς ποίησης που χωρὶς να μπορεῖ να ἀποδώσει το μεγάλο πάθος εἶναι συναισθηματικὰ φορτισμένη υποβάλλοντας τα περισσότερα και τραγικότερα υπαινικτικὰ και συγκαλυμμένα.

Ἀπῆχώντας το ευγενές και λεπταίσθητο της σύγχρονῆς του κοινωνίας ο Καλλιμάχος, πρωτοτυπεῖ στους λυρικούς τρόπους, ἀποφεύγοντας το τετριμμένο.

Συμπερασματικὰ ο μεταφραστῆς παρατηρεῖ: «στην ποίηση αὐτὴ λεπτότητα και αυστηρότητα συμβαδίζουν. Ἡ γλώσσα καλλιεργεῖται και ἐξευγενίζεται. Ὁι λέξεις κερδίζουν σε βάθος και προικίζονται με νέα νοήματα. Καινούριοι γλωσσικοί τύποι και νεόκοπες ἐκφράσεις κάνουν την ἐμφάνισή τους. Ὁλόκληρο το ἔργο του, ἰδιαιτέρα ὁμως τα ἐπιγράμματά του, διακρίνεται για την πλούσια ἐσωτερικότητα του κόσμου του, την προσήνεια των ἀνθρώπων του, την τρυφερότητα της φωνῆς μιας κοινωνίας, βουλιαγμένης πια στα βάθη του χρόνου». Ἐτσι ο σοφός αὐτός βιβλιοθηκᾶριος της Ἀλεξάνδρειας κατόρθωσε να φέρει το πραγματικὰ καινούργιο ρίγος στην ἑλληνικὴ ποίηση για πρώτη φορά μετὰ τις ἀξεπέραστες δημιουργίες των κλασικῶν χρόνων.

Τὴ μετάφραση κρίνουμε ἀπόλυτα ἐπιτυχή, ἐπειδὴ ὁ μεταφραστῆς ὄχι μόνο θεωρητικὰ θέτει τις σωστὲς προϋποθέσεις ὅπως ὁ σεβασμὸς του πρωτοτύπου και ἡ πιστότητα σ' αὐτό, ἀλλὰ και διότι δυνάμει διαθέτει τα ἐφόδια που ἀπαιτεῖ μια ἐπιτυχημένη μετάφραση: την πλήρη διαχρονικὴ γνώση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, ἀλλὰ και την ποιητικὴ δεξιότητά, ἀφοῦ ὁ ἴδιος λειτουργεῖ δημιουργικὰ ὡς ποιητῆς.

Τα σχόλια στο τέλος ἀπαραίτητα, ἐπαρκῆ και διαφωτιστικὰ. Ὡς δείγμα παραθέτουμε δύο ἐπιγράμματα. Το υπ' αριθμὸν 26, «Εἰς Μικύλον τινὰ πένητα...» και το υπ' αριθμὸν 28, που συνιστᾷ ποιητικὴ ἀπόδοση του αισθητικὸυ πιστεύω του Καλλιμάχου, ὅτι δηλαδή το ποίημα πρέπει να εἶναι μικρό, περιεκτικὸ και πρωτότυπο:

26

*Εἶχον ἀπὸ σμικρῶν ὀλίγον βίον, οὔτε τι δεινὸν
ῥέξων οὔτ' ἀδικῶν οὐδένα. Γαῖα φίλη,
Μικύλος εἶ τι πονηρὸν ἐπήνεσα, μήτε σὺ κούφη
γίνεο μήτ' ἄλλοι δαίμονες, οἱ μ' ἔχετε.*

*

*Εἶχα ταπεινὴ ζωὴ με λίγο βίος, οὔτε κάτι φοβερὸ
ἐπραξα, οὔτε ἀδίκησα κανένα. Καλὴ μου γῆς,
ἐγὼ ὁ Μικύλος, ἂν κάτι πονηρὸ παίνεψα, μήτε ἐσὺ ἐλαφρὰ
νὰ μοῦ γενεῖς, μήτε και τ' ἄλλα πνεύματα που μ' ἔχετε.*

28

*Ἐχθαίρω τὸ ποίημα τὸ κυκλικόν, οὐδὲ κελεύθω
χαίρω τίς πολλοὺς ὧδε καὶ ὧδε φέρει·
μισῶ καὶ περιφοιτὸν ἐρώμενον, οὐδ' ἀπὸ κρήνης
πίνω· σικχαίνω πάντα τὰ δημόσια.
Λυσανίη, σὺ δὲ ναιχι καλὸς καλὸς – ἀλλὰ πρὶν εἰπεῖν
τοῦτο σαφῶς ἦχώ, φησί τις· «Ἄλλος ἔχει.»*

*

*Ἐχθρεύομαι τὸ ποίημα τὸ κυκλικό, καὶ οὔτε ὁ δρόμος
μ' ἀρέσει πού οἱ πολλοὶ τὸν ἀραδίζουν.
Μισῶ καὶ τὸν πολυτριγύριστο ἐρωμένο, καὶ οὔτε ἀπὸ βροῦση
πίνω κοινή. Σικχαίνωμαι ὅλα τὰ δημόσια.
Λυσανία, ἀληθινὰ εἶσαι ὁμορφος πολὺ· μὰ πρὶν τὸ πεῖ
τοῦτο ἢ ἦχώ καθάρια, κάποιος λέει: «Ἄλλος τὸν ἔχει!»*

Περιοδικό «*Νέα Αριάδνη*», Τεύχος 44 (Οκτώβριος - Δεκέμβριος 2004), Ἐκδοση - Σύνταξη: Καίτη Λειβαδά.

Λάβαμε το 44ο Τεύχος του Τριμηνιαίου Αθηναϊκού Περιοδικού «*Νέα Αριάδνη*». Η ποικιλία και ο πλούτος της λογοτεχνικής του ύλης πραγματικά μας έχει εντυπωσιάσει, καθώς περιλαμβάνει από σύγχρονα κοινωνικά θέματα, μυθολογικές αναδρομές, παρουσίαση προσωπικοτήτων του πνεύματος και της λογοτεχνίας του 20ου αιώνα, όπως ο Άγιος Θέρος και ο Πάνος Π. Παναγιωτούνης, μεγάλους εκπροσώπους της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας όπως τους Ιταλούς νομπελίστες Giosué Carducci και την Grazi Deledda, τον γνωστό Ισπανό Federico Garcia Lorca που φέτος γιορτάζονται τα 68 χρόνια από το θάνατό του ως τη βραβευμένη με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας για το 2004, αυστριακή Αλφρίντε Γέλινκεν. Επίσης ενότιες όπως «Όμηρος, ένας διαχρονικός πλοηγός της Ποίησης» με θαυμάσια ομολογουμένως αναφορά στις νεοελληνικές μεταφράσεις του Ομήρου και ειδικά την τελευταία μετάφραση της Οδύσσειας (2000) από τον καθηγητή Δ.Ν. Μαζωνίτη, «Ελληνισμός» με ποιήματα του μείζοντος Ελληνισμού από Έλληνες λογοτέχνες Αυστραλίας και Αμερικής και «Μικρό Ανθολόγιο» με ποιήματα σύγχρονων νεοελλήνων ποιητών.

Το περιοδικό οργάνωσε με την ευκαιρία των Ολυμπιακών αγώνων του 2004 την Ολυμπιάδα Γραμμάτων και ρεπορτάζ της Ολυμπιάδας, των εκδηλώσεων δηλαδή που έγιναν σ' όλες τις πόλεις της Ελλάδας, περιλαμβάνεται σ' αυτό το Τεύχος. Στην Αθήνα η Ολυμπιάδα Γραμμάτων έγινε στις 18, 19, 20 και 21 Σεπτεμβρίου του 2004.

Στο ρεπορτάζ αυτό αναφέρονται και δύο εκδηλώσεις, αφιερωμένες στην Ολυμπιάδα Γραμμάτων που έγιναν στην Κύπρο. Μια στη Λάρνακα στις 10 Σεπτεμβρίου και μια στη Λευκωσία από το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου (Παράρτημα Λευκωσίας) τον Μάιο του 2004 στο ξενοδοχείο Hilton Park.

Γι' αυτό και η οργανωτική επιτροπή της Ολυμπιάδος Γραμμάτων απέστειλε στη φιλόμουση Πρόεδρο του Παραρτήματος Λευκωσίας του Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου κυρία Λούλα Χρυσάνθη, τιμητικό δίπλωμα.

Εμείς συγχαίρουμε τη «Νέα Αριάδνη» για την ωραία και βαρυσήμαντη πρωτοβουλία της να οργανώσει την Ολυμπιάδα Γραμμάτων και της ευχόμαστε να συνεχίσει με την ίδια δύναμη κι αποτελεσματικότητα το λαμπρό πνευματικό της έργο.

ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ

Κώστα Σαρδελή - «Ο Πρωτοκαπετάνιος και άλλα διηγήματα»

Με χαρά δέχτηκα την πρόσκληση της κας Λούλας Χρυσάνθη να παρουσιάσω στο περιοδικό «Πνευματική Κύπρος», το βιβλίο του φίλου ερευνητή και συγγραφέα Κώστα Σαρδελή «Ο Πρωτοκαπετάνιος και άλλα διηγήματα».

Πρόκειται για μια μικρή συλλογή από έξι διηγήματα που κυκλοφόρησε χωρίς ημερομηνία από τις εκδόσεις ΣΗΜΑΝΤΡΟ. Όπως ο ίδιος ο συγγραφέας αναφέρει στον σύντομο Πρόλόγό του, τα διηγήματα αυτά αποτελούν μια επιλογή, την οποία έκαμε ο π. Θεόκλητος για τις εκδόσεις ΣΗΜΑΝΤΡΟ, από ένα άλλο βιβλίο του με τίτλο ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ, που κυκλοφόρησε τον προηγούμενο χρόνο. Στο τέλος του βιβλίου αναδημοσιεύεται κριτική για τα ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ που έγραψε ο Σωτήρης Σαράκης και πρωτοδημοσιεύτηκε στην περιοδική έκδοση ΔΩΜΑ. Άνοιξη-Καλοκαίρι 1987. Τα ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ, όπως πληροφορούμαστε από την εργογραφία του Κώστα Σαρδελή, εκδόθηκαν το 1986 και βραβεύτηκαν από την Ελληνική Εταιρεία Χριστιανικών Γραμμάτων. Το βιβλίο, επομένως, «ο Πρωτοκαπετάνιος και άλλα διηγήματα» πρέπει να δημοσιεύτηκε το 1987.

Ο Κώστας Σαρδελής έχει δημοσιεύσει και άλλα δυο βιβλία με διηγήματα: «Αυτός ο Κύριος Φίλιππας», 1968 και «Το κλουβί», 1996. Τα διηγημάτα του αποτελούν, ως προς το περιεχόμενο και το ύφος, ένα αναπόσπαστο τμήμα του όλου συγγραφικού του έργου (έχει εκδώσει πάνω από τριάντα βιβλία), που αναφέρεται σε θέματα του βυζαντινού και μεταβυζαντινού Ελληνισμού και της Ορθοδοξίας. Με το έργο του, που περιλαμβάνει, εκτός από τα διηγήματα, δοκίμια και μυθιστορηματικές βιογραφίες διαπρεπών Ελλήνων της Τουρκοκρατίας και του νεότερου Ελληνισμού, ο Κώστας Σαρδελής, επιδιώκει να μας παρουσιάσει, τόσο μέσα από ιστορικά γεγονότα όσο και μέσα από σκηνές της καθημερινότητας, το γνήσιο πνεύμα του Ορθόδοξου Έλληνα, που συχνά αντιμάχεται προς τις ξενόφερτες επιδράσεις των Φράγκων. Αυτό το πνεύμα αντικατοπτρίζουν και τα έξι διηγήματα του βιβλίου «ο Πρωτοκαπετάνιος και άλλα διηγήματα».

Το πρώτο διήγημα, που έδωσε και τον τίτλο στο βιβλίο, είναι «ο Πρωτοκαπετάνιος». Αναφέρεται στον στρατηγό της Ελληνικής Επανάστασης Γιωργάκη Βαρνακιώτη, απόγονο ξακουστών αρματωλών, για τον οποίο ο Κώστας Σαρδελής είχε εκδώσει το 1980 ξεχωριστό βιβλίο με τίτλο: «Γεώργιος Βαρνακιώτης: Ο προδομένος στρατηγός του '21». Το διήγημα αναφέρεται στην εποχή αμέσως μετά τη δημιουργία του Ελληνικού Κράτους. Ο Βαρνακιώτης δέχεται να συνοδεύσει ως όμηρος τον Τούρκο Διοικητή του Μεσολογγίου και Ανατολικού, προκειμένου ο τελευταίος να φτάσει με ασφάλεια με τα στρατεύματα και τα γυναικόπαιδα στην Ήπειρο και να παραδώσει χωρίς πόλεμο τις περιοχές που όριζε στο Ελληνικό Κράτος. Κατά την πορεία αποκαλύπτεται η πανουργία του Άγγλου Τζωρτζ, που ήθελε να επιτεθεί κατά των Τούρκων για να παρουσιαστεί ο ίδιος σαν ο ελευθερωτής του Μεσολογγίου, αλλά και οι προσπάθειες του καπετάν Γιωργάκη να τηρήσει τον λόγο του και να εκτελέσει με ασφάλεια την υπόσχεσή του.

Το δεύτερο διήγημα με τίτλο «Η Μορφή του Αυτοκράτορα» μας μεταφέρει αιώνες πίσω στην εποχή της εικονομαχίας. Ο διάσημος ζωγράφος Λάζαρος δεν υπακούει στη διαταγή του Αυτοκράτορα Θεοφίλου και συνεχίζει να ζωγραφίζει εικόνες. Ο Θεόφιλος, αντί να τον τιμωρήσει, τον καλεί να ζωγραφίσει τη δική του μορφή, κάτι που ο Λάζαρος απέρριψε αμέσως μέσα

του. Ενώ προσευχόταν, ετοιμαζόμενος για την αναμενόμενη τιμωρία του, άκουσε μια φωνή στην προσευχή του που τον προέτρεπε να ζωγραφίσει τη μορφή του Αυτοκράτορα. Όταν όμως άρχισε η διαδικασία της απεικόνισης, ο Λάζαρος έβλεπε να αποκαλύπτεται μπροστά του η μορφή του διαβόλου αντί εκείνης του Αυτοκράτορα. Σώθηκε με τη μεσολάβηση της Θεοδώρας και κατέφυγε στον Πόντο, όπου και συνέχισε να ζωγραφίζει.

«Ιστορία της Κατοχής» τιτλοφορείται το τρίτο διήγημα. Ο παπα-Φώτης βασανίστηκε άγρια από τους Ιταλούς φασίστες που ήρθαν στο χωριό του τον πρώτο χρόνο της κατοχής. Αργότερα, όταν η Ιταλία παραδόθηκε στους Συμμάχους κι οι Γερμανοί καταδίωξαν τους Ιταλούς με αποκορύφωμα τις εκτελέσεις τους στην Κεφαλλονιά, ο παπα-Φώτης βρίσκει στην εκκλησία του σε άθλια κατάσταση μια ομάδα διασωθέντων Ιταλών. Τους περιθάλπει στο σπίτι του, ως την ημέρα που ένας καπετάνιος της Αντίστασης λέγει στον παπα-Φώτη ότι ανάμεσά τους είναι κι εκείνος που τον βασάνισε και ζητεί να του τους παραδώσει. Ο παπα-Φώτης, παρά τον συγκλονισμό που αισθάνεται, αρνείται να παραδώσει τους Ιταλούς και οργάνωσε με ασφάλεια τη διαφυγή τους. Το σκάφος που τους μετέφερε είχε απομακρυνθεί κι ενώ ο παπα-Φώτης επέστρεφε σπίτι του δέχτηκε θανάσιμο πυροβολισμό από τον καπετάνιο.

Με τίτλο «Ο πατήρ Ευδόκιμος» ακολουθεί το τέταρτο διήγημα της συλλογής. Μας δίνει μια αμυδρή εικόνα του ανθρώπου που στην ησυχία της μόνωσής του επιδιώκει να ζει συνεχώς κοντά στον Θεό. Ο π. Ευδόκιμος ζει μόνος στο Μοναστήρι του και απομακρύνεται απ' αυτό μόνο για να λειτουργήσει σε μια κοντινή ενορία που δεν έχει ιερέα.

Το πέμπτο διήγημα έχει τον τίτλο «Στα Παλιά Μνήματα» και παρουσιάζει την τραγικότητα που ενέχει η αλλαγή του τρόπου ζωής των νεότερων Ελλήνων. Οι κάτοικοι ενός παραλιακού χωριού που λούν τα άγωνα χωράφια τους, τα οποία μια Εταιρεία αναλαμβάνει να αξιοποιήσει. Κατά την εκσκαφή ανακαλύπτονται ανθρώπινα οστά και διαπιστώνεται πως εκεί υπήρχε ένα ξεχασμένο κοιμητήριο. Στην έντονη συζήτηση που ακολουθεί για το ποιος φταίει, ο παπα-Μάρκος κατευνάζει τα πνεύματα, λέγοντας πως όλοι φταίνουν, μη εξαιρουμένου και του ίδιου, γιατί δεν θυμήθηκε τα παλιά μνήματα. Στην εκρηκτική εκείνη ατμόσφαιρα όλοι ακολουθούν τον δάσκαλο ψάλλοντας το «κατ' τα κόκαλα βγαλμένη των Ελλήνων τα ιερά», τονίζοντας ιδιαίτερα τη λέξη «ιερά». Το διήγημα αφήνει στο τέλος ένα κενό που προκαλεί η δήλωση του συγγραφέα πως δεν ξέρει ακόμη τι απέγιναν τα οστά.

Το βιβλίο τελειώνει με το διήγημα «Οι τραγιάσκες», που μας μεταφέρει στην εποχή του Ελληνοϊταλικού πολέμου. Όλοι οι νέοι είναι στον πόλεμο. Μόνο οι ηλικιωμένοι μένουν στο χωριό. Κάθε μέρα στο καφενείο παρακολουθούν από το μοναδικό ραδιόφωνο τις ειδήσεις. Όταν άκουσαν πως πάρθηκε η Κορυτσά, ενθουσιασμένοι πετούσαν τις τραγιάσκες τους στον αέρα. Ανάμεσα στους ηλικιωμένους ήταν κι οι μπάρπα-Βασίλης, που «έφαγε τη ζωή του στον στρατό και στους πολέμους» κι όμως έλεγε στη γυναίκα του που τον αποκαλούσε απρόκοφτο «είχε φτιάσει κι αυτός ένα τόσο δα κομματάκι από τούτη δω την πατρίδα». Ο μπάρπα-Βασίλης ξεχνούσε συχνά στο σπίτι την τραγιάσκα του και του την έπαιρνε αργότερα στο καφενείο η γυναίκα του. Το ίδιο συνέβηκε και την ημέρα που το ραδιόφωνο ανάγγειλε το πάρσιμο του Αργυρόκαστρου. Ο μπάρπα-Βασίλης δεν είχε την τραγιάσκα του και εκδήλωνε τη χαρά του φωνάζοντας και χειρονομώντας. Τη στιγμή εκείνη σωριάζεται νεκρός, ενώ έφτανε στο καφενείο κι η γυναίκα του να του φέρει την τραγιάσκα για να την πετάξει κι αυτός στον αέρα.

Σκόπιμα δεν σχολίασα το βαθύτερο νόημα του κάθε διηγήματος ούτε το ιδιαίτερο μήνυμα που μας μεταδίδει. Τούτο είναι προνόμιο του κάθε αναγνώστη. Εκείνο όμως που θα 'θελα να επισημάνω σαν κατακλείδα στην παρουσίαση αυτή είναι πως και τα έξι διηγήματα, παρόλο που η υπόθεσή τους μας μεταφέρει σε μεγάλες ώρες του Ελληνισμού από τον όγδοο ως τον εικοστό αιώνα, από τον καιρό της οικονομικής, την επανάσταση του '21, τον ελληνοϊταλικό πόλεμο και

την κατοχή ως τη σύγχρονη εποχή, κατά την οποία η πρόοδος αντιμάχεται προς το χρέος, τα αισθάνεται πως αποτελούν μια αδιάρρηκτη ενότητα. Είναι η ενότητα του βυζαντινού, του μεταβυζαντινού και του νεότερου Ελληνισμού που αβίαστα μας μεταδίδει ο Κώστας Σαρδελής με το πολυσύνθετο έργο του.

ΜΙΧΑΛΑΚΗΣ Ι. ΜΑΡΑΘΕΥΤΗΣ

Ἐνδρέα Γεωργιάδη - *Φυσιοδρόμο*, σὲ μετάφραση στὰ ἰταλικά ἀπὸ τὸν Michele Iannelli, δίγλωσση ἔκδοση, Λευκωσία 2003.

Αὐτὸ τὸ πνευματικὸ ἀπόσταγμα τοῦ κύριου ποιητῆ, γνωστοῦ ἤδη καὶ βραβευμένου γιὰ προηγούμενες ποιητικὲς του συλλογές (*Ἀκαριαῖα*, *Αἴσωπος ἔσαι*, *O tempora o mores!*) ἀποτελεῖ ἓνα λουκρητιανό* ταξίδι μέσα στοὺς νόμους τῆς φύσης. Ἐνα ταξίδι ἀνάμεσα στὰ πράγματα, ὄχι ἓνα ταξίδι λέξεων· ταξίδι στὴ βιολογία, στὴ βιοφυσική, στὴ φυσική, στὴ γεωμετρία. Ἐνα ταξίδι ποὺ γεννιέται στὴ Μεσόγειο τῆς Πάφου, στὴν Κύπρο, λίγα χιλιόμετρα ἀπὸ τὴ θάλασσα, στὴν ὁποία γεννήθηκε ἡ Ἀφροδίτη, ὅπου τὸ τοπίο εἶναι γεμάτο ἀποδημητικά πουλιά, ποὺ σταθεμεύουν ἐκεῖ, γιὰ νὰ συνεχίσουν, κατόπιν, τὴν πορεία τους πρὸς τὶς τρεῖς ἠπείρους ποὺ βρέχονται ἀπὸ τὴ Μεσόγειο. Ἐνα τοπίο πλούσιο σὲ βλάστηση, κάτω ἀπὸ ἓναν ἥλιο ποὺ κατοικεῖ μόνιμα πάνω στὴν ἐλιά, στὴ χαρουπιὰ καὶ στ' ἀμπέλια. Ἐνα τοπίο, ποὺ τὸ περιγράφει ἓνας φυσιογνώστης, ὁ ὁποῖος σπουδάσε βιολογία στὴν Ἀθήνα καὶ μετεκπαιδεύτηκε στὸν Καναδά, καθηγητὴς τῶν φυσιογνωστικῶν στὴν Κύπρο.

Ἡ μετάφραση ἀνήκει σ' ἓναν ἑλληνοιστὴ, τὸν Michele Iannelli, ὁ ὁποῖος μιλά καὶ τὰ νέα ἑλληνικά καὶ εἶναι ὁ ἴδιος συγγραφέας καὶ μεταφραστὴς πολλῶν ἔργων ἀπὸ τὰ νέα ἑλληνικά καὶ συντάκτης ἑνὸς λεξικοῦ τῆς νέας ἑλληνικῆς.

Ὁ φυσιογνώστης-ποιητὴς μαστιγώνει τὴν ἀνεπαρκῆ εὐαισθησία μας ἀπέναντι στὰ προβλήματα τοῦ περιβάλλοντος, δηλαδὴ ἀπέναντι στοὺς νόμους τῆς φύσης, οἱ ὁποῖοι, ὡς νόμοι τοῦ Θεοῦ, ὑπαγορεύουν στοὺς ἀνθρώπους πῶς πρέπει νὰ ζοῦν γιὰ νὰ εἶναι σωστοὶ (Ἰωάννης Σιναΐτης). Γι' αὐτὸ τὰ βέλη του κατευθύνονται στοὺς φλύαρους ποιητὲς, στοὺς ποιητὲς δηλαδὴ τῶν λόγων, ποὺ βρίσκονται μακριὰ ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς νόμους, μακριὰ ἀπὸ τοὺς νόμους τῶν μαθηματικῶν. Ἔτσι στὸ *Αἷτια Δημιουργίας* λέει:

*Μὴ γίνῃ ἰσοπέδωση τῶν πάντων.
Νὰ μείνουν οἱ διαφορές.
Ἡ διαφορὰ δυναμικοῦ
δημιουργεῖ τὸ ρεῦμα.*

Λαμβάνει δηλαδὴ ὑπ' ὄψιν τὴν ἰσότητα (τὰ πρὸς τρίτον ἴσα εἶναι καὶ μεταξύ των ἴσα). Ἐνὸς καὶ στηρίζεται στὴν εὐκλείδεια ἀρχὴ (τῆς ἰσότητας), ἐπιταχύνει τὴν ἐνέργεια καθὼς καὶ τὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν αὐξηση καὶ στὴ διαφορικότητα μιᾶς λειτουργίας ὄχι περισσότερο ἀπειροστικῆς ἀπὸ μιὰ ὑψηλότερη τάξη (σχετικὰ μὲ ἓνα συγκεκριμένο σύμβολο ἀναφορᾶς). Ἀρχίζει δηλαδὴ καὶ ἡ μαθηματικὴ ἀνάλυση. Εἶναι δηλαδὴ νόμος γενικὸς ἡ ἀνισότητα ἀνάμεσα στὰ πράγματα, γιὰ τὴν ἰσότητα εἶναι μιὰ εἰδικὴ περίπτωση τῆς ἀνισότητας.

Στο *Ἡ ζωὴ μας* διαβάζομε:

* Ἀπὸ τὸν ρωμαῖο φιλόσοφο ποιητῆ Λουκρητίου (Lucretius) (99-55 π.Χ.). Κύριο ἔργο του τὸ ἑκτενὲς ποίημα *De Rerum Natura* (Περὶ τῆς Φύσεως τῶν Πραγμάτων). Σημ. τοῦ μεταφραστῆ.

*Ένα νέφος ή ζωή μας.
Νά περιστρέφεται πέριξ του πυρήνος.
Μέχρι που έν τέλει γίνεται
διάσπαση του άτομου.*

Είναι, ούτως ειπείν, όπως τά βλήματα, πού, όταν είναι φορτισμένα με ενέργεια είναι πιο γρήγορα, αν όμως τά ουδετερόνια (μέσω κατάλληλων διατάξεων) επιβραδύνονται, τά αποτελέσματα πολλαπλασιάζονται έν σχέσει προς εκείνα πού παράγονται μέσα από δέσμες πιο γρήγορες και, γι' αυτό, περισσότερο φορτισμένες από κινητική ενέργεια. Και έπομένως βομβαρδίζοντας πυρήνες με δέσμες άργων ουδετερονίων ο άτομικός πυρήνας (π.χ. του ουρανίου) διασπάται και σχηματίζονται δύο υλικά διαφορετικού ατομικού βάρους με τη δυνατότητα δημιουργίας μις άλυσιδωτής αντίδρασης στην έκπομπή ελεύθερων ουδετερονίων (Enrico Fermi). Το νόημα του ποιήματος, καθ' ολοκληρίαν σύγχρονου, είναι βαθύ. Κι όσο κι αν προχωρεί, οι επιστημονικές θεωρίες δέν αλλάζουν, όπως στο *Πολύ πυκνό*:

*Ένας άναγνώστης:
Τόση μεγάλη πυκνότητα!
Μέ άποροφάς καθ' ολοκληρίαν.
Έσύ δέν είσαι ποίημα.
Είσαι μιá μαύρη τρύπα.*

Ο ποιητής είναι άναγνώστης της ιστορίας του χρόνου. Ο άναγνώστης των ποιημάτων αυτών θα μπορούσε, για παράδειγμα, να διαβάσει το *Από το Big Bang στις μαύρες τρύπες* του Stephen Hawking. Μιά μαύρη τρύπα είναι μιá περιοχή του χωροχρόνου, όπου το πεδίο της βαρύτητας είναι τόσο δυνατό, ώστε τίποτε (ούτε και το φώς) άπ' όσα εισέρχονται μέσα σε μιá τέτοια περιοχή δέν μπορεί να απομακρυνθεί άπ' αυτήν, ώστε να είναι άδιάνοητη ή άντληση ενέργειας από μιá μαύρη τρύπα. Αντιθέτως είναι δυνατή ή άντληση ενέργειας από μιá περιστρεφόμενη μαύρη τρύπα. Το σύμπαν του Νευτωνος κι εκείνο του Άϊνσταϊν άποτελούν ποίηση του Σύμπαντος (Osserman): ή ποίηση μας προσφέρει την ευκαιρία ν' απολαύσομε την ποίηση του Σύμπαντος. Πεπερασμένου ή άπειρου;

Το *Είδωλα*, στη συνέχεια, είναι ένα κύμα πού παρασύρει το μυαλό άνάμεσα στο πραγματικό και το φανταστικό:

*Από κεκτημένη ταχύτητα
πλησίασε την κορυφή του κατόπτρου.
Τό είδωλό σου φανταστικό.
Πόσο θά ήθελα
να φτάσω και να μείνω
πάνω στην κύρια έστία.
Νά πάω στο άπειρον!*

Το ταξίδι, στα σύνορα του σύμπαντος, άνάμεσα στο φώς και στην άπειροστική άνάλυση, είναι ποίηση φανταστική πού άκόμα δέν συνειδητοποιεί τον εαυτό της. Ποιά είναι ή άρχή, το μέλλον, το τέλος; Η τέχνη της ποίησης, σ' αυτό το βιβλίο, είναι μιá ψυχή μοναχή. Η ψυχή του ποιητή, πού βυθίζεται μέσα στην ψυχή μας στην άσίγαστη άνάγκη να γνωρίσομε όσα άκόμα δέν έχουν έξερευνηθεί μέσα στη φύση.

Τά ποιήματα, από την άλλη, μέσα στο πλαίσιο της ποίησης της επιστήμης, δέν παραγνωρίζουν το ήθικό πρόβλημα. Το ποίημα *Του σερμιού* μαστιγώνει εκείνους πού αλλάζουν γνώμη και στάση άνάλογα με τις πολιτικές άλλαγές. Σκέψη πού ταιριάζει σε όσα συμβαίνουν σήμερα, περισσότερο άπ' ό,τι στο παρελθόν, πρό πάντων για να πετύχει κάποιος τον στόχο να φθάσει στην κορυφή, στο ψηλότερο δυνατό σημείο, χωρίς ικανότητες (*Της διαφεύγει*). Άνάμεσα σε άμέτρητες πτυχές χρωματικών άποχρώσεων και χασοτικών διαπλοκών συμφερόντων το ουράνιο τόξο του κόσμου χάνεται μέσα σ' έναν ουρανό πολυ χαμηλής άξιοπιστίας. Μιάς

ἀξιοπιστίας φτιαγμένης ἀπὸ τραγοῦδια, πού, καθὼς ἀκούγονται ἀπὸ δεξιὰ κι ἀπὸ ἀριστερά, δὲν ἀλλάζουν μέσα στὴν τέχνη τῆς περιπλάνησης τοῦ ἀνθρώπου (*περιφερόμαστε μέσα στὴ νύχτα κι ἢ φωτιά μᾶς κατατρῶει*). Εἶναι ἀνάγκη νὰ φέρομε τὴν ποίηση κοντὰ στὴν ἐπιστήμη, εἰδικὰ ἀν αὐτὸ σημαίνει καὶ τὴν ἀνάγκη ἢ ἐπιστημονικὴ ποίηση, ποίηση τῆς ἀλήθειας, νὰ εἰσχωρήσει στὴν ἐπιστῆμη τῆς πολιτικῆς.

ANGELO FLORES

(περιοδικὸ *Riscontri*, ἔτος XXVI, τεύχος ἀρ. 1,
Γενάρης-Μάρτης 2004, σσ. 139-141)
(μετάφρ.: Γ. Χατζηκωστής)

Ἄνδρῆ Γεωργιάδῃ - "*Fisidromo* (*Φυσιοδρόμο*), ποιήματα ἀπὸ τὴν Κύπρο σὲ μετάφραση τοῦ Michele Iannelli, Λευκωσία 2003, σσ. 57.

Θὰ ἀπογοητευθεῖ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος, γιὰ νὰ ἐξηγήσει τὸν τίτλο τοῦ βιβλίου, θὰ ἀναζητήσει τὴ λέξη *fisidromo* στὰ λεξικά μας, περιλαμβανομένων καὶ τῶν μνημειωδῶν ἔργων πού ἐκδόθηκαν ἀπὸ τὸ Istituto dell' Enciclopedia Italiana πού ἴδρυσε ὁ Giovanni Treccani. Ὡστόσο τὸ μυαλὸ ἐκείνου πού, ἔστω καὶ ἄμοιρος τῆς ἑλληνικῆς, εἶναι ἐξοικειωμένος στὸ νὰ ἀναζητεῖ μέσα στὰ καλὰ λεξικά, πέρα ἀπὸ τὴ σημασία, καὶ τὸ γιατί, τὴν αἰτία, τῶν λέξεων, προστρέχει ἀμέσως, ἔστω καὶ μόνο ἀπὸ τὴ συνήχηση τῶν λέξεων, πρῶτα στὶς *ippodromo* (ἵπποδρόμο) καὶ *cinodromo* (*κυνοδρόμο*) κι ἔπειτα στὴ λέξη *fisiologo* (*φυσιολόγος*).

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ σὲ βοήθειά του ἔρχεται καὶ ἡ εἰσαγωγή τοῦ βιβλίου, ἡ ὁποία δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν παρουσίαση τοῦ νεοελληνικοῦ αὐτοῦ ποιητικοῦ ἔργου, τὴν ὁποία ὁ μεταφραστὴς ἔκαμε στὴ Γενόνα στὶς 13 Δεκεμβρίου 2002, στὸ Salon du Culturel Francais, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἀπονομῆς στὸν καθηγητὴ Ἄ. Γεωργιάδῃ τοῦ Πρώτου Βραβείου τῆς Ὅγδοης Περιόδου τοῦ Διεθνoῦς Βραβείου Γραμμάτων *Jean Monnet*, ὅπως διευκρινίζει ἡ σημείωση στὸ τέλος τῆς ἴδιας αὐτῆς εἰσαγωγῆς.

Ἀπ' αὐτὴν μαθαίνομε ὅτι τὸ *Fisidromo* (*Φυσιοδρόμο*) εἶναι μιὰ ποιητικὴ διαδρομὴ ἐμπνευσμένη ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς φύσης καὶ εἶναι, ἐπομένως, κάτι πρῶτοτυπο καὶ ὡς ἰδέα καὶ ὡς πραγμάτωση. Κάτι, πού μποροῦσε νὰ μᾶς δώσει μόνο ἓνας ποιητὴς τῆς φύσης, ὅπως εἶναι ὁ καθηγητὴς Γεωργιάδης, δάσκαλος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ὅσο καὶ ἀθλητὴς τῶν μουσῶν, μεγάλων ἀποστάσεων, ὅπως ὑπογραμμίζεται στὴν εἰσαγωγή. Ὁ συγγραφέας, ξεκινώντας ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς φύσης, ἀπὸ τοὺς χημικοβιολογικοὺς ὡς τοὺς φυσικοὺς, ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀπλοὺς ὡς τοὺς πιὸ σύνθετους, κατανοητοὺς μόνο ἀπὸ τοὺς μυημένους, προσδίδει στὴν ποίηση μιὰ γενικότερη παιδαγωγικὴ λειτουργία, πεπεισμένος ὅτι *μὲ παραδείγματα ἀντλημένα ἀπὸ τὴ φύση μπορούμε νὰ μάθομε πῶς νὰ ζοῦμε καὶ πῶς νὰ συμπεριφερόμαστε*.

Ἔτσι, καταφεύγοντας ἄλλοτε στὴν εἰρωνεία ἄλλοτε στὸν σαρκασμὸ καὶ πάντα σὲ πολὺ εὐγλωττους παραλληλισμούς, ὑποδεικνύει στὸν σύγχρονο ἄνθρωπο - ὀλοένα καὶ πιὸ ἐκτεθειμένον στοὺς κινδύνους τῆς φύσης, ἀπὸ δική του ὑπαιτιότητα - πῶς νὰ χειρίζεται τὶς νέες ἀξίες χωρὶς νὰ ἀπαρνιέται τὶς παλιές, ἐναρμονίζοντάς τες μεταξύ τους, γιὰ νὰ ἀπομακρύνει ἀπὸ μᾶς τοὺς κινδύνους πού προέρχονται ἀπὸ μιὰ φύση, ἡ ὁποία δὲν φαίνεται πιά διατεθειμένη νὰ ἀνέχεται τὶς βιαιότητες μᾶς προόδου, πού συχνὰ ἔχει τὰ χαρακτηριστικὰ μᾶς ὀπισθοδρόμησης.

Ἡ ποίησή του, μερικὲς φορὲς ἐρμητικὴ, πάντοτε ἐπιγραμματικὴ, μπορεῖ νὰ μὴ ἀρῆσει σὲ ὅποιον, ἐξ ἰδιοσυγκρασίας, στραβώνει εὐκόλα τὴ μύτη του μπροστὰ σὲ συνθέσεις ρεαλιστικοῦ περιεχομένου καὶ πλαστικῆς μορφῆς, στὶς ὁποῖες οἱ λέξεις ἀξίζουν γι' αὐτὸ πού λενε κι ὄχι γιὰ τοὺς ἦχους πού ἀναπαριστοῦν. Γιὰ νὰ δώσουμε ἓνα δεῖγμα ἀπὸ τὶς ποιητικὲς αὐτὲς συνθέσεις εἰσηγοῦμαστε τὴν ἀνάγνωση дуό:

Ἡ εὐτελής καταγωγή του καὶ Ἡ ἐξαφάνισή τῶν δεινόσαυρων. Ἡ πρώτη, λεπτά ὑπαινικτική, κατὰ τὴ γνώμη μας, ὑποδηλώνει τὴν περίπτωσι ὄσων, ξεκινώντας ἀπὸ τὴν πιο ταπεινὴ καὶ ἀρνητικὴ κατάστασι στὴν ὁποία τοὺς ἔριξε ἡ μοίρα – ὄχι ἀπὸ δικό τους φταίξιμο – κατὰφεραν ν' ἀναδυθοῦν καὶ νὰ καταξιοθοῦν μέσα στὴ ζωὴ πολὺ καλύτερα ἀπὸ κείνον ποὺ εἶχε, χωρὶς καμιά προσωπικὴ ἀξία, ἓνα ξεκίνημα ὅλο ἄνθη καὶ τριαντάφυλλα. Ἡ δευτέρη, ἂν καὶ ὑποδεικνύει καθαρὰ τὸν κίνδυνο τῆς ἐξάλειψις τῶσων ζωϊκῶν καὶ φυτικῶν εἰδῶν, στὴν πράξι ὁμως ἐκθέτει δημοσίως ἓνα συγκεκριμένο τρόπο συμπεριφορᾶς τῶν πολιτικάντηδων τοῦ καιροῦ μας, οἱ ὅποιοι ἐμφανίζονται ἐνωμένοι στὸ νὰ κάνουν δηλώσεις, νὰ κριτικάρουν καὶ νὰ ἐλεηνολογοῦν ἔντονα ὅ,τι δὲν πάει καλά, ὁμως ὅταν πρόκειται νὰ πάρουν μιὰν ἀπόφασιν, ὁ καθένας τους κάνει παντιέρα τοῦ τῆ συνταγῆ τοῦ καταστήματος, τοῦ συμφέροντος τοῦ κόμματος, ἂν μὴ τοῦ ἐντελῶς προσωπικοῦ του, ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποίου στὸ τέλος τὰ κακὰ συνεχίζονται ἢ μᾶλλον πολ-
λαπλασιάζονται.

Αὐτὸ κάνει τὸν Γεωργιάδην ἓναν ποιητὴ πραγματικὰ στρατευμένο, γιὰ νὰ χρησιμοποίησιν ἓναν ὄρο τῆς μόδας, τὸν ὁποῖο πολλοὶ χρησιμοποιοῦν συχνὰ κατὰ τρόπον ὑπερβολικό, γιὰ νὰ συγκαλύψουν τὴν ἀδύναμιν πολιτικὴ σκέψιν τῶν φίλων τους, ποὺ μὲ βιαιότητα εἰσβάλλει στὰ σπίντια μας μέσῳ τῶν διαφορῶν τηλεοπτικῶν καναλιῶν. Τὰ δυὸ ποιήματα:

Ἡ ΕΥΤΕΛΗΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΟΥ

Λέγεται *ambre gris*,
τὸ ὠραιότερο
τὸ ἀκριβότερο
τὸ πιὸ δυσεῦρετο
ἄρωμα ἐπὶ τῆς γῆς.
Ὅποῖαν πρέπει νὰ χεῖ
βασιλικὴν καταγωγὴν!

Κατάγεται ἀπὸ τὰ κόπρανα
τῆς μεγαλόσωμης σουπιᾶς.

Ἡ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗ ΤΩΝ ΔΕΙΝΟΣΑΥΡΩΝ

Οἱ δεινόσαυροι κάλεσαν γενικὴ συνέλευση.
Πρῶτος μίλησε ὁ τυραννόσαυρος.
– Συνεργετὰ, μὲ τυραννεῖ μιὰ σκέψιν.
Κινδυνεύει ἡ ὑπαρξὴ μας
ἀπὸ κάτι πυγμαῖα τροχτικά.
Πρέπει νὰ δεῖξομε τὴν πυγμὴ μας.
– Συμφωνῶ μὲ τὸν προλαλήσαντα
βροντοφώναξε ὁ βροντόσαυρος.
Ἡ κατάστασή μας εἶναι δεινὴ,
ἀγαπητοὶ δεινόσαυροι.
Πρέπει νὰ χαραχθεῖ
μιὰ κοινὴ γραμμὴ.
Ὅλοι συμφώνησαν με τὴν κοινὴ
μιὰ διαφώνησαν στὴ γραμμὴ.

Σήμερα βρέθηκαν τὰ ἀπολιθώματά τους.

*Κάποιοι κροκόδειλοι πού ἐπέζησαν
χύνουν κροκοδείλια δάκρυα
γιὰ τούς χαμένους συγγενείς.*

NICOLA D. GUGLIELMO

(Περιοδικό *L' Eco di Andretta*, Ίαν.-Δεκ. 2003, σσ. 46-47)
(μετάφρ.: Γ. Χατζηκωστής)

Γιώτας Παρασκευά-Χατζηκώστα - «*Η γιαγιά η γοργόνα*».

Η «*Γιαγιά η Γοργόνα*» είναι η πρώτη συλλογή διηγημάτων της φιλόλογου Γιώτας Παρασκευά - Χατζηκώστα που εξέδωσε στη Λεμεσό το 2004.

Από την αρχή κιάλας του βιβλίου ο αναγνώστης διακρίνει στα διηγήματα ότι η Γιώτα Παρασκευά - Χατζηκώστα διαθέτει μια μεγάλη άνεση στις περιγραφές που είναι εκτός από παραστατικές, πολύ όμορφες έως κι εξαιρετικές, επειδή εκτός των άλλων αρετών φέρουν και το στοιχείο της γνησιότητας. Οι περιγραφές κυριαρχούν γιατί κατέχουν ίσως κι ένα μεγάλο μέρος της έκτασης των διηγημάτων.

Δεν μπορεί ν' αμφισβητήσει κανείς την ένταση της ευαισθησίας με την οποία η συγγραφέας ζει και περιγράφει το ελληνικό τοπίο, το κάλλος της φύσης αλλά και το κάλλος της ψυχής.

Οι απλές βιοτικές και καθημερινές εμπειρίες πλάθονται με λυρισμό και συνταιριάζονται αρμονικά τα καθημερινά βιώματα με τις κορυφώσεις της ψυχής. Στην πορεία της αφήγησης οι κορυφώσεις πραγματώνονται ήρεμα χωρίς όμως να χάνουν την τραγικότητά τους κι ούτε την ένταση που εκπέμπουν οι ηρωίδες των διηγημάτων.

Είναι πολύ επιτυχημένη η παράθεση στίχων, εκκλησιαστικών ύμνων και άλλων λυρικών αποσπασμάτων. Ιδιαίτερα η αναφορά του «*Άνθος χαρίτων... μύρον γλυκύ...*» δίνει με το κείμενο και ομοιάζει ωσάν μια συνέχεια των άλλων περιγραφών.

Τα τραγούδια κι οι στίχοι προσθέτουν χρώμα στον λυρισμό των διηγημάτων. Κι είναι φανερό ότι η συγγραφέας κατέχει το ταλέντο να συνταιριάζει τα ιστορικά στοιχεία με το παραμύθι κι τ' όνειρο. Είναι στιγμές που οι περιγραφές αγγίζουν και τα μεταφυσικά σύνορα: όπως όταν η συγγραφέας αναρωτιέται για το ποια ψυχή, ανεράδα, ανεμικό είναι κλεισμένο μες την αμυδαλιά.

Το καλλιτεχνικό ένστιχτο της Γιώτας Παρασκευά-Χατζηκώστα προστάτευσε και δεν άφησε το κείμενο να εκπέσει σε εύκολους πατριωτικούς ή και θρησκευτικούς βερμπαλισμούς. Πολύ σεμνά επαναποθετεί την ουσία των πραγμάτων και μ' ένα δικό της τρόπο δείχνει πού ανθίζει η ευτυχία ή καλύτερα δείχνει πώς γεύεται η ψυχή την αληθινή ευτυχία όσο είναι δυνατόν μέσα στον φθαρτό όσο και πρόσκαιρο κόσμο πλην όμως και τόσο γοητευτικό, σύμφωνα πάντα με τις δικές της περιγραφές.

Για τις ηρωίδες των διηγημάτων ένα κοινό εσωτερικό χαρακτηριστικό θα μπορούσα να πω ότι είναι και το εξής: ότι η κάθε μια ηρωίδα εκτός από το πανέμορφο ονειρικό τοπίο, περιβάλλεται κι από τη μοναξιά. Όμως η κάθε μια από αυτές τις ηρωίδες υπερβαίνει αυτή τη μοναξιά με τη δραστηριότητα του ψυχισμού της. Να πω ακόμη ότι η κατάληξη κάθε διηγήματος είναι ευτυχής και τεχνηέντως επιτυχής.

Σαγηνευτικές είναι κι οι περιγραφές των άνω, όπως στη σελ. 18 «περιέλαγε την άβυσσο απέθαντη και δυνατή» κι όπως στη σελ. 28 «ύστερα όλα ξανά βούλιαξαν στα χρώματα και στη σωπή» ή στη σελ. 48 «Στα πάνω ολόφωτα νερά και στα χαρούσιμα περβόλια» και στη σελ. 67 «της ρευστής, πολύθροης άνω θάλασσας, που διέρρηε τους αιώνες».

Είναι στοιχείο αρετής και σωφροσύνης ο νέος καλλιτέχνης να ξεκινά πατώντας στη στέρη βάση της παράδοσής του και να δημιουργεί μέσα στα πλαίσια εκείνα που αποδεδειγμένα και αδιαμφισβήτητα είναι γνήσια. Πιστεύω ότι η Γιώτα Παρασκευά - Χατζηκώστα με τα εφόδια που έχει, μπορεί να τολμήσει και για πιο πέρα. Η Τέχνη είναι ελεύθερη γι' αυτό άλλωστε μπορεί να γίνεται και όχημα της Ψυχής.

ΒΕΡΑ ΚΟΡΦΙΩΤΗ

Θεοδώρου Μοσχόπουλου - «Σπουδαί έν νυκτί»

I. Ελάχιστα γνωρίζομεν διά τούς ποιητάς τών ποτέ άκμαΐουσών έλληνικών παροικιών τής Ρουμανίας. Άν και υπήρξαν άρχετοί. Περισσότερον γνωστοί είναι οί προεπαναστατικοί. Όμως υπήρξαν και ρομαντικοί. Ό σπουδαιότερος τών όποιών ήτο ό Θεόδωρος Μοσχόπουλος καιίοι έγκατέλειψεν λίαν ένωρίς τήν ποίησιν.

II. Ό Θεόδωρος Μοσχόπουλος έγεννήθη έν Κωνσταντινουπόλει έν τής όποιας άνεχώρησεν κρυφίως ίνα μή συλληφθί υπό τής Τουρκικής άστυνομίας διά ποίημα τό όποιον έγραψεν έναντίον του σουλτάνου Χαμίτ. Έλθών δε εις Βουκουρέστιον έν Βιέννης προσελήφθη ώς δημοσιογράφος εις τήν εκεί τότε εκδιδομένη έφημερίδα οί «Σύλλογοι». Κατόπιν άνέλαβε τήν σύνταξιν τής «Πατριδος» του Σπυριδωνος Σίμου, τήν όποιαν και κατέστησεν όργανον τών έθνικων μας συμφερόντων έν Ρουμανία. Άκολουθως δε διετέλεσεν διευθυντής τών έφημεριδων «Έλλάς» και «Νέος Έλληνισμός» εις τήν αυτην χωραν. Πέραν τής δημοσιογραφικης του αυτης δραστηριότητος συνέγραψε τό ιστορικόν έργον «Οί Φαναριώται άπολογούμενοι έν του τάφου έν Ρουμανικων πηγών αρχαιων και νεωτερων» (Βουκουρέστιον 1898, έν του τυπογραφείου τής «Πατριδος» σελίδες 216), τό έπύλλον «Άθηνάις» και τήν ποιητικην συλλογην «Σπουδαί έν Νυκτι» (Έν Άθήναις 1880, τυποις «Προόδου», σελίδες 248). Ποιήματά του απαντώμεν εις τον Γ' τόμον του «Παρνασσου» τής έφημεριδος «Άμάθεια» (1896) τής Σμύρνης. Τας «Σπουδας έν Νυκτι» θά ξεετάσωμεν ευθύς κατωτέρω, άφου πρώτον ένταϋθα σημειώσωμεν ότι τής κυριως ποιητικης συλλογης προηγείται πρόλογος έν τριάκοντα σελιδων, υπό μορφήν έπιστολης προς τινα φίλον του Άλέξανδρον Σ. έν Καϊρω. Έν αυτη σχολιάζονται τά έν τη συλλογη ποιήματα.

III. Ό Θεόδωρος Μοσχόπουλος, ως ποιητής, εις τά έρωτικά του ποιήματα μεταφέρει τό πνευμα των Φαναριωτων. Ένω εις τό υπόλοιπον έργον του ακολουθει τούς κανόνας του Άθηναϊκου ρομαντισμου. Όπως, τουλάχιστον, αυτοί διεμορφώθησαν από τήν καταλυτικην παρουσίαν του Άχιλλέως Παράσχου και του Δημητρίου Παπαρηγοπούλου. Έτσι γράφει ποίησιν εις γλωσσαν υπερχαθαρεύουσαν, ή όποια, πάντως, είναι διαυγής και ευπλαστος. Η στιχουργία του, όμοιοκατάληκτος και άσπογος ως προς τό μέτρον, ακόμη και σήμερα διαβάζεται ευχαρίστως και συγκινεί άφου, ώρισμένως, έχει διαχρονικότητα έν τοις θέμασιν. Έν τέλει δε ό Θεόδωρος Μοσχόπουλος άποδεικνύεται άληθινός ποιητής, παρά τό μικρόν του έργου του.

IV. Έκ τών ποιημάτων του «Τό έαρ» μās μεταφέρει τήν ψυχολογικην μετάλλαξιν του ανθρωπου και τήν εικόνα τής φύσεως τήν ανοιξιν κατά τρόπον γλαφυρόν, με ζωντανάς και παραστατικάς εικόνας, μεταφοράς και σπάνια επίθετα. «Η νύξ του έτους» είναι διδακτικόν τής άρετης ποίημα και προτρεπτικόν προς τούς νέους να διαλέγουν τον δρόμον του καλου. Πρόκειται περι ποιητικης αποδόσεως του πεζου τής Μαντάμ Guizot, εις τέσσερα ανισομεγέθη άσματα. Διακρίνεται διά τας έντόνους αντίθεσεις του, τήν διάχυτον μελαγχολίαν του και διά τήν

απρόοπτον κατάληξιν τοῦ ἄσματος. «Ὁ ἐν τοῖς χιόσιν ἀποπλανηθεὶς», μεταφορὰ τοῦ ἔργου τοῦ Βρεταννοῦ Thompson, περιγράφει παραστατικῶς τὴν ἀγωνίαν τοῦ θανάτου τοῦ χωρικοῦ, ὅστις ἐχάθη εἰς τὴν χιονοθύελλαν. Ἐνταῦθα ἀναλύονται διεξοδικῶς ἡ ψυχολογικὴ κατάσταση τοῦ ἀποθανόντος ἀλλὰ καὶ τὰ συναισθήματα ὄσων προσμένουν τὴν ἀφιξίν του. Ἡ «Μόνωσις», κατὰ τὸν Théophile Gautier, εἶναι ἓνα ἄκρως ρομάντικόν καὶ μελαγχολικόν ποίημα. Ἐνῶ «Τὸ παραπέτασμα», κατὰ τὸν Goethe, εἶναι τρυφερόν ἐρωτικόν στιχοῦργημα. Ἡ «Πρωῖα», πέραν τῆς φυσιολογικῆς τῆς διαθέσεως μᾶς χαρίζει τὸ ἀγλαόν μήνυμα τῆς μελλούσης ζωῆς. «Τὸ νέον ἔτος» εἶναι ἕμμετρον διήγημα εἰς ἑπτὰ ἄσματα ἐξόχως δραματικόν μὲ ἐντόνους κοινωνικὰς προεκτάσεις. Φανερῶνει δὲ τὴν εὐαισθησίαν τοῦ Θεοδώρου Μοσχόπουλου διὰ τὸν πάσχοντα συνάνθρωπον. Ἡ «Ἐπίκλησις», κατὰ τὸ Ἀγγλικόν τῆς Felicia Heemans, εἶναι μιὰ ἐμπνευσμένη σύνθεσις περὶ τῆς ἐλπίδος εἰς τὸν Θεὸν διὰ τὴν μετὰ θάνατον ζωὴν. Ἡ «Ῥδιή» εἶναι μία θαυμασία μεταφορὰ εἰς τὴν γλώσσάν μας ψαλμοῦ τοῦ Δαυῖδ ἐνθα ἐξυμνεῖται τὸ θεῖον διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου καὶ διὰ τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς. «Τὸ χαῖρε ταῖς Ἀθήναις» εἶναι ἓνα θεσπέσιος ἕμνος καὶ ἓνα συγκλονιστικόν δοξαστικόν τοῦ ποιητοῦ διὰ τὰς Ἀθήνας τὰς ὁποίας ἐγκαταλείπει. Πρόκειται περὶ ὠραιότητος καὶ χαριεστάτης συνθέσεως. «Ἡ Κόλασις», μετάφρασις ἐκ τῆς «Θείας Κωμωδίας», τοῦ Δάντου τῶν ἄσμάτων 24-25 καὶ 32-33, εἶναι μιὰ ἕμμετρος, καθαρολόγος καὶ ἀνομοιοκατάληκτος στιχοῦργία ἡ ὁποία, μᾶλλον, ἀδικεῖ τὸ πρωτότυπον μὲ τὴν ἀκαμπτον γλώσσάν της. Τὸ «Τάφος Μητρός», εἰς τρία ἄσματα, μᾶς παρέχει ἔντονον συγκινησιακὴν φόρτισιν, καθὼς ὁ ποιητὴς χειρίζεται μὲ δεξιοτεχνίαν τὸ θέμα του. «Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος», εἰς πέντε μέρη, εἶναι ἐν εὐρηματικόν καὶ ἐνδιαφέρον ποίημα, τὸ ὁποῖον διηγεῖται τὴν ἐξελικτικὴν πορείαν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεώς του ἐπὶ τῆς γῆς μέχρι καὶ τῆς κλασικῆς ἐποχῆς. Χρῆζει δὲ ἰδιαίτερας προσοχῆς ἐδῶ ἡ ἐκφραστικὴ πληρότης τῶν ἐντελεστάτων νοημάτων. Τὰ ἀποσπάσματα I καὶ II τῶν «Στροφῶν» ἐν τῇ μελαγχολίᾳ καὶ τῷ πεσιμισμῷ τῶν μᾶς ἐνθυμίζουν ἐντόνως τὸν Δημήτριον Παπαρηγόπουλον. Ὅπως καὶ τὸ «Novissima Verba», τὸ ὁποῖον διακρίνεται διὰ τὴν φιλοσοφικὴν καὶ αὐτοκτόνον διάθεσίν του. Πρόκειται περὶ ἐμπνευσμένου καὶ εἰς τὸ ἔπακρον λυρικοῦ ποιήματος. «Ἡ ἑταῖρα», εἰς πέντε ἄσματα, εἶναι ἕξοχον κοινωνικόν ποίημα μὲ πολιτικὰς προεκτάσεις, ἀμφισβητοῦν ὀλόκληρον τὸ ὑπάρχον τότε Status εἰς βαθμὸν ἀνατρεπτικόν. Ἄν καὶ παρόμοιον συναντᾶμε καὶ εἰς τὸν Ἀχιλλέα Παράσχον ἐδῶ ἡ δύναμις τοῦ καταγγελτικοῦ λόγου εἶναι μεγάλη. Ὅπως μὲγάλον εἶναι καὶ τὸ πάθος τοῦ Θ. Μοσχοπούλου δι' ἓνα καλύτερον καὶ δικαιοτέρον κόσμον. Τὸ «Πρὸ τάφου...», εἰς ἕξ ἄσματα, χωρὶς νὰ εἶναι τι τὸ σπουδαῖον, μᾶς παρέχει τὰς φιλοσοφικὰς καὶ μεταφυσικὰς ἀπόψεις τοῦ ποιητοῦ. Τὸ «Aeternum Vale...», εἰς τέσσερα ἄσματα, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλον παρὰ τὸ ὑστατον «χαῖρε» τοῦ ποιητοῦ εἰς τὴν ἦβην καὶ τὴν ποίησιν. Ὅλα τὰ ὑπόλοιπα ποιήματα αὐτῆς τῆς συλλογῆς εἶναι δροσερά, παιγνιώδη, ἀφελῆ καὶ μεγαλόστομα ἐρωτικά.

V. Λησμονημένη πλέον ἢ λυρική μολπή τοῦ Θεοδώρου Μοσχοπούλου μᾶς καλεῖ νὰ τὴν ἀνακαλύψωμεν καὶ νὰ τὴν ἀνασύρωμεν ἀπὸ τὴν ἀδικον λήθην. Ἀφοῦ τὸ ἔργον του ἀντέχει ἀκόμη εἰς τὸν χρόνον. Τὸ παρὸν κείμενον ἔναυσμα ἔστω τῆς προσπαθείας αὐτῆς.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

Γεωργίου Προδρομοῦ - «Κορυφές Παγκόσμιας Λογοτεχνίας»

Εἶναι ευχῆς ἔργο που ἔχομε στα χέρια ἀκόμα ἓνα ωφέλιμο βιβλίον τοῦ Γεωργίου Προδρομοῦ. Του γνωστοῦ εκπαιδευτικοῦ καὶ συγγραφέα καὶ ενός ἀπὸ τοὺς προβληματισμένους καὶ αφυπνισμένους πνευματικούς ἀνθρώπους του τόπου μας. «Κορυφές Παγκόσμιας Λογοτεχνίας» τιλοφορεῖται ἡ πρόσφατη τούτη ἐκδοσις, που ἀποτελεῖ ἀκόμα μιὰ πολύτιμη συνεισφορὰ στὴν κριτικὴ μελέτη γύρω ἀπὸ διαχρονικὰ ἔργα τῆς Παγκόσμιας Λογοτεχνίας.

Ὁ τίτλος αφεαυτοῦ, που κεντρίζει ἐξ ὑπαρχῆς τὴν περιέργεια καὶ ἐλκεί το ἀναγνωστικὸ ἐνδιαφέρον, ὄχι μόνον ἀνταποκρίνεται πλήρως σ' ἓνα εὐσύνοπτο καὶ ἐνδεικτικὰ περιεκτικὸ

περιεχόμενο, αλλά ανιχνεύει την ίδια την προϊστορία του έργου ή καλύτερα τη “raison d’ être” του. Ο συγγραφέας στο κατατοπιστικό εισαγωγικό του σημείωμα μιάς επεξηγεί ότι τα έξι κείμενα, που περιλαμβάνονται στο βιβλίο αποτελούν μια σειρά διαλέξεων, που είχε δώσει προ ετών στο Λαϊκό Πανεπιστήμιο, με τίτλο «μεγάλες στιγμές της παγκόσμιας λογοτεχνίας», και που είχε αναλάβει ο ίδιος κατ’ εισήγηση του αείμνηστου Ανδρέα Χριστοφίδη, γνωστού για την αγάπη του και την επίδοσή του στη λογοτεχνία. Η παρούσα έκδοση, ωστόσο, δεν περιορίστηκε μόνο στις διαλέξεις εκείνες, που φύλαγε για αρκετά χρόνια στα συρτάρια του, αλλά κρίθηκε σκόπιμο να επεκταθεί και να διανθιστεί με μερικές άλλες αξιόλογες μελέτες για τον Όμηρο και τα ομηρικά έπη, οι οποίες είχαν δημοσιευθεί σε συνέχειες στο περιοδικό «Καιροί της Κύπρου». Η προσθήκη αυτή, σύμφωνα με τον συγγραφέα, δεν επιβαλλόταν απλώς ως εκ του περιεχομένου του έργου, αλλά και θα το εμπλούτιζε σημαντικά και θα το ολοκλήρωνε ως ένα μεγάλο βαθμό, εφόσον ο Όμηρος συνιστά την αρχέγονη πηγή και τη διαχρονική κατάληξη, την κοιτίδα και την εκβολή τής ανά τους αιώνες παγκόσμιας λογοτεχνίας. Τα εύληπτα αυτά κείμενα, όπως σχολιάζει ο ίδιος πιο κάτω, και τα οποία πρόσθεσε εκ των υστέρων και μερικά άλλα καινούργια συμπληρωματικά, «είναι απλά, μικρά κείμενα για διάφορες πτυχές του ομηρικού έργου, που μπορούν να διαβαστούν από τον καθένα. Ο Όμηρος είναι, ίσως το πρώτο μεγάλο όνομα στην παγκόσμια λογοτεχνία και δεν θα μπορούσε να έλειπε από μια τέτοια σειρά». Επιπρόσθετα, πλην των δύο αυτών νέων κειμένων για κάποιες άλλες αξιόλογες πτυχές των ομηρικών πτυχών, προτάχθηκε μια εισαγωγή για την αρχαία τραγωδία, «για να γίνει ευκολότερα κατανοητή η τραγωδία που αναλύεται» και που καθώς ομολογεί ο ίδιος στο διαφωτιστικό του προλόγισμα «ίσως ήταν παράλειψη που δεν υπήρχε αυτό το κείμενο από την αρχή».

Οι αναλύσεις των κορυφαίων έργων, τόσο από το αρχαιοελληνικό οικοδόμημα όσο και εξελικτικά από το μεταγενέστερο εποικοδόμημα της παγκόσμιιάς μας λογοτεχνίας, αν και θίγουν με την κριτική του προσέγγιση και μια οξυδερκή κάθετη προβληματική αρκετές καιρίες όψεις και θεματικά ζητήματα του περιεχομένου τους, εντούτοις έχουν περισσότερο τον χαρακτήρα ενός γενικότερου κατατοπισμού και ενός «μαθησιακού», προσπιτού προΐδεασμού για τον κάθε αναγνώστη. Εξάλλου, ας μην ξεχνούμε και την αρχική στόχευση του προορισμού τους, που ήταν βασικά ένα πλατύτερο κοινό ενός «Λαϊκού Πανεπιστημίου». Κατά τον ίδιο, ακριβώς, τρόπο που εξεπλήρωσαν τότε τον σκοπό τους, εξακολουθούν, έτσι, να τον δικαιώνουν στο ακέραιο και ως γραπτά πλέον κείμενα, ενσωματωμένα σε ένα συγκρατημένο εγχειρίδιο, που μπορεί να μην καλύπτει, προφανώς, όλες τις κορφές μιας ατέλειωτης λογοτεχνικής οροσειράς, προσφέρει όμως, επαρκώς, την πρόσβαση για το ανέβασμα σε αρκετές από τις ψηλότερές της, οδηγώντας μας με τα ανάλογα εφόδια σε κάποιους από τους πιο ευδιάκριτους και μεταίχμακούς σταθμούς της. Μια τέτοιου είδους αυτοκριτική μας μεταφέρει, ενσυνειδήτως, ο ίδιος ο συγγραφέας στο προοίμιό του, την οποίαν αντιγράφουμε αυτούσια εδώ: «Θα ήθελα να διευκρινίσω ότι στα κείμενά μου συμπεριέλαβα κύρια σημεία, όσα θα μπορούσε να χωρέσουν στα όρια μιας διάλεξης. Τα έργα έχουν έκταση και βάθος και σκέψεις, για τα οποία θα μπορούσε άνετα να γραφούν πολλαπλάσια αυτών εδώ, θα είναι όμως λίγα όσα και αν προστεθούν. Άλλωστε, καλύτερο είναι να προσεγγίζεται το έργο το ίδιο άμεσα».

Ωστόσο, παρά τη συμπύκνωση και τη συνοπτικότητα μιας σφαιρικής αντίκρισης, που διαπιστώνεται στα υπό εξέταση έργα, αρκετά από τα αναλύμενα θέματα εμπεριέχουν το στίγμα μιας ενδελεχούς, εξονυχιστικής ματιάς, τουλάχιστον σε μερικές νευραλγικές πτυχές του περιεχομένου τους και αποδίδουν άλλες μέσα από το πρίσμα προσωπικών αντικειμενικών προσλήψεων, πρωτοποριακών απόψεων και πρωτογενών δημιουργικών αποτιμήσεων. Επιπλέον, στις διακόσιες τόσες σελίδες που εγκαταριθμεί το βιβλίο και ανάμεσα στις γραμμές του είναι διάχυτος ένας ευαίσθητος και αισθαντικός προβληματισμός γύρω από αυτά, συνεχώς ανακινούμενα και πάντοτε επίκαιρα θέματα είτε που γεννούν τα ίδια τα έργα και αναφέρονται μέσα από τις οπτικές πολλαπλών αναγνώσεων τους είτε που εκμαιεύει ο ίδιος ο συγγραφέας με την επάρκεια

μιας διερευνητικής αίσθησης και μιας επινοητικής διαίσθησης. Με τον τρόπο αυτό, όχι μόνο κατορθώνει επιτυχώς να ανανεώνει, αλλά και να εμπλουτίζει τις πολυπληθείς απόπειρες των εκάστοτε κριτικών μελετημάτων τόσο της ελληνικής όσο και της παγκόσμιας βιβλιογραφίας σε σχέση με τα έργα που εν προκειμένω τον απασχολούν. Θα λέγαμε, έτσι, ότι προσφυώς εκτείνει τον άξονα του αναλυτικού εγχειρήματός του πάνω σε τέμνουσες συνιστώσες παλαιότερων έγκριτων προσεγγίσεων, προεκτείνοντάς τον σε λανθάνουσες συλλήψεις μιας πολυεπίπεδης ερμηνευτικής, που μόνο ένας έμπειρος παρατηρητής των πραγμάτων της λογοτεχνίας μας μπορεί να ανακαλύψει στο ανεξάντλητο υπέδαφος τέτοιων έργων. Και ο Γεώργιος Προδρόμου, όπως συνάγεται από το σύνολο του μικρού αυτού αλλά μακρόπνοου πονήματός του όχι μόνο έχει τα κατάλληλα κλειδιά και τα στέρεα εργαλεία να εντοπίζει, αλλά και να φέρνει στο φως διανοίγοντας, πέρα από τις παραδοσιακές πρακτικές κατανόησης και αισθητικής απόλαυσης, καινούργιες προοπτικές θέασης και αντιμετώπισης των κολοσσών αυτών της λογοτεχνικής παραγωγής. Πρωταρχικό του μέλημα εντούτοις, είναι η εκπλήρωση μιας αδήριτης παιδαγωγικής ανάγκης. Ως εκπαιδευτικός και ανήσυχος πρώτιστα παιδαγωγός ο ίδιος, αισθάνεται το χρέος να προσφέρει τα έργα που επιλέγει σε νέους, κυρίως, με την έγνοια της αυτεπίγνωσης, που προέρχεται από την πολύχρονη εμπειρία της αναστροφής του μαζί τους. Θέλει, οπωσδήποτε, να τους παρωθήσει, στρέφοντας τους την προσοχή σε καρποφόρα και εποικοδομητικά έργα από μια πλούσια συγκομιδή μιας ανεπανάληπτης λόγοτεχνικής δημιουργίας. Από φόβο και εύλογη καχυποψία, ίσως, όχι μόνο γιατί οι νέοι μας δεν διαβάζουν πια για διάφορες αιτίες και δικαιολογίες, αλλά και εκείνοι που διαβάζουν, αφελώς προσπερνούν τα κλασικά έργα τυρβάζοντας περί άλλα, συναφή με τα στενά τους ενδιαφέροντα, ωφελιμιστικά ή ανωφελή αναγνώσματα, εκ των οποίων μερικά, ίσως, και ψυχοφθόρα. Διακαής επιθυμία του συγγραφέα, σε τελευταία ανάλυση, είναι να κατευθύνει τους νεότερους είτε να ξαναδιαβάσουν και να ξαναζωντανέψουν μέσα τους έργα που διδάχτηκαν, ενδεχομένως, στο σχολείο είτε για πρώτη φορά να γνωρίσουν τη σκέψη και τη δημιουργική γραφή μέγιστων συγγραφέων και σκαπανέων του κλασικού μας ρεπερτορίου. Γιατί δεν είναι μόνο η σωρεία των μηνυμάτων που θα αποκομίσουν ενδιατριβώντας με την προσήλωσή τους στα έργα αυτά, αλλά και η καλλιέργεια μιας θετικής στάσης απέναντι στο καλό βιβλίο και προπάντων απέναντι στο αποθησαύρισμα επίλεκτων αναγνωσμάτων. Ένα τέτοιο έναυσμα θα λειτουργήσει, σίγουρα, ως μοχλός θεμελιώδους παρόρμησης όχι μόνο για διαμόρφωση αναγνωστικής συνείδησης, αλλά και για περαιτέρω μόρφωση και επιμόρφωση σε μια δια βίου πολιτισμική παιδεία. Ιδού τι επακριβώς σημειώνει ο ίδιος ο συγγραφέας προς το τέλος της εισαγωγής του: «Ελπίδα και προσδοκία και ικανοποίησή μου θα είναι να παρακινήθουν από την επαφή μ' αυτό το βιβλίο, λίγοι έστω, προπαντός νεότεροι, –μαθητές Λυκείων, φοιτητές, εκπαιδευτικοί, αλλά και άλλοι– να ενδιαφερθούν, να διαβάσουν, να μελετήσουν κάποια από αυτά τα μεγαλειώδη έργα, τα οποία ανταμείβουν πολλαπλώς και πλουσιοπαρόχως για το χρόνο που θα διατεθεί. Τα έργα τους είναι ίσως ένα από τα μεγαλύτερα προνόμια που δίδουν σε όλους μας οι μεγάλοι συγγραφείς, να επικοινωνούμε μαζί τους, να έχουμε στη διάθεσή μας τη σκέψη και τον προβληματισμό τους, όσο και όποτε θέλουμε».

Στο βιβλίο ο Γεώργιος Προδρόμου επικεντρώνεται στα γνωστά ζητήματα της ομηρικής γραμματείας, την ανάλυση, όπως προαναφέραμε, σημαντικών πτυχών από τα ομηρικά μας έπη, που αφορούν κυρίως ποικίλα πολιτισμικά, παιδαγωγικά και πολιτικά δρώμενα, καθώς και την αισθητική επένδυση της μορφικής τους έκφρασης και της εφραστικής τελειότητάς τους. Πέρα, επίσης, από την επισήμανση ορισμένων εννοιών και κύριων σημείων γύρω από την αρχαία ελληνική τραγωδία, στέκεται με θαυμασμό σε μια από τις καλύτερες τραγωδίες του Αισχύλου, όπως υπογραμμίζει ο ίδιος, τον «Προμηθέα Δεσμώτη». Στο δεύτερο μέρος εστιάζει το ενδιαφέρον του, επιστρατεύοντας, κατά μία αυστηρή επιλογή, το κριτικό αισθητήριό του, σε θεματικούς πυλώνες της Θείας Κωμωδίας του Δάντη, του Άμλετ του Σαίξπηρ, του Φάουστ του Γκαίτε, καθώς και των μεγαλόπνευστων μυθιστορημάτων του Φιοντορ Ντοστογιέφσκη «Έγκλημα και Τιμωρία» και «Ο Καπετάν Μιχάλης» του Νίκου Καζαντζάκη.

Με δέος ο Γεώργιος Προδρόμου επικοινωνεί με τα πιο πάνω έργα, που του υποβάλλει η μεγαλοφυής και δυναμική τους γραφίδα, προτού μας κοινωνήσει τα μεγαλεπήβολα νοήματά τους και μας μεταδώσει τα πολυφασματικά τους μηνύματα. Έχοντας, κατ' εξοχήν, επίγνωση του άπειρου εύρους τους και συναισθανόμενος το απροσμέτρητο βάθος και το δυσθεώρητο ύψος τους, καταφέρνει να μας καταστήσει εύκολους δέκτες, ελκύοντάς μας αμείωτο το ενδιαφέρον σ' όλη την έκταση της ανάλυσής του. Επειδή, ακριβώς προς τούτο, όχι μόνο προσαρμόζει το γλωσσικό ύψος στη δεκτικότητα του μέσου αναγνώστη αλλά και του προσφέρει ενδιαφέροντα θεματικά στοιχεία, που ξέρει ότι θα του donήσουν ψυχοκινητικά τις πιο ευαίσθητες χορδές του. Πέραν της συγκινησιακής, ωστόσο, φόρτισης, αναλογίζεται ότι με τους προβληματισμούς που θέτει διαλεκτικά, εκκινώντας από μερικά, ιδίως, αφηρηματικά σημεία των υπό ανάλυση έργων, συναγείρει το νου και την καρδιά του. Γιατί, ασφαλώς, δεν τον προσανατολίζει και δεν τον περιορίζει σε μια στατική ανάλυση αλλά με τις προεκτάσεις που επιχειρεί σε σύγχρονα προβλήματα της καθημερινότητας και του υπαρξιακού βίου του ανθρώπου του υποδαυλίζει τη σκέψη, θέτοντας ενώπιον της αναγνωστικής του περισυλλογής μια πλειάδα αναπάντητων ερωτημάτων.

Επιλέγουμε, ενδεικτικά, από το κεφάλαιο του βιβλίου που αναφέρεται στον «Φάουστ» του Γκαίτε και παραθέτουμε ένα απόσπασμα ως επίλογο της βιβλιοπαρουσίασής μας. Με την ελπίδα ότι ο συγγραφέας θα μας χαρίσει στο εγγύς μέλλον και άλλες απολαυστικές στιγμές σε επόμενες «Κορυφές Παγκόσμιας Λογοτεχνίας»:

Φαουστική είναι σε μεγάλο βαθμό και η εποχή μας. Ο άνθρωπος διαρκώς ανικανοποίητος δοκιμάζει τα πάντα, αφήνει ακράτητη την ερευνητική ζητητική του ορμή να εισχωρεί παντού, στον μικρόκοσμο και τον μακρόκοσμο. Δεν καθοδηγείται συνειδητά από δαιμονικές δυνάμεις, έχει εμπιστοσύνη υπερβολική στην αυτοδυναμία του που την εκδηλώνει ως παντοδυναμία. Σ' αυτή του την «εξόρμηση» ίσως αμαρτάνει, κάπου γίνεται υβριστής, υπονομεύει την υγεία, την ευτυχία, τη γαλήνη του. Είναι με τα ίδια τα επιτεύγματά του· εισέρχεται με αυθάδεια σε περιοχές που δεν είναι της εξουσίας του. Βρίσκεται σε μια αντίφαση. Με την τρομακτική του δύναμη και την ακόρεστη δίψα για βελτίωση(;), για πρόοδο, (τιτανισμός) χειροτερεύει την κατάσταση, δημιουργεί κινδύνους για τον εαυτό του, υπονομεύει τα επιτεύγματά του. (π.χ. μολύνει το περιβάλλον). Είναι όμως στα χέρια του θεού, όσο και αν δεν το επιδιώκει συνειδητά. Είναι όμως ακράτητη η «όρεξη του ειδέναι», είναι πνευματική οντότητα και αυτό σημαίνει απορίες, ανησυχίες, έρευνες, αγώνες, θυμίζει ή θυμάται ότι είναι «κατ' εικόνα Θεού», ίσως όμως δεν νοιάζεται τόσο, παραμελεί το «καθ' ομοίωσιν» και όμως σώζεται, τον σώζει ο Θεός ως αγωνιζόμενο. Αυτρώνεται μ' αυτό το έργο από το δικό του φαουστισμό.

Τελειώνοντας πρέπει να τονίσουμε πως ο Φάουστ δεν αποτελεί πρότυπο. Το πρόβλημα δεν είναι ο Φάουστ, αλλά ο άνθρωπος όλων των εποχών, όλου του κόσμου. Ο ποιητής εκφράζει τις θέσεις του γι' αυτό το πολύπλοκο πρόβλημα που του προσφέρει ο μύθος. Τιτανικός είναι λίγο πολύ κάθε άνθρωπος, πιο πολύ ήταν ο ίδιος ο Γκαίτε. Αν όμως ο τιτανισμός του Φάουστ εκφράζεται υβριστικά, ο ποιητής δεν είναι υβριστής. Ο Γκαίτε δεν καταργεί τους Θεούς. Ο ίδιος σώζεται από την ύβρη με το έργο του. Ο άνθρωπος έχει το δικό του άπειρο. Στο ποίημα "Grenzen der Menschheit" (όρια της ανθρωπότητας) γράφει ο Γκαίτε.

Γιατί δεν πρέπει ο άνθρωπος ποτέ
με τους Θεούς ν' αντιμετωγιάται.
Αν σηκωθεί ψηλά κι αγίσει
με το κεφάλι τ' άστρα,
αστήρικτα τα πόδια του θα μείνουν,
σύννεφα κι αέρας θα τον δέρνουν.

Ρήνας Κατσελλή, «*Σάβας Χρίστος – Ο Αλλιώτικος. Η ζωή και το έργο του*. Λευκωσία, εκδόσεις Χρυσοπολίτισσα, τ. Α' + Β'.

Παρακολουθώ από χρόνια την όλη συγγραφική δραστηριότητα της Ρήνας Κατσελλή, που εκτείνεται από το 1959 ως σήμερα με πληθώρα βιβλίων (μυθιστόρημα, χρονικό, ποίηση, θέατρο, ιστορικολαογραφική έρευνα, μελέτη) κι εκτιμώ πολύ το έργο της, γιατί είναι καρπός όχι μόνο συγγραφικού ταλέντου, αλλά και γνώσης και, κυρίως, πολλής αγάπης. Αγάπης για τον τόπο και την παράδοση, τους ανθρώπους – επώνυμους και ανώνυμους – με τον μόχθο, τους καημούς, τη δημιουργικότητα και την προσφορά τους, πνευματική και όχι μόνο.

Κέντρο του ενδιαφέροντός της η γενέθλια πόλη, η Κερύνεια, με τη θαυμαστή ομορφιά της, την πλούσια ιστορία και παράδοση, την έντονη πολιτιστική της προσφορά και την τραγική της μοίρα. Το κυρίαρχο στοιχείο στα έργα της είναι, κατά τη γνώμη μου, η αγωνιστικότητα, με την έννοια ότι αυτά δεν αποτελούν απλή καταγραφή ή περιγραφή ή ακόμα και ανίχνευση των ποιωνδήποτε καταστάσεων, γεγονότων και προσώπων, με τα οποία καταπιάνεται – παρόλο που το στοιχείο αυτό υπόκειται και στον τρόπο που επιλέγει τα καθέκαστα τα οποία προβάλλει και αναδεικνύει – αλλά εκπέμπουν μια λάμψη, μιαν αστραπή, την αποφασιστικότητα για μια συνεχή πάλη με στόχο το καλύτερο - ό,τι μπορεί αυτό σε κάθε περίπτωση να σημαίνει - στη σφαίρα του ατομικού και προπάντων του καθολικού. Μπορεί το καλύτερο αυτό να μην προσδιορίζεται στο κάθε έργο – δεν είναι άλλωστε αναγκαίο, γιατί, αλλιώς, πιθανό να απέπνεε διδακτισμό και διάθεση κηρύγματος – διαχέεται όμως ως διάθεση και διατρέχει το βιβλίο υποδόρια.

Η προσπάθειά της για προβολή της γενέθλιας πόλης εκδηλώνεται με τρόπο πιο απτό και συγκεκριμένο με τη σειρά «Γνώση Κερύνειας», που άρχισε το 1966 και συνεχίζεται και μετά την προσφυγιά στο πλαίσιο του Λαογραφικού Ομίλου Κερύνειας. Ήδη σ' αυτό το πλαίσιο κυκλοφόρησαν πάνω από 20 έντυπα. Ανάμεσα σ' αυτά και το υπό κρίση βιβλίο.

Το έργο που παρουσιάζουμε εδώ συγγενεύει με τα προηγούμενα βιβλία της *Ανδρέας Χριστοφίδης. Βίος/Πολιτεία και Νίκος Κρανιδιώτης. Η εποχή και το λογοτεχνικό του έργο*, που κυκλοφόρησαν το 1995 και 2002 αντιστοίχως, γιατί και τα τρία είναι προσωπογραφικά, αφού αποσκοπούν με σύνεργα τη ζωή και το έργο των προσώπων αυτών να δώσουν με τρόπο τεκμηριωμένο τη φυσιογνωμία τους, να αναδείξουν την ιδιαιτερότητα του καθενός και να αποδείξουν τη σημαντικότητα της κατάθεσής τους στον πολιτισμό του τόπου.

Το βιβλίο *Σάβας Χρίστος – Ο Αλλιώτικος. Η ζωή και το έργο του* (σημειώνεται ότι έτσι έγραφε, με ένα β, το όνομά του ο Χρίστος) αποτελείται από δυο τόμους, 568 συνολικά σελίδων (από 267 σελίδες ο πρώτος και 301 ο δεύτερος). Σ' αυτό αναλύεται η πολύπλευρη και πολύχρονη δράση του Κερυνειώτη αυτού δικηγόρου, λόγιου και κοινωνικού παράγοντα (1887 – 1973), που για εξήντα τόσα χρόνια έθεσε έντονη τη σφραγίδα του σε πολλούς τομείς όχι μόνο της μικρής πόλης του, αλλά και ολόκληρης της Κύπρου. Στην Κερύνεια εργάστηκε ως δικηγόρος από το 1913 ως το 1968 και υπηρέτησε σε διάφορες περιόδους ως πρόεδρος ή γραμματέας του Δικηγορικού Συλλόγου, ίδρυσε το Λαϊκό Ταμειτήριο το 1913, πρωτοστάτησε στην ίδρυση το 1918 της Ανωτέρας Σχολής, που εξελίχθηκε στο Γυμνάσιο Κυρηνείας, χρημάτισε πρόεδρος ή γραμματέας της σχολικής εφορείας για 45 περίπου χρόνια και δημοτικός σύμβουλος ή αντιδήμαρχος για 35 τόσα χρόνια, πρόεδρος του γυμναστικού συλλόγου Πράξανδρος και του Συλλόγου Ένωση Νέων (ΣΕΝ), εξ οφφίκιο επίτιμος πρόεδρος του Συλλόγου Αποφοίτων Γυμνασίου Κυρηνείας (ΣΑΓΚ), καθώς και, γραμματέας των θρησκευτικών ιδρυμάτων της επαρχίας Κερύνειας, όπου έκαμε πολλά κηρύγματα, εθνικά και θρησκευτικά στις εκκλησίες. Γενικά, θα έλεγε κανείς ότι δεν έλειψε από καμιά κοινωφελή πρωτοβουλία που είχε εκδηλωθεί στην Κερύνεια. Από την ευρύτερη δραστηριότητά του σημειώνουμε το γεγονός ότι υπήρξε μέλος του Εθναρχικού Συμβουλίου και του Γραφείου Εθναρχίας, της κεντρικής επιτροπής της Παγκύπριας Οργάν-

ωσης Θρησκευτικών Ιδρυμάτων, αντιπρόεδρος της Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών και δραστήριο μέλος των επιτροπών για τις αρχιεπισκοπικές εκλογές.

Πρωτοπόρος δημοτικιστής και σοσιαλιστής αγωνίστηκε σθεναρά για την επικράτηση των ιδεών του. Παρά το γεγονός ότι η ίδρυση του Λαϊκού Ταμειυτηρίου για την πάταξη της τοκογλυφίας είχε δυσμενή επίπτωση στα δικά του οικονομικά, δεν έπαψε να ενισχύει τους φτωχούς και να παρέχει δωρεάν σε ελληνοκύπριους και τουρκοκύπριους τις υπηρεσίες του ως δικηγόρος. Γενικά, η όλη δραστηριότητά του διαπνεόταν από γνήσιο πνεύμα προσφοράς με ανιδιοτέλεια και αυτοθυσία.

Στα πρώτα χρόνια της σταδιοδρομίας του οι πνευματικές του αναζητήσεις τον οδήγησαν σε διάφορες θρησκευτικές και φιλοσοφικές δοξασίες, αργότερα όμως αφοσιώθηκε στην ορθοδοξία και υπηρέτησε την εκκλησία ως νομικός στον εκσυγχρονισμό του καταστατικού χάρτη της Κυπριακής Εκκλησίας και αρθρογράφος σε θρησκευτικό περιοδικό κι ακόμη, όπως ήδη έχει λεχθεί, ως παράγοντας σε αρχιερατικές εκλογές, αξιωματούχος στην παγκύπρια οργάνωση θρησκευτικών ορθοδόξων ιδρυμάτων και ομιλητής σε εκκλησίες.

Εργάτης της γης και λάτρης της φυσικής, απλής και λιτής ζωής αγαπούσε την αγροτική ζωή, πεζοπορούσε πολύ, κολιμπούσε νωρίς το πρωί τόσο το καλοκαίρι όσο και τον χειμώνα, τρέφονταν λιτό, αποφεύγοντας το κρέας, και ντυνόταν με αλατζιές.

Διάβαζε πολύ κι αγαπούσε με πάθος το βιβλίο, γι' αυτό και διατηρούσε πλούσια βιβλιοθήκη, που ήταν ανοικτή σε όποιον ενδιαφερόταν να τη συμβουλευτεί.

Ο ίδιος έγραψε σωρεία άρθρων, σχολίων, μελετών, που είναι διάσπαρτο σε εφημερίδες και περιοδικά. Τα μόνα του βιβλία είναι *Το εν Κύπρω Κτηματολογικόν Σύστημα – Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον*, που γράφτηκε κατά τη διάρκεια των σπουδών του στο Πανεπιστήμιο Αθηνών κι εκδόθηκε με τη συμπλήρωση των σπουδών του το 1911 στην Αθήνα με πρόλογο του καθηγητή του Ανδρέα Μ. Ανδρεάδη και το *Ομιλίες, Λόγοι, Άρθρα, Προσφωνήσεις – Α' Θρησκευτικά*, που εκδόθηκε το 1946 στη Λευκωσία.

Η ανιδιοτέλεια του χαρακτήρα του, η απέραντη προθυμία για προσφορά σε βάρος του προσωπικού και οικογενειακού του συμφέροντος, το ψαλίδισμα της οικογενειακής περιουσίας - λόγω της αδιαφορίας του για τα χρήματα - η δυσαρμονία του με τους πολλούς σε ό,τι αφορά στην εμφάνιση, στον τρόπο ζωής και στη συμπεριφορά του που δεν λάμβανε υπόψη τις κοινωνικές συμβατικότητες και τη γνώμη των πολλών, είναι τα γνωρίσματα που τον διαφοροποιούσαν από τον κανόνα κι έκαμιναν πολλούς να τον θεωρούν εκκεντρικό και περιθωριακό, γι' αυτό και η Κατσελλή του έδωσε στον τίτλο του βιβλίου τον χαρακτηρισμό «Ο Αλλιώτικος».

Στον πρώτο τόμο η συγγραφέας, μετά το γενεαλογικό δέντρο του Χρίστη και τον πρόλογο, παραθέτει το «Μέρος πρώτο – Πρώτες δεκαετίες», όπου σε ξεχωριστά κεφάλαια αναφέρεται, ανάμεσα σε άλλα στους προπάτορές του, στα πρώτα χρόνια (1887 - 1905), στα φοιτητικά χρόνια (1905 - 1911), στην περίοδο 1912 - 1914, στη γόνιμη δεκαετία (1915 - 1924), όπου καταπιάνεται με τα εκπαιδευτικά, κοινωνικά/σοσιαλιστικά και λογοτεχνικά του κείμενα, αλλά και με νομικά θέματα και, τέλος, στον θάνατο του πατέρα του και στις επιπτώσεις που η στέρηση του πατέρα του προκάλεσε στην καλλιέργεια της πατρικής γης και κυρίως στην οργάνωση της παραγωγής.

Ο δεύτερος τόμος αποτελείται από το «Μέρος δεύτερο – Ωριμα χρόνια 1925 -1940», όπου γίνεται αναφορά στην κοινωνική του προσφορά (1926 - 1931), τα Οκτωβριανά και την Παλμεροκρατία και το «Μέρος τρίτο Πορεία άκρατης θρησκευτικότητας» από το 1940 ως το τέλος της ζωής του, όπου μιλά, ανάμεσα σε άλλα, για την ανάμειξή του στις διάφορες αρχιερατικές εκλογικές αναμετρήσεις, στις οποίες επικράτησε μεγάλος φανατισμός, για τη δημόσια ζωή και τη

δράση του (1949 - 1950) και τον τελευταίο εθελοντισμό (1950 - 1964), όπου γίνεται αναφορά στην εκ μέρους του καθοδήγηση νέων της Παγκύπριας Εθνικής Οργάνωσης Νεολαίας (ΠΕΟΝ), στη συμβολή του στην ίδρυση της Ποδοσφαιρικής Αθλητικής Ένωσης Κερύνειας (ΠΑΕΚ) και σε άλλες εθελοντικές δραστηριότητές του. Ο τόμος κλείνει με την Εργογραφία του, την Επιλεγμένη βιβλιογραφία γι' αυτόν και τέλος τη Γενική βιβλιογραφία.

Μέσα στις σελίδες του βιβλίου παρελαύνει η κοινωνική, πολιτική και πνευματική ζωή της Κερύνειας και της Κύπρου και μνημονεύονται προσωπικότητες της κυπριακής ζωής, λόγιοι, λογοτέχνες, δημοσιογράφοι, πολιτικοί και κοινωνικοί παράγοντες, εκπαιδευτικοί, ιερωμένοι, νομικοί και άλλοι, αλλά και Ελλαδίτες, τους οποίους γνώρισε στην Ελλάδα, όπως τον Ελισαίο Γιαννίδη, δημοτικιστή και δάσκαλό του στη Σχολή Ρουσοπούλου, τον Νάσο Ζερβόπουλο από τη Θήβα, συνεικότη του περιοδικού Δάφνη, τον δημοσιογράφο Βλάση Γαβριηλίδη, τον Λίνο Πολίτη, τον Παλαμά, την Πηνελόπη Δέλτα, τον καθηγητή Ανδρέα Μ. Ανδρεάδη, ή με τους οποίους συναντήθηκε στην Κύπρο, όπως την Αθηνά Ταρσούλη και τον Γιώργο Σεφέρη.

Είναι τόσες οι σημαντικές αναφορές σε τέτοια πρόσωπα, που ασφαλώς θα κέρδιζε το βιβλίο, και θα ήταν ακόμη πιο εύχρηστο, αν στο τέλος υπήρχε Ευρετήριο Προσώπων, στο οποίο θα μπορούσαν να ανατρέξουν οι ενδιαφερόμενοι, για να μελετήσουν τα στοιχεία γύρω από τα συγκεκριμένα πρόσωπα που τυχόν τους ενδιέφεραν σε κάθε περίπτωση, χωρίς να είναι αναγκασμένοι να διαβάσουν από την αρχή μέχρι το τέλος το βιβλίο.

Η Ρήνα Κατσελλή, έπειτα από σοβαρή αναδίφηση των πηγών, με μεράκι και μόχθο μεγάλο, με αντικειμενικότητα, αλλά και με σεβασμό και αγάπη προς τον άνθρωπο που αποτέλεσε το αντικείμενο της έρευνάς της, κατόρθωσε να φωτίσει τη ζωή και το έργο του Χρίστη, ο οποίος υπήρξε μια προσωπικότητα σημαντική, με μεγάλη προσφορά στην πνευματική και κοινωνική ζωή του τόπου, άγνωστη όμως στους νεότερους και ίσως παρεξηγημένη από κάποιους από τους παλαιότερους. Τέτοια έργα είναι σίγουρα απαραίτητα να γίνουν και από άλλους για πολλά άλλα πρόσωπα που πρόσφεραν υπηρεσίες από διάφορες επάλξεις στον τόπο, ώστε να μπορέσουμε καλύτερα να κατανοήσουμε την ιστορία, την παράδοση, αλλά και την ταυτότητα και τη φυσιογνωμία μας ως λαού. Το βιβλίο είναι γραμμένο με ύψος ελκυστικό, που βοηθά στο άνετο διάβασμά του, παρά το πλήθος των πληροφοριών, που περιέχει. Σ' αυτό συντελεί και το φωτογραφικό υλικό, που εμπλουτίζει την έκδοση, καθώς και η τυπογραφική εμφάνιση, με τα ευανάγνωστα στοιχεία και το ωραίο εξώφυλλο με τη φωτογραφία του Χρίστη, τα γραφικά του οποίου φιλοτέχνησε η κόρη της Σταυρινή. Άξια, λοιπόν, κάθε επαίνου είναι η Ρήνα Κατσελλή για τις ψηφίδες που άρχισε να φιλοτεχνεί, ώστε να συναπαρτισθεί και με τη συνδρομή και άλλων το πρόσωπο της Κύπρου.

ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Η Εθνική Εταιρία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου προκηρύσσει λογοτεχνικό διαγωνισμό στην ποίηση και το διήγημα.

Γλώσσα η πανελλήνια δημοτική.

Δικαίωμα συμμετοχής έχουν όλοι οι Έλληνες Κύπριοι που κατοικούν στην Κύπρο, την Ελλάδα ή το εξωτερικό.

Τον Διαγωνισμό αθλοθετεί η Ελληνική Πρεσβεία και διεξάγεται υπό την αιγίδα της. Το βραβείο περιλαμβάνει χρηματικό έπαθλο και δίπλωμα. Τα βραβεία θα επιδώσει ο Εξοχότατος Πρέσβυς της Ελλάδος κ. Χρ. Παναγόπουλος σε ειδική συγκέντρωση στην πρεσβευτική κατοικία.

Τα έργα που θα υποβληθούν πρέπει να είναι ανέκδοτα και αδημοσίευτα. Το ποίημα ή τα ποιήματα να καλύπτουν τουλάχιστον εκατό στίχους και το διήγημα από 3-8 σελίδες δακτυλογραφημένες. Τα έργα δε θα υποβάλλονται με το όνομα του συγγραφέα, αλλά με ψευδώνυμο και τετραψήφιο αριθμό. Το όνομα, η διεύθυνση και το τηλέφωνο του συγγραφέα να είναι εσώκλειστα σε φάκελλο που απ' έξω να έχει γραμμένο το ψευδώνυμο και τον αριθμό του.

Κάθε συμμετοχή να υποβάλλεται σε τρία αντίτυπα δακτυλογραφημένα.

Συμμετοχές μπορούν να αποστέλλονται έως την 20η Απριλίου 2005, στη Διεύθυνση:
Εθνική Εταιρία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου
(Λογοτεχνικός Διαγωνισμός),
Καρπενησίου 12, 1077 Λευκωσία.

ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΦΙΛΙΑ ΕΛΛΑΣ - ΚΥΠΡΟΣ

Βασ. Όλγας 107 - Τηλ. 2310 830665
546 43 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Αρ. Πρωτ.: 2

ΤΗΛΕΦΩΝΑ ΓΙΑ ΣΥΝ/ΣΗ
2310 277467 & 2310 441064
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 05/01/2005

ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Το σωματείο Θεσσαλονίκης «ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΦΙΛΙΑΣ ΕΛΛΑΣ - ΚΥΠΡΟΣ» προκηρύσσει Πανελλήνιο Λογοτεχνικό Διαγωνισμό για διήγημα με θέμα: «ΚΥΠΡΟΣ - ΧΩΡΙΣ ΓΡΑΜΜΗ ΚΑΙ ΟΔΟΦΡΑΓΜΑΤΑ».

ΟΡΟΙ ΤΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ:

1. Το κείμενο του έργου πρέπει να είναι ανέκδοτο, δακτυλογραφημένο και όχι μικρότερο από 5 σελίδες, ούτε μεγαλύτερο από 10 σελίδες.
2. Να ταχυδρομηθεί με συστημένη επιστολή, σε 4 αντίτυπα και με την ένδειξη «ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ» στη διεύθυνση: ANNA ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ, Σοφοκλέους 4, Τ.Κ. 54633, ΤΗΛ. 2310 277-467 (για τον Λογοτεχνικό Διαγωνισμό του Συνδέσμου Φιλίας (ΕΛΛΑΣ - ΚΥΠΡΟΣ)).
3. Στον εξωτερικό φάκελο ο συγγραφέας θα αναφέρεται με ψευδώνυμο. Το πραγματικό του όνομα, η διεύθυνση, το τηλέφωνο και το ψευδώνυμο, θα αναγραφούν σε χωριστό χαρτί και θα τοποθετηθούν μέσα στο κείμενο, σε σφραγισμένο φάκελο.
4. Τα κείμενα να υποβληθούν μέχρι τις 31 Αυγούστου 2005.
5. Ειδική επιτροπή από δόκιμους λογοτέχνες θα οριστεί για την κρίση των έργων.

6. Τον διαγωνισμό αθλοθετεί Το Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης
7. Θα απονεμηθούν:
A' Βραβείο 520€	A' Έπαινος 175€
B' Βραβείο 350€	B' Έπαινος 175€
Γ' Τρεις Εύφημες μνείες από 90€ η μία.	
8. Η απονομή των επάθλων θα γίνει σε ειδική εκδήλωση που θα ανακοινωθεί από τον Τύπο.
Πρόεδρος Άννα Θεοφυλάκτου	Η Γεν. Γραμματέας Ερμιόνη Βικοπούλου

BIBΛΙΑ

- Σάββα Αχιλλέως: «Ο στριμμένος λοχαγός», διήγημα, Λευκωσία 2004.
- Luigi Pirandello: «Άρτεμη και Τουντα» μεταφρ. Γ. Χατζηκωστή, Λευκωσία 2004.
- Γιάννη Νικολόπουλου: «Ποίηση» Νουμάς 2004.
- Άρη και Νίκου Χατζηνικολάου: «Ολυμπιακή δάφνη», ποιήματα στα Ελληνικά και Πολωνέζικα.
- Μόνας Σαββίδου Θεοδούλου: «Ως θυμίαμα», Ανθολογία για τους ηρωομάρτυρες Σολωμό Σολωμού και Τάσο Ισαάκ.
- Μαρίας Μιχαηλίδου: «Νίκος Καζαντζάκης και Γιώργος Σεφέρης». Δύο κορυφαίοι λογοτέχνες γράφουν για τα παιδιά.
- Γεωργίας Κουμπάρη - Πανοπούλου: «Μη μου πεις ποτέ καληνύχτα», θεατρικός μονόλογος, Εκδόσεις Φύλλα.
- Χρήστου Δ. Στρατηγόπουλου: «ΑΡΡΙΚΟΣ», της Οικουμένης Ίνδαλα, μυθιστόρημα, Αρκαδίας.
- Ζαχαρία Λ. Συμεού: «Ανάθεμα τον πόλεμο», (ποιήματα τοπολαλιάς), 2004.
- Μαρούλας Βιολάρη - Ιακωβίδου: «Ωδές και Βιώματα», ποίηση 2004.
- Ιταλοελληνικά: Πανεπιστήμιο Νεαπόλεως, Ανθολογία (μετ. Κωνσταντίνου Νίκα). Ανθολογείται και Κύπρος Χρυσάνθης.
- Παναγιώτη Παρασκευαΐδη: «Ο Αφορισμός», του Α. Λασκαράτου, *Θεωρήσεις και εκτιμήσεις μετά ένα αιώνα*, Αργοστόλι 2004.
- Κώστα Σαρδελή: «Ο πρωτοκαπετάνιος», εκδόσεις Σήμαντρο.
- Π.Δ. Μαστροδημήτρη: Εισήγηση για το συγγραφικό έργο του Κώστα Σαρδελή.
- Γιάννη Πουγιούνια: «Συναξάρι νεομαρτύρων», (Σύγχρονη Εποχή), Κάλυμνος.
- Θανάση Παπαθανασόπουλου: «Καλλίμαχος», επιγράμματα.
- Λεόντιος Καλαντάρας: «Η φυλλάδα του Αρμαντάλ».
- Γ. Χατζηκωστή: «Κεράμιον ύδατος», Λευκωσία 2004.
- Κατίνας Γεωργιάδου: «Μια γλάστρα με χρυσάνθεμα», Λευκωσία 2004.
- Ανδρέα Πετρίδη: «Ανθολογία: Άλγος Εσπέρας», δώδεκα Πάφιοι ποιητές.

- Διονύση Μαρκαντωνάτου: «Σκέψη και λόγος».
- Παναγιώτη Μαυρίδη: «Επτά λόγοι ασύγχρονοι, δοξαστικοί και θρηνώδεις», Νέα Πορεία 2004.
- Παναγιώτη Μαυρίδη: «Μικρές και μεγάλες ιστορίες της κατοχής στην Καλαμαριά», Νέα Πορεία 2004.
- Μαρούλας Βιολάρη Ιακωβίδου: Νεφέλη, 2004.
- Κώστα Βαλέτα: «Το διαζύγιο», διηγήματα, Άγκυρα.
- Τόλη Νικηφόρου: «Ο Πλοηγός του Απείρου», (ποιήματα 1966-2002), Νέα Πορεία 2004.
- Λούλλας Δ. Κωνσταντινίδου: «Πανανθρώπινη Φωνή», Χριστιανική ποίηση.
- Λούλλας Δ. Κωνσταντινίδου: «Εικόνες Ανιστόρησης», ταξιδιωτική ποίηση.
- Ελένη Ταγκαλάκη: «Καλλιπάτειρα ή Τα Ελληνικά», απόδοση ποιημάτων Renee Jacquin.
- Γιώτας Παρασκευά Χατζηκώστα: «Η Γιαγιά η Γοργόνα», Λεμεσός 2004.
- Δρ Μαρίνα Π. Ζωγράφου: «Largo», Τραγούδι (ποίηση), Αθήνα 2004.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- Αιολικά Γράμματα: Μάιος - Ιούνιος, Ιούλιος - Αύγουστος, τεύχος 2007.
- Λογοτεχνία Τώρα:» Μάιος - Ιούνιος, Ιούλιος 2004.
- Σύνδεσμος: Μάιος 2004, Ιούνιος και Ιούλιος, Αύγουστος - Σεπτέμβριος 2004.
- Νέα Σκέψη: Ιούνιος - Αύγουστος, τεύχος 468-470, 2004
- Έρευνώντας: Απρίλιος - Μάιος, τεύχος 23, 2004.
- Φωνή Όρθοδοξίας: Απριλίου, Μαΐου, Ιουνίου, Ιουλίου 2004.
- Άνευ: Άνοιξη 2004.
- Ίθώμη: Τεύχος 50, Ιούνιος 2004.
- Νέα Πορεία: Απρίλιος - Ιούνιος 2004, Ιούλιος - Σεπτέμβριος 2004.
- Μοριάς: Απρίλιος, Μάιος, Ιούνιος 2004.
- Τριφυλιακή Έστία: Τεύχος 126, 127.
- Νέα Έποχή: Τεύχος 281, 2004.
- Φιλολογική Στέγη: Β' Περίοδος, τεύχος 1, 2004.
- Πόρφυρας: Ιούλιος - Σεπτέμβριος 2004 (112).
- Νέα Σκέψη: Τεύχος 471, Σεπτέμβρης 2004.
- Άνθρωπος και Εργασία: Τεύχος 18 Σεπτ. 2004.
- Unesco: Ολυμπιακοί Αγώνες 2004, Ιούνιος 2004.
- E & T: Ιούλιος, Αύγουστος, Σεπτέμβριος 2004.
- Μοριάς: Ιούλιος, Αύγουστος, Σεπτέμβριος 2004, Οκτώβριος - Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2004.
- Φωνή Όρθοδοξίας: Ιούνιος 2004.
- Σύνδεσμος: Οκτώβριος 2004, τεύχος 392, Νοέμβριος 2004, τεύχος 393, Ιανουάριος τεύχος 395.

Καλαρρυτιώτικα Νέα: Μάιος- Αύγουστος 2004, Σεπτέμβριος - Δεκέμβριος 2004.

Νέα Έποχή: Φθινόπωρο 2004, τεύχος 282.

Μικροφιλολογικά: Φθινόπωρο 2004, τεύχος 16.

Νέα Σκέψη: Οκτωβρίου - Νοεμβρίου, τεύχος 1 (472) 2004, Δεκεμβρίου 2 (473) 2004.

Φωνή Όρθοδοξίας: Αύγουστος 2004, Σεπτέμβριος 2004.

E & T: Οκτ. 2004 τεύχος 2 Υπουργείου Ανάπτυξης: Έρευνα και Τεχνολογία, Νοεμβρίου τεύχος 3, 2004 και Δεκεμβρίου 2004.

Φηγός: Τεύχος 18, Καλοκαίρι - Χειμώνας 2004. Μνημονεύεται ο Θεοδόσης Νικολάου και κριτική για τὸ ἔργο τοῦ Κυριάκου Χαραλαμπίδη «Αἰγιαλούσης ἐπίσκεψη, ἓνα ποίημα καὶ ἓνα σχόλιο».

Νέα Πορεία: Οκτωβρίου - Δεκεμβρίου 2004, τεύχος 596-598.

Φιλολογική Στήλη: Περίοδος Β', τεύχος 2, Χριστούγεννα 2004.

Unesco: Δεκέμβριος 2004.

Ίθώμη: Τεύχος 51, Δεκέμβριος 2004, Ἀφιέρωμα: Ὁ Μακεδονικὸς Ἀγὼνας καὶ ὁ Παῦλος Μελάς.

Νέα Σκέψη: Γενάρης 2005 (τεύχος 474).

Νέα Έποχή: Τεύχος 283, Χειμώνας 2004-2005.

Νέα Ἀριάδνη: Τεύχος 44 / Περιέχει ποίημα τοῦ Διονύση Πιτταρά: Οἱ ἀπαγχοισθέντες ἀγωνιστές, ποίημα τοῦ Γιώργου Πετούση, Μὲ ράμφος αἰχμηρό. Ἀναφορὰ στὴν συμμετοχὴ τῆς Λάρνακας στὴν Ὀλυμπιάδα Γραμμάτων. Τὴν συμμετοχὴ τοῦ Λυκείου Ἑλληνίδων Ἀμμοχώστου Παράρτημα Λευκωσίας μὲ ἐκδήλωση γιὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες. Γιὰ τὸν ΘΟΚ καὶ τὴν παρουσίαση στὴν Ἐπίδαυρο τῆς τριλογίας τοῦ Αἰσχύλου «Μυρμιδόνες». Τὴν τέλεση μνημοσύνου γιὰ τοὺς πεσόντες τῆς κυπριακῆς τραγωδίας ἀπὸ τὴν Πρεσβεία τῆς Κύπρου καὶ τὴν Ὀμοσπονδία Κυπριακῶν Ὀργανώσεων Ἑλλάδας. Καὶ τὴν παρουσίαση τοῦ ἔργου τῆς κ. Νίνας Γαρουφαλᾶκη Νικολάου στὴν Κύπρο σὲ ἐκδήλωση τῆς Ἐθνικῆς Ἑταιρείας Λογοτεχνῶν Κύπρου. Τὴν παρουσίαση στὸ σπίτι τῆς Κύπρου τοῦ βιβλίου τοῦ Ἀνδρέα Σοφοκλέους «Οἱ Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες 1896 ὡς 1906 μέσα ἀπὸ τίς Κυπριακὲς Ἐφημερίδες. Ἡ Ἀκαδημία Θεάτρου παρουσίασε τὸ Μουσικὸδράμα «Ο Διόνυσος καὶ ἡ Ἀριάδνη», «Στῆς Ἀφροδίτης τὸ Νησί».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ (Συνέχεια)

Δημήτρης Γ. Συμυρλής: <i>Οί «Πάφιοι τῆς Ἀρχαιότητος» τοῦ Γ. Χατζηκωστή</i>	26
Ἡρακλῆς Ἐρωτοκρίτου: <i>Διαμαρτυρία</i>	34
Δημήτρης Ἄ. Κράνης: <i>Ἡ ποίηση τῆς Μαριάννας Βλάχου-Καραμβάλη</i>	35
Λυγία Κωνσταντινίδου: <i>Βυζαντινὴ μουσικὴ καὶ παραδοσιακὸ τραγούδι</i>	40
Λάμπης Γ. Κωνσταντινίδης: <i>Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις</i>	49
Τάσος Ἀριστοτέλους: <i>Στὸν Κώστα Μόντη</i>	51
Βιργινία Βεργῆ-Νέρη: <i>Τὸ παραδεισένιο Γκουέντο καὶ ὁ φονικὸς ὀψιδιανός</i>	52
Ἄντρεας Μαράς: <i>Ἄτιτλο I</i>	56

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ: *Νίτσα Σολομωνίδου-Ἀναστασίου*: Ἡ τελευταία φορὰ – *Νίκος Παναγιώτου*: Γιώργου Χατζηκωστή «Κεράμιον ὕδατος» – Ἀνδρεανὴ Ἡλιοφώτου: Καλλιμάχου, «Ἐπιγράμματα», μετάφραση Θ. Παπαθανασόπουλος, Περιοδικὸ «Νέα Ἀριάδνη» – *Μιχαλάκης I. Μαραθεύτης*: Κώστα Σαρδελῆ «Ὁ Πρωτοκαπετάνιος καὶ ἄλλα διηγήματα» – *Angelo Flores*: Ἀνδρέα Γεωργιάδη, «Φυσιοδρόμιο» – *Nicola D. Guglielmo*: Ἀνδρέα Γεωργιάδη, «Fisiòdromo - Φυσιοδρόμιο» – *Βέρα Κορφιώτη*: Γιώτας Παρασκευᾶ - Χατζηκώστα, «Ἡ γιαγιά ἢ γοργόνα» – *Γιώργος Πετρόπουλος*: Θεοδώρου Μοσχοπούλου, «Σπουδαὶ ἐν νυκτί» – *Χρυσόθεμος Χατζηπαναγιῆ*: Γεωργίου Προδρόμου, «Κορυφὸς Παγκόσμιος Λογοτεχνίας» – *Νίκος Παναγιώτου*: Ρήνας Κατσελλῆ, «Σάββας Χρῆστis - Ὁ Ἀλλιώτικος» – *Ἐθνικὴ Ἐταιρεία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν Κύπρου*: Προκήρυξη Λογοτεχνικοῦ Διαγωνισμοῦ – *Σύνδεσμος Φιλίας Ἑλλάς - Κύπρος*: Προκήρυξη Λογοτεχνικοῦ Διαγωνισμοῦ - Βιβλία - Περιοδικά.

Ειδική οδοντόκρεμα για καθημερινή χρήση

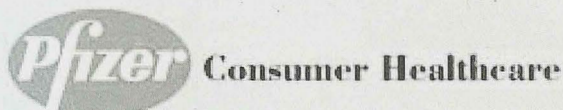
ΟΔΟΝΤΟΚΡΕΜΑ

**Δρα δυναμικά
κατά της
ουλίτιδας**

Έχει το ισχυρό αντιμικροβιακό Hexetidine και με 2 Fluorides

ΜΟΝΟ ΣΤΑ ΦΑΡΜΑΚΕΙΑ

MARKETWAY PUBLIS

"Την γλώσσα μου έδωσαν ελληνική, το σπίτι φτωχικό στις αμμονδιές του Ομήρου..."*

Και όπως είναι ίδιος ο ήλιος που φώτισε κάποτε τους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες, έτσι και η γλώσσα των Αγώνων παραμένει ίδια στους αιώνες που κύλησαν, ελληνική.

Το "Κερύνηια Ελευθερία", διαπλέοντας τη Μεσόγειο Θάλασσα και το Αιγαίο, χαράζει με τη ρότα του εκείνη τη νοπή γραμμή που ενώνει την Ιστορία μας.

Έτσι η ΑΤΗΚ, αντλώντας από αυτή την Ιστορία και με το βλέμμα στραμμένο αποφασιστικά μπροστά, χορηγεί την Κυπριακή Ολυμπιακή Επιτροπή, επενδύοντας ταυτόχρονα στην Ιερή Παράδοση αλλά και στο μέλλον μιας ανθρωπότητας που επικοινωνεί χωρίς φραγμούς.

ΕΥ ΑΓΩΝΙΖΕΣΘΑΙ
Η δική μας δέσμευση

* από το Άξιον Εστί του Οδυσσέα Ελύτη

